

Nr 188.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående slakt av husdjur; given Stockholms slott den 5 mars 1937.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående slakt av husdjur.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

K. G. Westman.

F ö r s l a g
till
L a g
angående slakt av husdjur.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid slakt av husdjur skall omedelbart före blodets avtappande djuret bedövas. Utan föregående bedövning må dock fjäderfä och kaniner avlivas därigenom att huvudet hastigt skiljes från kroppen.

2 §.

Ej må vid slakt någon som icke fyllt aderton år verkställa bedövning, ej heller avtappa blodet eller eljest avliva djuret, med mindre det sker under uppsikt av någon äldre. Denne åligger tillse att de med avseende å slakten gällande föreskrifter bliva iakttagna.

3 §.

Bör till följd av sjukdom eller olycksfall djur utan uppskov nedslaktas, må slakten äga rum utan iakttagande av vad i 1 eller 2 § sägs.

4 §.

Verkställes slakt för annans räkning, åligger det den för vars räkning slakten utföres eller, där han ej är tillstädes, den som därvid företräder honom tillse att de med avseende å slakten gällande föreskrifter bliva iakttagna. Är skälig anledning antaga att sådan tillsyn icke erfordras, äger vad nu sagts dock ej tillämpning.

5 §.

Förseelse mot denna lag straffes med dagsböter, där ej å förseelsen följer straff enligt allmän strafflag.

6 §.

Allmän åklagare åligger att åtala förseelse mot denna lag.

7 §.

Böter som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1938; dock skall, såvitt angår slakt av ren, lagen tillämpas först från den dag Konungen bestämmer.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 19 februari 1937.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, ENGBERG, SKÖLD, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Efter gemensam beredning med t. f. chefen för jordbruksdepartementet anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman:

I skrivelse den 7 april 1934, nr 125, har riksdagen, under åberopande av första lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 34 i anledning av en inom riksdagen väckt motion om ändring i 18 kap. 16 § strafflagen m. m., anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta återupptaga den i utskottets utlåtande omförmälda utredningen rörande behovet av och möjligheterna för ett införande i vårt land av *bedövningsdvång vid slakt av husdjur* ävensom för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda. Jag anhåller nu att få upptaga denna fråga till behandling.

Gällande bestämmelser.

Någon särskild lagstiftning angående tillvägagångssättet vid slakt finnes icke i vårt land. En allmän bestämmelse rörande djurplågeri är upptagen i strafflagen 18 kap. 16 §, vilken lyder:

Visar någon i behandling av djur uppenbar grymhet, genom misshandel, överansträngning, vanvård eller annorledes, straffes för djurplågeri med böter. Är djurplågeriet av svår beskaffenhet eller äro omständigheterna eljest synnerligen försvårande; må till fängelse i högst sex månader dömas.

Anmärkas bör i detta sammanhang jämväl lagen den 11 maj 1934 (nr 140) angående köttbesiktning och slakthus. Enligt 3 § i denna lag kan för stad eller visst område därav beslutas slakthustväng, innefattande ett med vissa undantag försett förbud att slakta nötkreatur, får, get, svin eller häst annorledes än i särskilt för ändamålet inrättat och till allmänt begagnande upplåtet offentligt slakthus, som skall stå under förvaltning av en särskild styrelse.

Slaktmetoder.

Med ledning av ett utav veterinärhögskolans lärarekollegium år 1925 av-givet yttrande i ärendet, får jag lämna följande redogörelse för brukliga slaktmetoder.

Vid all slakt bör av humanitära skäl döden framkallas raskt och med und-vikande av onödiga plågor. De brukliga slaktmetoderna ha dessutom det än-damålet att tillförsäkra köttet den största möjliga hållbarhet. Detta ernås därigenom, att man genom att öppna de stora halskärnen eller de främre bröstkärnen avtappar blodet så fullständigt som möjligt. Slaktmetoderna bru-ka indelas i tre grupper:

1. Enkel förblödning genom *halsstick*, *halssnitt*, vartill även den s. k. *skäkningen* räknas, *bröststick* eller *hjärtstick*.
2. Förblödning efter förutgången skada på förlängda mären (*nackstick* eller *nackslag*).
3. Förblödning efter förutgången bedövning med klubb- eller hammarslag (*pannslag*), *slagapparat* eller *sprintsjutapparat*.

Bröststicket utföres på så sätt, att utan föregående bedövning de vid bröst-ingången belägna stora kärlstammarna helt eller delvis genomskäras. Vid *halssticket* genomstickes halsen på tvären för att genomskära de stora hals-kärnen på båda sidor utan att skada strupen. *Halssnittet* eller *skäkningen* är det vanliga avlivningssättet för slaktdjur hos judarna och mohammedanerna. Härvid kastas storboskapen med tillhjälp av kasttyg eller vinschar, var-efter halsen med en skarp kniv raskt genomskäres ända in till halskotorna. *Hjärtstick* är lapparnas urgamla metod för slakt av renar. Vid *nacksticket* indrives en dolkliknande kniv med kraft mellan nackbenet och första hals-kotan, varvid förlängda mären, som är säte för livsviktiga funktioner, av-skäres, med påföljd att djuret störtar handlost omkull. Samma effekt kan ernås genom *nackslaget*, som antingen utföres med handen hos smådjur (kanin) eller med klubba hos större djur. *Pannslag* med klubba utföres för att åstadkomma en hjärnskakning och åtföljes ofta slaget av en skada på pannbenet (krossning eller brott). Härigenom åstadkommes genom tryck-verkan på hjärnan eller sönderslitning av densamma en ögonblicklig förlam-ning av känsel- och rörelsecentra i stora hjärnan. Genom erfarenhet från människan är det bevisat, att en ögonblickligt förlamande hjärnskakning är åtföljd av medvetslöshet. Vid användning av *slagapparat* eller *sprintsjut-apparat* indrives i förra fallet medelst en klubba, i senare medelst en explo-siv laddning en sprint i stora hjärnan, och då *skjutapparat* eller ett *vanligt skjutvapen* begagnas för bedövning av slaktdjur, skjutes en kula in i dess hjärna.

I Sverige användas vid slakt följande metoder för de olika husdjuren: För *häst* i regel skjutmetoden med 'formatorapparat', vidare skott med gevär eller pistol, och stundom pannslag. Nackstick eller nackslag torde numera

hava kommit ur bruk. För *nötkreatur* användas skjutmetoden med formatorapparat, pannslag, slagapparat (undantagsvis för smärre nötkreatur) och skäktning, för kalvar pannslag, bröststick, halsstick och skäktning. För *får* och *get* användas pannslag, bröststick, halsstick, undantagsvis nackslag för gumsar och bockar, samt skäktning. Till *svin* användas formatorskjutapparat, slagapparat, pannslag eller bröststick. På flera av exportslakterierna betjänar man sig av den s. k. dansk-amerikanska metoden, vilken består däri att svinen, utan föregående bedövning, vinschas upp i ena bakbenet och därefter avlivs genom bröststick. Vid ett stort antal exportslakterier bedövas numera svinen före bröststicket medelst elektrisk ström. Vid slakt av *renar* hava lapparna sedan urminnes tider gått så till väga, att renen infångas med lasso, kastas omkull, vanligen på höger sida, varefter en vanlig täljkniv stickes in mellan två revben mitt för hjärtat på vänster sida. Stick från höger sida begagnas av en del slaktare. Renen släppes därefter i regel upp med kniven kvarsittande i hjärtat och får så förblöda, därvid blodet samlar sig i brösthålan. Denna renslaktmetod skulle kunna betecknas såsom den nordlapska till skillnad från det senare tillkomna sydlapska tillvägagångssättet. I de sydligare rendistrikten plägar man nämligen först göra nackstick och först därefter göres med samma eller med en liknande kniv sticket i hjärtat. Under vissa omständigheter komma visserligen även skjutvapen till användning och framför allt nedskjutas 'vildrenar' vilka icke låta sig infångas med lasso, men i stort sett hava de båda nyss beskrivna slaktmetoderna ända till för kort tid sedan varit de enda här i landet brukliga. Efter lyckade försök i Norge vintern 1922—23 har man börjat införa en så tillvida förbättrad metod, att vid det förutgående nacksticket användes en relativt lång och i spetsen något böjd kniv, som genom nackhålet stickes ända in i stora hjärnan, varvid den kan nå fram till pannbenets inre yta. *Fjäderfä* och speciellt höns slaktas i hushållen i regel sålunda, att huvudet avhugges med en yxa eller annat lämpligt skärande redskap ('nackning'). Vid hönsslakt i större skala på salutorgen i en del städer har giljotin kommit till användning. Då många husmödrar önska att på fågel huvudet är kvarsittande, har 'nackningen' fått på åtskilliga håll vika för andra metoder, av vilka följande böra närmare beröras: Vid gåsslakt går man i regel så tillväga, att man med en pennkniv eller dylikt gör nackstick på vanligt sätt och därefter låter blodet avrinna genom det uppkomna såret. Mindre brukligt är att på halsens framsida avskära antingen samtliga halsådrorna eller ock endast den på ena sidan, eller att sticka en kniv från gommen upp mot skallbasen. I större hönserier tillgår slakten av höns numera vanligen sålunda, att de stora halskärnen avskäras. Det förekommer även, att man vrider fågelns huvud runt, 'vrider nacken av den', varigenom ryggmärgen skadas.

Vad halssticket, halssnittet och bröststicket samt skäktningen beträffar utföras dessa ingrepp på djur med fullt medvetande och samtliga göra de därför på åskådaren ett mer eller mindre motbjudande intryck. Nacksticket och nackslaget medföra däremot det minst oangenäma intrycket. Djuren

störta mycket hastigt och förbli liggande orörliga. Vid nacksticket förblir medvetandet emellertid bibehållet, tills kvävning inträder eller genom blodavtappning blodtomhet i hjärnan uppstår. Nacksticket är sålunda icke en bedövningsmetod utan endast en metod att göra djuret orörligt.

I ett senare sammanhang komma närmare redogörelser att lämnas för förfaringssättet vid svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden, vid skäktning och vid renslakt.

Historik.

Inledningsvis må framhållas att jag senare kommer att lämna särskilda redogörelser för de frågor som röra den dansk-amerikanska svinslaktmetoden, skäktningen och renslakten. Därvid komma utförligare upplysningar att lämnas för vad som i dessa frågor förevarit.

Frågan om införande av bestämmelser mot onödigt plågende av husdjur vid slakt har tidigare upprepade gånger varit föremål för behandling inom riksdagen.

Redan vid *1887 års riksdag* föreslogs i sådant syfte i motion (II: 80) en ändring i 18 kap. 16 § strafflagen. Nämnada motion blev, efter att hava avstyrkts av lagutskottet (i utlåtande nr 10), av båda kamrarna avslagen. Ej heller vid *1894 och 1895 års riksdagar* väckta motioner i ämnet vunno riksdagens bifall.

Frågan upptogs ånyo genom en vid *1896 års riksdag* väckt motion (I: 30). Riksdagen beslöt att, med bifall till det i motionen framställda yrkandet, i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 26) anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes dels låta uttröna, om och till vilken utsträckning stadganden kunde meddelas, i syfte att vid slakt av hemdjur minsta möjliga lidande medelst förutgående bedövning eller på annat ändamålsenligt sätt tillfogades djuren, dels ock, därest utredningen därtill föranledde, låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning i ämnet.

Sedan i anledning av riksdagens nämnda skrivelse yttranden infordrats från åtskilliga myndigheter, förklarade Kungl. Maj:t vid ärendets föredragning den 1 februari 1901, att framställningen icke skulle till vidare åtgärd föranleda.

Frågan var sedermera föremål för en inom andra kammaren vid *1903 års riksdag* framställd interpellation.

Vid *1909 års riksdag* väcktes åter motioner i ämnet (I: 50 och II: 194), varvid de yrkanden, som framförts i 1896 års riksdagsskrivelse, återupprepades. Motionerna tillstyrktes av vederbörande utskott (första kammarens första tillfälliga utskott, utlåtande nr 10, och andra kammarens femte tillfälliga utskott, utlåtande nr 7) och biföllos av båda kamrarna. I den skrivelse till Konungen (nr 152), som blev en följd av kamrarnas nyssnämnda beslut, anhöll riksdagen, som funne giltig anledning föreligga till ett förnyande av den utav 1896 års riksdag i ämnet gjorda framställningen, att det

täcktes Kungl. Maj:t dels låta utröna, om och till vilken utsträckning stadganden kunde meddelas i syfte att vid slakt av husdjur minsta möjliga lidande medelst förutgående bedövning eller på annat ändamålsenligt sätt tillfogades djuren, dels ock, därest utredningen därtill föranledde, låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning i ämnet.

Med anledning av i riksdagen upprepade gånger uttalade önskemål om en utvidgning av begreppet straffbart djurplågeri, framlade Kungl. Maj:t i proposition (nr 6) till 1921 års riksdag förslag till lag om ändrad lydelse av 18 kap. 16 § strafflagen. Enligt föredragande departementschefens i propositionen uttalade mening borde såsom sådant anses varje handling, som kunde betecknas som misshandel av ett djur, således varje handling, som tillskyndade djur lidande av ej alltför obetydlig beskaffenhet och icke varit av omständigheterna påkallad. Första lagutskottet, som behandlade propositionen, framhöll i sitt utlåtande (nr 11) att det vore av vikt att tillse, att varje sådan behandling av djur, som av den allmänna uppfattningen stämpades såsom rättsstridig, komme att inrymmas under de i lagen givna straffbestämmelserna för djurplågeri. Prövostenen på en ny lag borde enligt utskottets mening i första hand vara, om det genom densamma bleve lättare att beivra sådana fall av otillbörlig behandling av djur, beträffande vilkas hänförande till straffbart djurplågeri dittills tveksamhet möjligen kunnat råda. I enlighet med nämnda grundsatser formulerades därefter den lydelse av paragrafen i fråga, som sedermera godkändes av riksdagen och nu gäller.

Vid 1922 års riksdag hemställdes i motion (II:139), att den s. k. skaktningen eller slakt enligt judisk ritual skulle i allmän lag förbjudas. I sitt av riksdagen godkända utlåtande i anledning av motionen (nr 7) hemställde emellertid första lagutskottet, under anförande bland annat att frågan om en särskild slaktlag vore under utredning, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Riksdagens justitieombudsman avlät den 18 december 1922 en framställning till Kungl. Maj:t angående lag om slakt.

Vid 1925 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner (I:26 och II:35), att riksdagen ville för sin del antaga ett inom de svenska djurskyddsföreningarnas centralförbund utarbetat, i motionerna återgivet förslag till lag angående förfarandet vid slakt. På hemställan av första lagutskottet (i utlåtande nr 6) anhöll riksdagen (i skrivelse nr 48), att Kungl. Maj:t ville låta utröna, om och till vilken utsträckning stadganden kunde vara erforderliga i syfte att vid slakt av husdjur, genom föregående bedövning eller på annat ändamålsenligt sätt, måtte förebyggas att onödigt lidande tillfogades djuren, ävensom, därest utredningen därtill föranledde, låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning i ämnet.

Över riksdagens framställning avgåvos efter remiss utlåtanden från ett stort antal myndigheter och sammanslutningar.

Medicinalstyrelsen yttrade att det icke syntes omöjligt att formulera stadganden i syfte att förebygga onödigt lidande vid slakt av husdjur så, att de åtminstone vid slakt å offentliga slakthus och exportslakterier erhöles med

dem avsedd verkan. Däremot ställde sig styrelsen något tveksam med avseende på bestämmelsernas effektivitet beträffande den slakt, som ägde rum utanför dessa inrättningar. Att fall av grymhet förekomme vid slakt kunde naturligtvis icke förnekas, och ville styrelsen därvid särskilt fästa uppmärksamheten på det s. k. dansk-amerikanska förfarandet, vilket tillämpades vid flertalet exportslakterier. En lag, som kunde leda till undanröjandet av sådan grymhet, syntes sålunda högst önskelig. Denna borde dock taga sikte icke bara på de onödiga lidanden, som borde besparas djuren, utan även i viss mån på den råhet, som vissa, kanske i realiteten nog så humana, slaktsätt på grund av det intryck, de gjorde, kunde alstra hos slaktens utövare och åskådare.

I utlåtandet yttrade sig styrelsen ytterligare om den dansk-amerikanska svinslaktmetoden samt övergick därefter till skäktningsfrågan. Utlåtandet i denna del återgives senare i samband med den särskilda redogörelsen för denna fråga. Styrelsen förordade lagbestämmelser med förbud att slakta husdjur utan föregående bedövning. Det syntes dock styrelsen skäligt, att undantag gjordes beträffande skäktingen, därvid till undvikande av onödig grymhet vid dess verkställande borde stadgas, att den finge verkställas allenast på offentligt slakthus, samt att djuret omedelbart efter skäktsnittets utförande skulle bedövas i enlighet med särskilda föreskrifter som meddelades av Kungl. Maj:t eller medicinalstyrelsen.

På grundval av den sålunda föreliggande utredningen upprättades år 1926 inom justitiedepartementet ett förslag till lag angående slakt av husdjur.

Enligt 1 § i detta lagförslag skulle vid slakt av husdjur bedövning principiellt föregå blodets avtappande. Denna regel gällde emellertid icke undantagslöst. Sålunda stadgades undantag i 1 § beträffande slakt av fjäderfä och kaniner, såframt avlivandet skedde genom att huvudet hastigt skildes från kroppen, samt i 3 § i fråga om s. k. nödslakt eller slakt av djur, som till följd av sjukdom eller olycksfall utan uppskov nedslaktades. Enligt 4 § finge vidare, när särskilda omständigheter därtill föranledde, med Konungens tillstånd och enligt de föreskrifter Konungen meddelade, slakt vid viss slakteriinrättning verkställas utan föregående bedövning. De arter av slakt utan bedövning, som på grund därav skulle kunna medgivas, vore enligt uttalanden i motiveringen i främsta rummet skäkting samt svinslakt enligt den s. k. dansk-amerikanska metoden. I övergångsbestämmelserna till lagen stadgades slutligen, att lagen, såvitt anginge slakt av ren, skulle tillämpas först från den dag Konungen bestämde. Tills vidare skulle sålunda renslakt kunna fortgå som dittills utan föregående bedövning. Förutom de bestämmelser, för vilka nu redogjorts, innehöll lagförslaget i 2 § föreskrift, att den som självständigt förrättade slakt skulle hava uppnått 18 års ålder, varjämte 5 § stadgade en viss tillsynsplikt, då slakt verkställdes för annans räkning. 6—8 §§ innehöllo ansvars- och åtalsbestämmelser. Lagen skulle träda i kraft den 1 januari 1928. Förslaget remitterades till lagrådet den 11 januari 1927 och torde såsom bilaga A få fogas vid statsrådsprotokollet.

Vid remissen till lagrådet yttrade departementschefen angående behovet av en slaktlagstiftning samt lagstiftningens omfattning följande:

I fråga om behovet av lagbestämmelser i detta ämne ansluter jag mig till den uppfattning, som kommit till uttryck i riksdagens och justitieombudsmanens framställningar och nu jämväl bestyrkts av det övervägande flertalet i detta ärende avgivna yttranden från ämbetsmyndigheter och enskilda sammanslutningar. Väl står det utom varje tvekan, att den ihärdiga upplysningsverksamhet, som sedan årtal bedrivits av frivilliga krafter i djurskyddsarbetets tjänst, på de flesta håll i vårt land vunnit avgjord framgång. På denna väg hava slaktsätt, som kännetecknats av grymhet och råhet, i stor utsträckning undanträngts. I folkmedvetandet har förpliktelsen till god behandling av djuren otvivelaktigt alltmer erhållit insteg; ett erkännande härav ligger även i de tid efter annan skärpta straffbestämmelser mot djurplågeri, vilka upptagits i vår lagstiftning. Men knappast synes det göra till fyllest att härutinnan helt lita till verkan av fortsatt upplysning. Utredningen ger efter min uppfattning tydligt vid handen, att mångenstädes ännu förekommer slakt under former, vilka det måste vara angeläget att förhindra. Där dylika slaktsätt icke innebär straffbart djurplågeri — och i allmänhet torde en tillämpning av 18 kap. 16 § strafflagen vara utesluten — erbjuder gällande lagstiftning icke något medel till deras beivrande.

Det torde ligga i sakens natur, att på en allmän sammanfattning av föreskrifter om förfarandet vid slakt icke kunna ställas alltför höga anspråk i fråga om fullständighet eller utformning i detaljer. En långt genomförd reglering skulle knappast heller vara önskvärd eller lämplig. För lantbefolkningen kunde den lätteligen bliva oskäligt betungande, och, i den mån den tilläventyrs komme i alltför skarp motsättning till rådande bruk och vanor, skulle den svårligen kunna alltigenom upprätthållas. En begränsning är därför nödvändig. De förslag och uttalanden, vilka tid efter annan förekommit i fråga om en lagstiftning i detta ämne, sammanstamma däri, att dess väsentliga betydelse måste ligga i genomförandet av den allmänna regeln, att vid slakt bedövning skall föregå djurets avlivande. Att en föreskrift av detta innehåll jämte därtill anslutna bestämmelser om straff för överträdelse böra meddelas i form av lag synes följa av deras samband med strafflagens stadganden om djurplågeri. Huruvida de ytterligare föreskrifter, som kunna finnas erforderliga, böra upptagas i en dylik lag eller lämpligare utfärdas i administrativ ordning, läro beroende av den närmare prövningen av dessa bestämmelsers innehåll och tillämplighet.

Om en lagstiftning av nu antytt innehåll skall komma till stånd, möter spørsmålet, huruvida den bör erhålla giltighet beträffande husdjurslakt i allmänhet eller om den bör vinna tillämpning endast med viss begränsning. I 1909 års skrivelse uttalade riksdagen, att det syntes tveksamt om den ifrågasatta lagstiftningen borde omfatta även annan slakt av husdjur än sådan, förrättad av dem, vilka utövade slakteriyrket såsom näring eller eljest i mera avsevärd omfattning tillhandaginge allmänheten med förrättande av slakt. För min del har jag emellertid av utredningen i ärendet funnit framgå, att lagens syfte måste komma att väsentligen äventyras, därest dess tillämplighet skulle på angivet sätt inskränkas. Vid avfattandet av lagens bestämmelser bör tydligen dock tillses, att dessa icke bliva onödigt betungande med hänsyn till s. k. hemslakt.

Vid förslagets granskning i lagrådet föranledde förslaget i sin helhet intet uttalande av tre utav lagrådets ledamöter. En ledamot avstyrkte lagstiftningsåtgärd som vidtoges i förslagets syfte och anförde härom:

Strafflagens djurplågeriparagraf avser enligt sin lydelse och mening all sådan behandling av djur som innefattar uppenbar grymhet. Det är sålunda otvivelaktigt, och förutsattes även i förslaget, att paragrafen sträcker sig jäm-

väl till uppenbar grymhet vid slakt. Vad såsom sådant är att betrakta måste tydligen vara beroende bl. a. av föreställningssättet hos gemene man i den ort där slakten sker. Det straffbara djurplågeriets område vidgas utan lagändring, i den mån känslan av att djuret bör vara fredat för allt onödigt lidande blir mera utbredd och fördjupad. Att den allmänna uppfattningen alltjämt gynnsamt påverkas i sådan riktning, genom djurskyddsföreningarnas i mycket berömvärda strävanden och genom annan upplysningsverksamhet, bestyrkes av utredningen. Vid dessa förhållanden måste man ställa sig betänksam mot ett sådant ingripande i den naturliga utvecklingen som en strafflagstiftning vid sidan av djurplågeriparagrafen innebär. Betänkligheterna ökas, när man ser till de principer varpå det nu remitterade förslaget är byggt. Kriminaliseringen avser egentligen blott att inskräpa nödvändigheten av att djuret bedövas omedelbart innan blodet avtappas. Sålunda lämnas därhän exempelvis det synnerligen svåra lidande som, efter vad det säges, åsynen av pågående slakt vållar de djur vilka i slakthus vänta på sitt eget avlivande. Vad vidare angår de tre mest uppmärksammade och brukliga arterna av slakt utan föregående bedövning, så visar utredningen att *skäktningsmetoden* numera utövas blott under sådana former att någon anmärkning icke är att göra; *renslakten* skall få fortgå som hittills; och även den *dansk-amerikanska metoden* för svinslakt anses kunna vara förtjänt av att fortfarande få tillämpas. När härtill kommer att, såsom detaljgranskningen torde giva vid handen, den närmare utformningen av en lag enligt förslagets grunder icke är utan sina vanskigheter, finner jag mig, under erkännande av förslagets ganska måttfulla läggning, böra avstyrka att lagstiftningsåtgärd i dess syfte vidtages. Skulle dock något anses böra göras, torde ett förtydligande av djurplågeriparagrafen vara det lämpligaste.

Sedan det till lagrådet remitterade förslaget inom justitiedepartementet undergått omarbetning beträffande vissa detaljer, föreslog Kungl. Maj:t genom proposition till 1927 års riksdag (nr 85) riksdagen att antaga det sålunda omarbetade förslaget. Förslaget torde såsom bilaga B få fogas vid statsrådsprotokollet.

Därvid yttrade departementschefen till bemötande av vad som anförts av en ledamot i lagrådet:

En av lagrådets ledamöter har funnit sig böra avstyrka, att lagstiftningsåtgärd vidtages i det föreliggande förslagets syfte. Såvitt till stöd för denna uppfattning åberopats, att för syftets vinnande särskild lagstiftning icke skulle vara erforderlig, tillåter jag mig hänvisa till vad föredragande departementschefen härutinnan anført vid remissen till lagrådet. Då vidare såsom en anmärkning mot förslagets principer framhållits, att 'i förslaget lämnas därhän exempelvis det synnerligen svåra lidande som, efter vad det sägs, åsynen av pågående slakt vållar de djur vilka i slakthus vänta på sitt eget avlivande', torde häremot kunna göras gällande, att det sålunda åberopade förhållandet, vilket även bland de å området särskilt sakkunniga lärer vara i hög grad omtvistat, utgör en alltför oviss faktor för att kunna öva inflytande på frågan om en lagstiftning i ämnet. Förslagets ståndpunkt i fråga om renslakten synes icke vara uttryckt allenast därmed att 'renslakten skall få fortgå som hittills'. I princip innebär förslaget icke något undantag för denna slakt; det har blott ansetts angeläget, att lagen härutinnan icke erhåller tillämpning tidigare än sådant med hänsyn till de lokala förhållandena kan vara lämpligt. Vad angår den dansk-amerikanska svinslaktmetoden torde av departementschefens yttrande hava framgått, att den eftergift av bedövningstvånget, till vilken lagen skulle lämna möjlighet, helt och hållet beror av de svårigheter för fläskexporten, vilka antagits kunna följa av tvångets genomförande.

I anledning av propositionen väcktes vissa motioner. En av dessa innehöll yrkande om att 4 § i lagförslaget måtte utgå och i dess ställe, eller såsom tillägg till 1 §, införas en bestämmelse angående den judiska slaktmetoden i huvudsaklig överensstämmelse med ett i propositionen omförmält, av styrelsen för veterinärhögskolan framlagt förslag, enligt vilket i lagen borde intagas föreskrift därom att slaktdjuret städse skulle bedövas omedelbart efter skäktsnittets utförande.

Första lagutskottet yttrade (i utlåtande nr 31):

1925 års riksdags skrivelse åsyftade att vinna klarhet rörande kvarstående missförhållanden vid slakt av husdjur samt de åtgärder, som för deras avhjälpande kunde vara erforderliga. Departementschefen har funnit slakt mångenstädes förekomma under former, vilka det måste vara angeläget att förhindra, och för sådant ändamål föreslagit lagstiftningsåtgärder, som i främsta rummet avse införande av bedövningstvång vid slakt. Utskottet har emellertid för sin del icke känt sig övertygat därom, att för djuren plågsamma slaktsätt alltjämt tillämpas i sådan omfattning, att för deras avskaffande en lagstiftning av föreslagen art är nödvändig. Den upplysningsverksamhet rörande lämpliga slaktmetoder, som bedrivits under en lång följd av år, har obestridligen krönts med stor framgång, och det lär finnas anledning antaga, att de ur djurskyddssynpunkt mindre tilltalande slaktsätt, som ännu på sina håll tillämpas, skola efter hand frivilligt uppgivas. Givetvis skulle det vara av betydelse för påskyndandet av denna utveckling, därest en väl avpassad lagstiftning å området läte sig genomföras. Emellertid möta betydande svårigheter att på ett tillfredsställande sätt i lag reglera de motsatta intressen, som här göra sig gällande, och det nu framlagda förslaget synes utskottet bära ett tydligt vittnesbörd härom.

Sålunda skall förslagets huvudregel om bedövningstvång icke gälla de tre mest uppmärksammade och brukliga arterna av slakt utan bedövning, nämligen renslakten, skäktingen och svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden. Visserligen skulle renslakten blott tills vidare få fortgå som hittills och de båda andra slaktmetoderna få utövas allenast vid viss slakteriirättning samt efter Konungens tillstånd och enligt de föreskrifter Konungen meddelar, men även med dessa sålunda begränsade eftergifter måste dock enligt utskottets mening lagens syfte väsentligen förfelas. Vidare synes det mindre tillfredsställande och i viss mån inkonsekvent att medgiva slakt utan bedövning i stor skala å slakteriirättning men förbjuda en sådan metod vid hemslacht. Ej heller torde det vara lämpligt att i Kungl. Maj:ts hand lägga avgörandet om ett visst slaktsätt bör tillåtas eller ej. — — — — —

Såsom allmänt är känt, har *skäktingen* sedan urminnes tider utövats av judarna och äger för dem religiös innebörd. Ett förbud mot detta slaktsätt skulle därför helt visst, såsom även i inkomna yttranden från ledande judiskt håll erinrats, komma att utav en avsevärd del av de mosaiska trosbekännarna inom landet uppfattas som ett upphävande av hittills åtnjutna rättigheter och som en kränkning av deras på sekelgammal tradition grundade religiösa föreställningssätt. Ilärmed vill utskottet givetvis icke hava sagt, att hänsynen till en folkgrupps religiösa uppfattning bör drivas så långt, att staten uraktlåter att inskrida mot en ritus, även om den innebär en kränkning av landets lagar eller för befolkningens stora flertal framstår såsom sårande för den sedliga känslan. Allenast det vill utskottet framhålla, att, innan ett inskridande sker, sådana omständigheter skola visas föreligga, att ett dröjsmål från statens sida icke kan försvaras. Men på den utredning, som hittills i detta ärende förebärts, är utskottet icke berett att föreslå ovillkorligt förbud mot den judiska

slaktmetoden. Det lärer för övrigt kunna tagas för givet, att judarna med hänsyn till den uppmärksamhet, som skäktningen väckt under de senare åren, skola låta sig angeläget vara att tillse, att några berättigade anmärkningar ej kunna riktas mot skäktningen vare sig beträffande förberedelserna till slakten eller själva avlivandet av djuret.

Ej heller finner utskottet sig kunna förorda det motionsvis framförda förslaget att i lagen under visst villkor tillstämja skäktningen. Ett sådant medgivande skulle enligt utskottets åsikt verka stötande, då därigenom legaliserades en slaktmetod (blodavtappning utan föregående bedövning), som för landets övriga medborgare vid äventyr av straff bleve förbjuden.

Beträffande frågan, huruvida den *dansk-amerikanska svinslaktmetoden* innebär onödigt lidande för djuren, uttalas olika meningar i de i ärendet avgivna yttrandena. Användningen av denna metod uppges bero därpå, att obligatorisk bedövning av alla slaktdjur skulle förorsaka sådana tekniska eller ekonomiska svårigheter för slakterierna, att en föreskrift därom bleve svår att tillämpa, samt att fläsket efter obedövade djur vore mera hållbart och vitare i utseendet än efter bedövande, vilka omständigheter vore av stor betydelse för exporten på England. Beträffande dessa hinder för den dansk-amerikanska metodens utbytande mot bedövningsslakt har departementschefen yttrat, att utredningen knappast syntes giva vid handen, att ett dylikt utbytande skulle för de slakteriinrättningar, där metoden vore i bruk, kunna i och för sig medföra några mer avsevärda olägenheter av ekonomisk eller teknisk art. Däremot torde det, enligt vad departementschefen vidare anför, icke för närvarande kunna med säkerhet bedömas, huruvida ett förbud mot metodens användande skulle, såsom det gjorts gällande, kunna medföra en ogynnsam verkan med hänsyn till exporten av fläsk till England. Att härav påkallades en viss varsamhet syntes departementschefen obestridligt, även om det icke torde kunna ifrågakomma att i lagen fastställa ett undantag för dessa slakteriinrättningar. Vid nu angivna förhållanden kan utskottet icke ansluta sig till införande av förbud mot denna slaktmetod.

Utskottet uttalade därefter, att utskottet såsom av det nu återgivna framginge icke kunde tillstyrka lagförslaget. Efter det utskottet undersökt frågan om lämpligheten att stödja strävandena efter mildare slaktmetoder genom en ändring av den allmänna djurplågeriparagrafen, 18 kap. 16 § strafflagen, förordade utskottet en ändring av denna paragraf av innehåll, att till de i paragrafen angivna exemplen å djurplågerihandlingar fogades orden: 'sådan förfarande vid slakt, att onödigt lidande tillfogas djuret'. Utskottet hemställde sålunda, att propositionen måtte av riksdagen lämnas utan bifall samt att riksdagen måtte för sin del antaga utskottets förslag till ändrad lydelse av 18 kap. 16 § strafflagen.

Vid utskottets utlåtande funnos fogade reservationer, nämligen *dels* av två ledamöter med yrkande att propositionen måtte bifallas, *dels* av en ledamot med yrkande att propositionen måtte bifallas med den ändring att lagförslagets 4 § (innefattande möjlighet till dispens från bedövningstvånget) måtte uteslutas, *dels ock* av en ledamot utan angivet yrkande.

Vid frågans företagande till behandling i kamrarna, stannade dessa i olika beslut, i det att första kammaren biföll propositionen i oförändrat skick under det att andra kammaren biföll propositionen med den ändring, att 4 § i lagförslaget uteslöts och vissa därav föranledda jämkningar i förslaget vidtogos. Då sammanjämkning icke kom till stånd, förföll frågan.

Vid 1928 års riksdag väcktes fyra motioner (I: 36 samt II: 118, 195 och 293) med yrkanden av innebörd, att det av Kungl. Maj:t för 1927 års riksdag framlagda förslaget till slaktlag måtte, med vissa ändringar, antagas av riksdagen. I alla motionerna föreslogs den ändringen i Kungl. Maj:ts förslag, att 4 §, innehållande regler om dispens från bedövningstvånget, måtte uteslutas och därav föranledda formella jämkningar vidtagas. Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande i anledning av motionerna (nr 12):

Enligt utskottets mening bör en slaktlag icke komma till stånd, så framt icke huvudregeln i en dylik lag, nämligen om skyldighet att bedöva slaktdjuret före blodavtappningen, kan — fränsett fjäderfä och kaniner samt renslakten, där särskilda förhållanden råda — göras undantagslös. I motionerna har också föreslagits införande av bedövningstvång i den utsträckning, som nu nämnts. Med den uppfattning, utskottet sålunda har angående förutsättningen för en slaktlags införande, har utskottet i första hand att taga ställning till frågan, om förbud nu kan stadgas mot de två mest uppmärksammade och brukliga arterna av slakt utan bedövning, nämligen skäktning samt svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden. Vid den förnyade prövning, som utskottet ägnat denna fråga, har utskottet icke kommit till annan uppfattning än den utskottet företrädde 1927. Utskottet kan sålunda icke för närvarande förorda förbud vare sig mot skäktningen eller svinslakten enligt nyssnämnda metod utan anser det lämpligast att avvakta en lägligare tidpunkt för ett dylikt förbud. Till stöd därför åberopar utskottet de skäl, som av utskottet anfördes vid 1927 års riksdag.

I fortsättningen av sitt utlåtande yppade utskottet bland annat farhågor för att ett förbud mot den dansk-amerikanska svinslaktmetoden skulle innebära en allvarlig rubbning av avsättningsmöjligheterna för svenskt fläsk samt anförde vidare:

Då utskottet intager nu angivna ståndpunkt till frågan om meddelande av förbud mot skäktning och slakt enligt den dansk-amerikanska metoden, anser utskottet sig emellertid böra framhålla, att förändrade förhållanden givetvis kunna, måhända inom jämförelsevis kort tid, föranleda ett annat bedömande. Utskottet syftar i främsta rummet på möjligheten av sådana tekniska framsteg beträffande bedövningsmetoderna eller andra anordningar vid slakten, att motståndet mot djurens bedövande ej skall framträda med sådan styrka som nu. Uteslutet är väl ej heller, att det mindre stränga åskådningssätt hos judarna, vartill tecken icke saknats, så småningom mera allmänt skall göra sig gällande. Och även i England kan en förändring inträda i den nu rådande uppfattningen angående fläsk, som härrör av djur, vilka slaktats i bedövat tillstånd. Att märka vore ock, att frågan om införande i Sverige av förbud mot skäktning eller slakt enligt den dansk-amerikanska metoden givetvis skulle komma i annat läge, därest i utländsk lagstiftning dylikt förbud mera allmänt bleve infört.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anført hemställde utskottet, att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Reservationer anfördes av tre ledamöter till förmån för motionerna samt av en ledamot med avseende å motiveringen. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Vid 1930 års riksdag framställdes inom andra kammaren en interpellation i ämnet, vilken emellertid icke blev vid riksdagen besvarad.

I en den 12 november 1930 dagtecknad skrivelse anhöllo *nordiska djurskyddsföreningens styrelse, djurvännernas nya förening och svenska all-*

männa kvinno föreningen till djurens skydd hos Kungl. Maj:t om framläggande för 1931 års riksdag av förslag till lag om ovillkorlig och fullständig bedövning av slaktdjur före blodavtappningen.

Vid 1931 års riksdag väcktes en motion (II: 44), i vilken hemställdes att riksdagen måtte antaga ett förslag till slaktlag, i det avseendet avvikande från det av Kungl. Maj:t vid 1927 års riksdag framlagda lagförslaget att 4 § uteslutits och därav föranledda formella jämkningar vidtagits. Såväl skäktningen som den dansk-amerikanska svinslaktmetoden skulle alltså förbjudas.

I avgivet utlåtande (nr 6) i anledning av motionen anförde första lagutskottet, bland annat:

Utskottet vore av den uppfattningen, att en slaktlag med bedövnings tvång svårligen kunde komma till stånd i vårt land, om lagen icke innebure ovillkorligt förbud jämväl mot de båda mest uppmärksammade och brukliga arterna av slakt utan bedövning, nämligen skäktning samt svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden. Kraven på en slaktlag vore åtminstone numera huvudsakligen föranledda just av opinionen mot dessa slaktsätt och det torde icke vara försvarligt att tillåta någondera av dessa metoder, om man för andra fall låte slakt utan bedövning drabbas av straff. Emellertid kunde utskottet icke förorda ett omedelbart förbud mot nämnda slaktsätt. I fråga om svinslakten enligt den dansk-amerikanska metoden ansåge utskottet ovisst, om icke ett förbud mot detta slaktsätt skulle kunna skada vår fläskexport till England, och funne utskottet denna ovisshet — i all synnerhet under rådande tryckta tider för jordbruket — utgöra vägande skäl mot att införa ett dylikt förbud. En på officiell väg föranstaltad opartisk undersökning om slaktsättets betydelse för exporten syntes emellertid vara av största intresse. Utskottet hade särskilt uppmärksammat, att England enligt uppgift importerade åtskilligt fläsk från Holland, i vilket land bedövningstvång vid svinslakt vore gällande. Spörsmålet huruvida fläskets hållbarhet kunde röna inverkan av slaktsättet borde också vid en utredning kunna på auktoritativt sätt besvaras. Vidare ville utskottet, särskilt i anledning av det ofta framkomna påståendet att ett förbud i vårt land mot detta slag av svinslakt skulle kunna av de danska fläskexportörerna utnyttjas i konkurrenssyfte, uttala önskvärheten av att vid en utredning av denna fråga kontakt söktes med den danska regeringen. En utredning av ifrågasvarande slag borde tydligen omfatta icke blott nu berörda spörsmål. Vad särskilt anginge skäktningen påkallades ett förnyat övervägande av hithörande frågor bland annat därav, att förbud mot detta slaktsätt nyligen införts i Norge och Bajern, under det att sådant förbud enligt en i 1927 års proposition lämnad uppgift då icke varit gällande i annat europeiskt land än Schweiz. Det norska skäktningsförbudet hade enligt vad utskottet inhämtat medfört en icke obetydlig export till Norge av skäktat kött från vissa firmor i Sverige, som här dreve handel med dylikt kött. Ett närmare studium av skäktningsförbudets verkningar i nämnda länder och av judarnas ställning till dessa förbud bleve givetvis av stort intresse för vårt land. Först sedan en allsidig utredning med beaktande bland annat av nu anförda synpunkter kommit till stånd, syntes det möjligt att fatta definitivt ståndpunkt till frågan om bedövnings tvång vid slakt borde införas i vårt land.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsamt föranstalta om ytterligare utredning rörande behovet av och möjligheterna för ett införande i Sverige av bedövningstvång vid slakt av husdjur ävensom för riksdagen framlägga de förslag,

vartill utredningen kunde giva anledning. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

Med föranledande härav anbefallde Kungl. Maj:t *lantbruksstyrelsen* att verkställa utredning angående de ekonomiska verkningarna av ett införande i Sverige av bedövningstvång vid slakt av husdjur.

I avgivet yttrande den 28 september 1931 anförde *lantbruksstyrelsen* bland annat:

Erfarenheten från Norge gåve vid handen, att införandet av lagbestämmelser, som förhindrade den för judarna ritualenliga slaktmetoden (*skäktingen*), kunde få till följd, att den judiska befolkning, som hölle på sin ritual, förlade slakt och därmed också inköp av kött till annat land. Bedövningstvångets införande i Norge hade sålunda medfört, att ritualenlig slakt för Norges räkning förlagts till Sverige. Detta åter hade ur ekonomisk synpunkt medfört en ökad köttimport till Norge. Huru stor denna ökning vore, hade det icke varit *lantbruksstyrelsen* möjligt att utröna. Om också nämnda importökning icke syntes kunna uppskattas till mer än några tiotal ton kött per år, saknade den dock icke under nuvarande tryckta avsättningsförhållanden för kött sin betydelse. Skulle nu Sverige införa bestämmelser som omöjliggjorde dylik ritualenlig slaktning, komme givetvis denna slakt för norsk räkning att förläggas till annat land, där sådan slaktning vore tillåten. Av större betydelse syntes emellertid vara, att erfarenheten från Norge gåve anledning till förmodan, att den rituallytrogna judiska befolkningen i Sverige, därest slakt enligt skäktningsmetoden förbjödes inom Sverige, komme att förlägga sin slakt till andra länder, där sådan slakt vore tillåten. Den ekonomiska betydelsen härav kunde givetvis icke siffermässigt belysas, men med säkerhet torde kunna antagas, att importen av ritualenligt slaktat kött, därest den finge obehindrat fortgå, komme att lända den svenska köttproduktionen till skada.

Ur de synpunkter, *lantbruksstyrelsen* hade att tillvarataga, syntes därför eventuella åtgärder, som hindrade skäkting inom Sverige, böra föranleda övervägande av samtidigt införande av importförbud för kött, som slaktats enligt skäktningsmetoden. Sådant förbud syntes nämligen få anses innebära en gård av rättvisa mot svenska näringsutövare och betraktas som en naturlig följd av bestämmelser om införande av bedövningstvång vid slakt. Att medgiva användning av skäktat kött men förbjuda själva slaktningssättet, stode i strid mot annars på näringsområdet tillämpade principer.

Lantbruksstyrelsen övergick därefter till frågan om förbud mot *svinslakt* utan bedövning. Efter att hava framlagt viss utredning till belysande av frågan uttalade styrelsen, att det syntes styrelsen som om med ett slutgiltigt ställningstagande till frågan om införande av bedövningstvång vid slakt av husdjur borde få anstå i avvaktan på dels resultatet av pågående försök med bedövning av svin medelst elektricitet, dels ock närmare upplysningar angående engelska baconimportörers ställning till nämnda bedövningsmetod.

Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 27 januari 1933 avskrevs därefter 1931 års riksdagsskrivelse från vidare behandling.

Vid 1934 års riksdag väcktes två motioner i förevarande ämne. I den ena motionen (I: 12) hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära lag om humanitära bestämmelser om slakt, inbegripet förbud mot den judiska skäktingen. I den andra motionen (II: 1) hemställdes, i syfte att straffbe-

lägga den judiska skäktingen, att riksdagen måtte besluta att i 18 kap. 16 § strafflagen, djurplågeriparagrafen, måtte bland exemplen på straffbelagt djurplågeri upptagas 'sådant förfarande vid slakt, att onödigt lidande tillfogas djuret'.

Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande i anledning av motionerna (nr 34), att frågan om humanitära bestämmelser angående slakt torde få anses ha, sedan lantbruksstyrelsen avgivit sitt nyssnämnda utlåtande, kommit i ett i viss mån förändrat läge. Sålunda hade bland annat i England år 1934 trätt i kraft en lag som i stor utsträckning stadgar bedövningstvång vid slakt av husdjur, därvid dock vissa undantagsbestämmelser meddelats i fråga om den judiska skäktingen. Enligt vad utskottet vidare inhämtat torde därjämte den elektriska bedövningsmetod, som omnämnts av lantbruksstyrelsen, ha utexperimenterats och i viss utsträckning kommit till praktisk användning såväl i Sverige som Danmark. Utskottet, som i förevarande fråga hyste samma uppfattning som det uttalat år 1931, hemställde på grund av vad som anförts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta återupptaga utredningen rörande behovet av och möjligheterna för ett införande i vårt land av bedövningstvång vid slakt av husdjur ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Såsom inledningsvis redan nämnts, avlät därefter riksdagen skrivelse till Kungl. Maj:t av nu angivna innehåll.

Över riksdagens skrivelse avgåvos efter remiss utlåtanden av *medicinalstyrelsen* och *lantbruksstyrelsen*. Med dessa utlåtanden överlämnades yttranden av *veterinärdirektören vid Malmö stads offentliga slakthus E. Osberg*, *Sveriges slakteriförbund förening u. p. a.*, *Sveriges fjäderfäavelsförening* och *aktiebolaget Svenska kronkaniner*.

I sitt yttrande hemställde medicinalstyrelsen — efter att hava lämnat vissa upplysningar angående slakt med föregående elektrisk bedövning, för vilka skall i andra sammanhang redogöras — att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för att lagbestämmelser angående förfarande vid slakt måtte utfärdas i huvudsaklig överensstämmelse med vad styrelsen föreslagit i sitt tidigare omnämnda utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse.

För det vid medicinalstyrelsens utlåtande över 1934 års riksdagsskrivelse fogade yttrandet av veterinärdirektören vid Malmö stads offentliga slakthus E. Osberg skall redogöras i det följande vid behandlingen av utredningen i frågan om den dansk-amerikanska svinslaktmetoden.

Lantbruksstyrelsen anförde i sitt utlåtande över 1934 års riksdagsskrivelse, att de synpunkter, som tidigare föranlett styrelsen att, oaktat styrelsens förståelse för önskemålen om humanare slaktmetoder, ställa sig tveksam rörande möjligheten av ett omedelbart genomförande av bedövningstvång vid slakt, icke längre förelåge sedan erfarenheten lärt, att bedövning med numera förefintliga metoder utan olägenhet kunde genomföras för såväl svin som fjäderfä och kaniner. Ur de synpunkter styrelsen hade att företräda funne styrelsen sig under sådana förhållanden icke hava något att erinra mot att bedövningstvång infördes vid slakt av husdjur.

Sveriges slakteriförbund yttrade att förbundet för sin del icke hade något att erinra mot antagandet av en lag om bedövningstvång vid slakt, sedan numera en metod för bedövning av svin medelst elektricitet blivit utexperimenterad och befunnits vara praktiskt användbar.

Sveriges fjäderfäavelsförening hade intet att erinra mot antagandet av en sådan lag, varom vore fråga, under förutsättning att den numera vanligaste slaktmetoden för fjäderfä — genom bedövande slag över hjässan — komme att vara tillåten även efter genomförandet av lagen.

Aktiebolaget svenska kronkaniner framhöll att enligt den standardiserade slaktmetoden för kaniner dessa djur redan nu bedövades före blodets avtappande. Vidare yttrade bolaget att en lag, som föreskrev att huvudet skulle skiljas från kroppen vid slakt av kaniner, skulle omöjliggöra export av dylikt kött, då nämligen de utländska köparna allmänt krävde att kaninens huvud kvarsutte vid kroppen.

I en den 15 januari 1935 till justitiedepartementet inkommen skrivelse hemställde *svenska allmänna kvinnoföreningen till djurens skydd*, med instämmande av *nordiska djurskyddsföreningen*, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå en lag angående slakt av husdjur i huvudsaklig överensstämmelse med det av Kungl. Maj:t för 1927 års riksdag framlagda lagförslaget efter uteslutande av dess 4 §.

Frågan om införande av en särskild slaktlag var föremål för uppmärksamhet jämväl vid *1935 års riksdag*. I utlåtande (nr 13) i anledning av motioner angående djurplågeri, i vilket första lagutskottet hemställde om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville med beaktande av vad utskottet i utlåtandet anfört föranstalta om utredning angående en särskild lag om djurskydd och vad därmed ägde samband, uttalade nämligen utskottet, att utskottet ville med styrka framhålla, att den utredning som utskottet föreslagit icke borde fördröja framläggande av förslag till lag om slakt, vilket torde kunna förväntas till nästföljande riksdag. Utskottets hemställan bifölls av kamrarna, varefter skrivelse i ämnet (nr 61) avläts till Kungl. Maj:t.

Sedan de i det föregående nämnda utlåtandena över 1934 års riksdags-skrivelse inkommit, upprättades år 1935 inom justitiedepartementet ett utkast till lag om slakt av husdjur, allenast så till vida avvikande från det av Kungl. Maj:t för 1927 års riksdag framlagda lagförslaget, som 4 § i sistnämnda förslag saknade motsvarighet i utkastet och därav föranledda formella jämkningar vidtagits samt straffbestämmelsen jämkats med hänsyn till 1931 års lagstiftning om dagsböter. Efter remiss hava utlåtanden över utkastet avgivits av *styrelsen för veterinärhögskolan* med överlämnande av yttrande av *veterinärhögskolans lärarekollegium*, *statens jordbruksnämnd* med överlämnande av yttrande av *Sveriges slakteriförbund förening u. p. a.*, *föreningen svenska städers offentliga slakthus* samt *föreståndarna för mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö* med överlämnande av yttrande av *rabbinerna vid nämnda församlingar* ävensom, såvitt utkastet avser slakt av ren, *länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län*,

vilka bifogat yttranden av *lappfogdarna i Jämtlands och Västerbottens län* samt *länsveterinärerna i Västerbottens och Norrbottens län*. Yttranden i ärendet hava senare under åren 1935—1937 avgivits jämväl av *de svenska djurskyddsföreningarnas centralförbund*, *styrelsen för svenska allmänna kvinnoföreningen till djurens skydd*, *nordiska djurskyddsföreningen* samt av *rabbinnerna vid de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö*.

Lärarekollegiet vid veterinärhögskolan har tillstyrkt utkastet med uttalande likvisst av ett önskemål beträffande renslakt, vilket skall omnämnas i det följande vid redogörelsen för renslaktfrågan. Två ledamöter av kollegiet hava anmält i viss mån avvikande mening, såsom närmare skall omtalas i den följande redogörelsen beträffande skäktningsfrågan.

Styrelsen för veterinärhögskolan har likaledes tillstyrkt lagutkastet, ehuru med en erinran beträffande skäktningen vilken skall beröras då i det följande närmare redogöres för denna fråga. En ledamot av styrelsen har helt avslutit sig till kollegiets mening.

Statens jordbruksnämnd har i sitt yttrande givit tillkänna, att med hänsyn till de intressen nämnden hade att företräda anledning till erinran mot utkastet icke syntes föreligga. I ett av nämnden infordrat yttrande har Sveriges slakteriförbund förening u. p. a. meddelat, att utkastet icke föranledde någon erinran från föreningens sida.

Föreningen svenska städers offentliga slakthus har intet att erinra angående lagutkastet utan tillstyrker det livligt. En av föreningen samtidigt gjord erinran omtalas i det följande vid redogörelsen för utredningen angående den dansk-amerikanska svinslaktmetoden.

Utlåtandena av länsstyrelserna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt de vid dessa utlåtanden fogade yttrandena av *lappfogdarna i Jämtlands och Västerbottens län* ävensom *länsveterinärerna i Västerbottens och Norrbottens län* behandlas i det följande i samband med redogörelsen för renslaktfrågan.

Redogörelse för utlåtandena av rabbiner och föreståndare i mosaiska församlingar lämnas i den följande redogörelsen för utredningen i skäktningsfrågan. Där omtalas likaledes skrivelserna från de svenska djurskyddsföreningarnas centralförbund och styrelsen för svenska allmänna kvinnoföreningen till djurens skydd; ett uttalande i den förstnämnda skrivelsen återgives i samband med utredningen i renslaktfrågan.

Slutligen må anmärkas att chefen för justitiedepartementet vid *1936 års riksdag* besvarade en till honom inom andra kammaren framställd interpellation i ämnet.

Utländsk rätt.

Här må lämnas en kort översikt över bestämmelser angående slakt, vilka äro meddelade eller föreslagna i vissa främmande länder.

I *Danmark* saknas allmänna bestämmelser rörande förfarandet vid slakt. Emellertid beröres slakten i ett par stadganden uti Lov om Værn

for Dyr den 17 maj 1916. Sålunda föreskrives däri, att den som gjort sig skyldig till grov misshandel av djur kan för viss tid eller för alltid dömas förlustig rätten att utföra slakt. Vidare stadgas, att föreskrifter angående bland annat slakt av djur kunna meddelas av vederbörande regeringsdepartement eller i polisförordningar. Överträdelse av sådana föreskrifter straffas då på samma sätt som förseelse mot polisförordning, där ej gärningen förskyller strängare straff. Regler angående slakt hava ock meddelats i avseende å de flesta offentliga slakthus. För det offentliga slakthuset i Köpenhamn gäller bland annat, att alla större slaktdjur, innan slakt äger rum, skola av därför särskilt utbildade personer bedövas genom skott. Härifrån kan undantag medgivas endast med magistratens tillåtelse. Kalvar och får skola bedövas medelst en mindre klubba av viss beskaffenhet. Andra apparater må användas endast efter särskilt medgivande. Slakt efter judisk ritual får emellertid tillsvidare äga rum utan bedövning. Enligt uppgift innehålla även för andra offentliga slakthus meddelade föreskrifter i huvudsak samma regler.

I Finland utfärdades den 14 april 1934 en lag om djurskydd. Enligt denna skall vid slakt av husdjur djuret bedövas omedelbart före blodets avtappande. Där religiösa skäl sådant påkalla, är det likväl enligt lagen tillåtet att i slaktinrättning, som godkänts av lantbruksministeriet, slakta även sålunda, att djuret omedelbart efter blodkärlets hastiga avskärande bedövas, varvid inrättningens djurläkare likväl bör personligen närvara och övervaka slaktningen. Bedövning må, enligt lagen, ej heller krävas, då djur i anledning av plötslig sjukdom eller olycksfall måste ofördröjligen avlivas och för bedövning erforderliga medel ej finnas till hands. Något undantag från bedövningstvånget göres icke för renslakt; någon effektiv kontroll över bestämmelsernas efterlevande på denna punkt kan dock enligt uppgift ej ske. Närmare bestämmelser angående tillämpning av lagen har lämnats i en särskild förordning.

Denna förordning, som är utfärdad den 25 maj 1934, innehåller bland annat följande. Slakt av husdjur verkställes så, att djuret ej i onödan åsamkas lidande. Innan slakten vidtager, bör djuret bedövas genom slag i pannan med lämpligt redskap eller medelst skott genom pannan i hjärnan eller med användande av slaktmask eller av elektrisk bedövning på av lantbruksministeriets veterinäravdelning godkänt sätt. Fjäderfä må avlivas genom att halsen hastigt avskäres med ett vasst redskap eller, sedan djuret bedövats medelst slag i huvudet, genom att endera halsådrorna öppnas eller kniven drives genom gommen in i hjärnan och ådrorna bakom svalget därefter öppnas.

Påkalla religiösa skäl speciellt slaktsätt, bör beaktas bland annat, att slakten sker endast i slaktinrättning som godkänts av lantbruksministeriets veterinäravdelning eller, i fråga om slakt av fjäderfä, i för ändamålet godkänd avdelning av sådan slaktinrättning eller under uppsikt av hälsovårdsnämnden i särskilt av nämnden godkänt rum, att då slakten sker i slaktinrättning eller dess avdelning, inrättningens köttkontrollör är närvarande vid slakttillfället, att djuret för kullkastning bindes med hållbar mjuk rem eller med rep, att kullkastningen sker skickligt och med skonsamhet på ett tillräckligt stort mjukt underlag, varvid bör tillses, att djurets huvud ej slår mot golvet, att för kullkastning av djuret jämväl kan användas av lantbruksministeriets veterinäravdelning godkänd särskild anordning, att avskärandet av halsådrorna verkställes av däri förfaren och av vederbörande andlig myndighet godkänd person, som bör vara redo och tillstådes redan när djuret bindes, att halsådrornas avskärande verkställes med så vasst redskap som möjligt

och snabbt och genast efter det djuret kullkastats, samt att djuret omedelbart efter det halsådrorna avskurits bedövas antingen med skjutapparat eller medelst slag i pannan eller, i fråga om fjäderfä, i huvudet, eller ock genom begagnande av för ändamålet godkänd elektrisk anordning. Slakt må utföras endast av däri förfaren eller utlärdd person, som uppnått minst 21 års ålder. Dock må till slaktarlärling antagas person, som fyllt 18 år. Yrkesmässig slakt skall, där ej djur i anledning av plötslig sjukdom eller olycksfall måste på ort och ställe nedslaktas, utföras i slaktinrättning eller i annat avstängt rum, som av vederbörande hälsovårdsmyndighet för ändamålet godkänts. Privat slakt bör verkställas på en för ändamålet lämplig avskild plats. Under pågående slakt få husdjur icke hållas avvaktande på platsen för slakten och obehöriga personer må ej närvara. Hund, katt ävensom pälsdjur, som vårdas å slutna plats eller i koppel, må, där det ej medelst bedövningsmedel bragts i medvetslöst tillstånd, dödas antingen medelst slag i huvudet eller skott i hjärnan eller genom användande av hastigt dödande gift eller elektrisk ström. För överträdelse av lagen och förordningen, vilka innehålla bestämmelser även om annat än slakt, är straffet, där ej för brottet annorstädes är stadgat strängare straff, böter eller vid synnerligen försvärande omständigheter fängelse i högst sex månader.

Även den *norska* lagen om avlivning av husdjur och tamren, utfärdad den 21 juni 1929, stadgar principiellt bedövningstvång. Utan föregående bedövning må dock fjäderfä och kaniner avlivas genom att huvudet medelst ett snabbt hugg skiljes från kroppen. Något undantag för den judiska slaktmetoden göres icke. Vederbörande departement kan utfärda närmare bestämmelser om det sätt, varpå bedövningen må äga rum. Slakten skall utföras av vuxen person, vilken så vitt möjligt skall vara kunnig i slakt. Vid slakten må så vitt möjligt andra husdjur samt barn under 14 år icke vara tillstädes. Även vid nödslakt skall så vitt möjligt nu nämnda föreskrifter iakttagas. Överträdelse av lagen straffas med böter.

Från lagens bestämmelser om bedövning har renslakt tidigare i viss utsträckning varit undantagen; med ingången av år 1936 gäller bedövningstvånget emellertid även sådan slakt.

I *England* gäller en slaktlag, den s. k. Slaughter of Animals Act av den 28 juni 1933. Lagen avser endast yrkesmässig slakt. Sådan slakt skall ske antingen så att döden ögonblickligen inträder eller ock efter föregående bedövning, som ögonblickligen åstadkommer okänslighet för smärta intill dess döden inträder. Dock står det varje kommun fritt att i viss ordning och inom viss tid från lagens ikraftträdande bestämma, huruvida inom kommunen bedövningstvånget skall tillämpas vid slakt av får. Undantag från regeln om bedövningstvång äger ock rum vid slakt av svin i slakthus, där elektrisk energi icke står att erhålla för skäligen kostnad. Även slakt enligt judisk och mohammedansk ritual är undantagen från bestämmelsen om bedövning, dock under villkor bland annat att intet onödigt lidande tillfogas djuret och att slakten verkställs av någon som bemyndigats därtill. Regelmässigt får yrkesmässig slakt verkställas endast av den, som av vederbörande myndighet därtill erhållit licens. Sådan licens kan meddelas endast den som uppnått 18 års ålder. Nödslakt faller icke under lagen. Överträdelse av lagen straffas första gången med böter, högst tio pund, andra gången med böter, högst tjugu pund. Upprepas förseelsen, kan fängelse i högst tre månader ådömas. Liknande bestämmelser äro införda i *Skottland*, *Irlandska fristaten* och *Norra Irland*.

I *Tyskland* har genom lag den 21 april 1933 all slakt av varmblodiga djur utan föregående bedövning förbjudits; dock må nödslakt försiggå utan bedövning av djuret.

Jämväl i åtskilliga andra länder, såsom *Nederländerna* och *Schweiz*, gälla lagar eller förordningar med bestämmelser angående slakt. I det sistnämnda landet infördes förbud mot skäktning redan 1892.

I *Tjeckoslovakien* föreligger ett regeringsförslag till lag mot djurplågeri. Enligt detta förslag anses som straffbart djurplågeri bland annat att vid dödande av djur tillfoga djuret onödigt lidande, särskilt att för yrkesmässig köttförsäljning slakta utan föregående bedövning. Från denna bestämmelse kan emellertid regeringen medgiva undantag för slakt enligt konfessionella föreskrifter.

Den dansk-amerikanska svinslaktmetoden.

Såsom av historiken framgår har under behandlingen av frågan om en särskild slaktlag uppmärksamhet i synnerhet ägnats tre frågor, nämligen frågorna om förbud mot den dansk-amerikanska svinslaktmetoden, mot skäktningen och mot ett vid renslakt använt förfarings sätt. I det följande skall redogöras för utredningens innehåll beträffande var och en av dessa frågor för sig, och jag torde därvid få börja med den dansk-amerikanska svinslaktmetoden.

I sitt utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse anförde *veterinärhögskolans lärarekollegium* rörande den dansk-amerikanska slaktmetoden.

Vad svinslakten beträffade, använde man ännu på flera av exportslakterierna den s. k. dansk-amerikanska metoden, vilken bestode däri, att svinen, utan föregående bedövning, vinschades upp i ena bakbenet, varefter avblodning åstadkommes genom bröststick. Svinen befunno sig säkerligen ända till kort före dödsögonblicket vid medvetande i motsats till vad förhållandet vore, då slaktdjur bedövades genom ingrepp på stora hjärnan före blodavtappningen. Det torde näppeligen kunna lämnas bevis för att vid avblodningen blodtrycket i hjärnan sjönke så raskt, att omedelbar bedövning inträdde. Den låga huvudställningen torde snarare i någon mån fördröja upphörandet av de medvetna smärtförmimmelserna. Det funnes med andra ord ingen garanti för smärtfrihet vid detta slaktsätt och vid en jämförelse med de moderna bedövningsmetoderna komme exportslakteriernas metod ohjälpligt till korta. Upplyningsvis hade från medicinalstyrelsen meddelats rörande avblodningstiden hos svin, som slaktats enligt den dansk-amerikanska metoden, att vid slakt av åtta stycken s. k. slakterisvin tiden från bröststicket, till dess blodet slutat att rinna i ström, utgjort i medeltal 37.75 sekunder och att tiden vid samma prov med en sugga varit 55 sekunder. Vid andelslakteriernas svinslakt förekomme vidare redan under förberedelserna före blodavtappningen uppenbar grymhet genom misshandel. Järnkättingen, som lades om ena bakfoten, kunde skära in i och skada huden vid upphissandet av djuret, det kunde bli ett mer eller mindre kraftigt ryck eller en slitning i bakbenet, som kunde leda till smärtsamma tånjningar eller slitningar i huden och muskulaturen m. m., så mycket påtagligare ju tyngre svinet vore. Det hade visserligen sagts, att den för djuret ovana ställningen samt den starka blodtillströmningen till huvudet skulle verka bedövande, men ett sådant påstående fölle på sin egen orimlighet och saknade allt stöd i fysiologien. Såsom slutligt omdöme om den dansk-amerikanska slaktmetoden kunde sägas, att själva bröststicket visserligen utfördes med stor rutin, men att uppvinningen och avblodningen dock toge tillräckligt lång tid i anspråk, för att man icke skulle kunna frigöra sig från föreställningen, att slaktsättet vore grymt.

Kollegiet hemställde slutligen om lagbestämmelser av innebörd att vid all slakt bedövning skulle ske innan djuret stukades och avblodades.

Jämväl *medicinalstyrelsen* och *direktören vid det offentliga slakthuset i Stockholm* uttalade i yttranden över 1925 års riksdagsskrivelse, att den ifrågavarande slaktmetoden innebure grymhet mot djuren.

I andra av dessa yttranden bestreds, att slaktmetoden innebure djurplågeri. Det uttalades även den åsikten, att kött efter bedövade djur vore mindre hållbart än efter obedövade. Blodet antoges bliva fullständigare avtappat om bedövning ej föreginge blodavtappningen. Fläsket bleve ock vid sådan slakt vitare. Dessa omständigheter torde vara av stor betydelse vid exporten på England, vilken skulle skadas om det svenska fläsket ansåges underlägset annat, härrörande från djur som slaktats utan bedövning. Skyldighet att vid slakten verkställa bedövning skulle vidare öka slaktkostnaden.

I propositionen till 1927 års riksdag anförde departementschefen:

Den utredning, som föreligger beträffande den s. k. dansk-amerikanska svinslaktmetoden, synes knappast giva vid handen, att dess utbytande mot bedövningsslakt skulle för de slakteriinrättningar, där metoden är i bruk, kunna i och för sig medföra några mer avsevärda olägenheter av ekonomisk eller teknisk art. Däremot lärer det icke för närvarande kunna med säkerhet bedömas, huruvida ett förbud mot metodens användande skulle, såsom det gjorts gällande, kunna medföra en ogynnsam verkan med hänsyn till exporten av fläsk till England. Att härav påkallas en viss varsamhet synes obestriddigt, även om det icke lärer kunna ifrågakomma att i lagen fastställa ett undantag för dessa slakteriinrättningar. Om emellertid — närmast av hänsyn till den judiska slaktmetoden — upptages en bestämmelse om rätt för Kungl. Maj:t att meddela dispens från lagens föreskrifter, torde denna bestämmelse lämpligen kunna erhålla sådan avfattning, att möjlighet står öppen att med de kontrollföreskrifter, som prövas skäligen, medgiva fortsatt användning i nödig utsträckning av nu ifrågavarande slaktmetod.

För lagutskottets utlåtande i anledning av propositionen har tidigare redogjorts.

I sitt med anledning av 1934 års riksdagsskrivelse avgivna yttrande har *medicinalstyrelsen* förmålt, att förhållandena numera torde vara sådana, att ett allmänt genomfört bedövningstvång vid slakt icke behövde på något sätt inverka menligt på vår export och att numera fullt utexperimenterade apparater funnes för bedövning på elektrisk väg av svin. Därjämte har styrelsen anført:

Dylika apparater hava sedan ganska lång tid tillbaka med uteslutande gott resultat prövats vid några baconslakterier, bland vilka ett par äro bland våra största exportörer av bacon. Så vitt styrelsen kan bedöma saken, torde man hava god anledning antaga att det icke torde dröja länge förrän de flesta exportslakterierna, även utan lagstiftning i ämnet, komma att begagna sig av den nya elektriska bedövningsmetoden vid svinslakten. Från exportslakterihåll torde således icke numera några avsevärda hinder komma att resas mot genomförandet av förbud mot slakt utan förutgången bedövning av slaktdjuren.

Styrelsen har vidare överlämnat ett av *veterinärdirektören vid Malmö stads offentliga slakthus E. Osberg* till styrelsen avgivet yttrande med bilagor. I yttrandet åberopar Osberg en av honom verkställd undersökning angående användningen av bedövning vid slakt av husdjur med särskild hänsyn till de häremot tidigare anförda betänkligheterna och till förhållandena vid de svenska exportslakterierna. En redogörelse för den ifrågavarande undersökningen hade av Osberg framlagts i ett föredrag vid de svenska djurskyddsföreningarnas centralförbunds konferens i Stockholm i augusti 1933. I föredraget yttrade Osberg bl. a. följande:

Sedan någon tid har jag gjort försök med den elektriska bedövningsmetoden vid slakthuset i Malmö. Bedövningen sker därigenom att man medelst en särskild tång låter en pulserande ström av 50—60 volt passera genom djurets hjärna. Härvid faller djuret i en medvetlöshet eller sömn, som mycket påminner om den, som uppstår vid inandning av kloroform eller eter. För denna ström inverka under 10 à 15 sekunder, blir sömnen så djup, att blodavtappningen (stickningen) kan ske utan att djuret vaknar upp. Om man å andra sidan, sedan strömmen brutits, låter djuret ligga i fred, så skall man finna, att det efter några minuter vaknar och gör försök att resa sig, för att efter ytterligare några minuter vara fullt återställt. — — — — —

Frågan om bedövningens inverkan på slaktprodukten, särskilt fläsket, har varit föremål för noggrann undersökning på olika håll. De resultat, som jag i samband med det exportslakteri, som välvilligt lämnat material för försöken, kom till i detta avseende, lämnade starkt stöd för den åsikten, att bedövningen icke hade någon menlig inverkan på slaktprodukterna. Detta resultat har bekräftats genom försök, som verkställts oberoende av varandra i olika länder, och vad som härvidlag är mest betydelsefullt, även genom undersökningar i själva England, landet par préférence för framställning och bedömning av bacon. Redan 1913 hade direktör Torell i Kalmar fått intyg — från auktoriteter i England — att man ej kunde finna någon skillnad på bacon efter djur, som slaktats med eller utan bedövning.

Påståendet om motsatsen har emellertid varit allt för bestämt, för att den allmänna meningen och framför allt meningen hos våra exportörer skulle rubbas.

Efter ett av våra första försök läto vi märka det bacon, som härrörde från de elektriskt bedövade svinen, och anhöllo om meddelande från mottagaren i England, huruvida något var att anmärka på detta bacon. I svaret säger mottagaren, att han på vår begäran särskilt undersökt detta bacon i förhållande till det vanliga och uttalar som sin åsikt 'att den yttre färgen, om det skulle vara något, är något mattare än det bacon, som härrör från svin, som slaktats på vanligt sätt, ehuru vi måste säga, att skillnaden icke alls är stor. — — — Vi stekte även något från vardera av dessa sidor och efter stekningen var det omöjligt att iakttaga någon skillnad.' — — — — —

I 'The Veterinary Record' nr 14, 1932, publiceras en redogörelse för mycket ingående försök, som gjorts av dr Anthony. Angående den elektriska bedövningsmetodens inverkan på fläsket och övriga slaktprodukter skriver han: 'Vissa prov ha genomgått spektroskopiskt i syfte att bestämma, huruvida köttet efter djur, som bedövats med elektricitet, innehöll mera blodfärgämnen än köttet från djur, som stuckits utan föregående bedövning. Resultatet av dessa undersökningar visa, att köttet från de förra innehöll mindre blodfärgämne än det från de senare.' Samma resultat har uppnåtts av dr Elliot i Sheffield. Han skriver vidare: 'Beredd bacon är nu tillgänglig för undersökning. Det finns inga blödningar; saltningen och färgen är

fullt tillfredsställande och skiljer sig icke i något avseende från bacon framställt av svin, vilkas blodavtappning skett utan bedövning. Detta bacon har nu varit i handeln några veckor, men inga som helst anmärkningar ha gjorts av kunderna beträffande någon skillnad vare sig i fråga om utseende eller smak.' — — — — —

Ännu äro vi ej vid målet, men den gjorda utredningen och försöken ha visat, dels att den elektriska bedövningen icke i något avseende har någon menlig inverkan på slaktprodukten, dels att den utan olägenhet går att passa in i den dansk-amerikanska slaktmetoden och till slut också att driftkostnaderna äro mycket obetydliga.

För att få fram de lämpligaste anordningarna för metodens anpassning till driften äro emellertid ytterligare försök nödvändiga.

Vad som hittills uppnåtts äro resultat av principiell innebörd. Vad som återstår är att anpassa och pröva dem under längre tid i den dagliga driften.

Som en mycket stor moralisk tillgång måste härvid räknas det oförbehållsamma intresse och de förhoppningar på en snar lösning av bedövningsfrågan, som under försökens gång kommit till uttryck icke blott från ledningens sida från mer än ett exportslakteri, utan även från arbetspersonalens sida.

Det är mycket, som tyder på att bedövningsfrågan skall kunna lösas i bästa samförstånd med exportslakterierna. Om så sker, torde det största hindret för ett allmänt bedövningstvång vara borta.

I yttrandet till medicinalstyrelsen har Osberg, såsom nämnts, hänvisat till den sålunda lämnade redogörelsen samt därutöver anfört följande:

De vunna resultaten gävo enligt mitt förmenande grundad anledning att antaga, att den elektriska bedövningsmetoden, sådan den utformats av professor Max Müller och överingenjören A. Weinberger i München, med vissa modifikationer som nödvändiggjordes av det vid de svenska exportslakterierna tillämpade slaktsättet samt av hänsyn till den svenska arbetsskyddslagstiftningen, skulle lämpa sig för våra exportslakterier.

Dessa resultat borde emellertid prövas i daglig drift vid något eller några av våra större exportslakterier. För att möjliggöra detta ställde Svenska Allmänna Kvinnoföreningen till djurens skydd behövligen medel till förfogande.

Den 1 december 1933 installerades en fullständig anläggning för elektrisk bedövning vid exportslakteriet i Långebro vid Kristianstad.

I slutet av februari månad 1934 installerades en liknande anläggning vid exportslakteriet i Halmstad. Med anledning av de gynnsamma erfarenheterna vid dessa båda slakterier beställde exportslakteriet i Visby en liknande anläggning.

Denna togs i bruk i maj 1934 och helt nyligen har exportslakteriet i Varberg följt exemplet. Slakteriet i Falkenberg får inom kort en liknande anläggning. Från ytterligare ett par slakterier har enligt uppgift, som meddelats av en utav de firmor som levererade dessa anläggningar, underhandlingar inletts om installerande av liknande anläggningar. Det stora intresse från exportslakteriernas sida som denna utveckling visar torde bättre än många ord ådagalägga, att de betänkligheter som tidigare kommit till uttryck mot införande av bedövning vid exportslakterierna — och som i stort sett hänförde sig till då befintliga bedövningsmetoder — genom tillkomsten av den elektriska bedövningsmetoden övervunnits.

Av avgörande betydelse härför torde vara, att den praktiska erfarenheten bekräftat, att blodavtappningen vid denna metod är minst lika fullständig som vid slakt utan bedövning, och att således ingen anledning till farhågor beträffande köttets kvalité eller hållbarhet finnes.

Betydelsefull är också den omständigheten att denna metod icke kräver förändringar av vare sig byggnader, inredning eller slaktsätt i övrigt, och ej heller menligt inverkar på arbetstakten.

Osberg har vidare åberopat uttalanden av direktörerna vid slakterierna i Långebro, Halmstad, Varberg och Visby angående den elektriska bedövningsmetoden, vilka gingo i en för metoden gynnsam riktning.

Med stöd av det anförda har Osberg i sitt yttrande slutligen uttalat, att han ansåge sig kunna hävda att de betänkligheter som tidigare funnits mot införande av lag om obligatorisk bedövning vid slakt numera saknade grund och att en sådan lagstiftning nu torde kunna genomföras i bästa samförstånd med exportslakterierna.

Att *lantbruksstyrelsen* i sitt yttrande över 1934 års riksdagsskrivelse förklarar att bedövning med numera förefintliga metoder utan olägenhet kunde genomföras bland annat för svin och att styrelsen med hänsyn härtill icke hade något att erinra mot att bedövningstvång infördes, har tidigare omnämnts.

I de yttranden — bland annat från *Sveriges slakteriförbund förening u. p. a.* — som avgivits över det inom justitiedepartementet år 1935 upprättade lagutkastet har ingen erinran gjorts mot införande av bedövningstvång vid svin-slakt. *Föreningen svenska städers offentliga slakthus*, vilken förklarar sig icke hava något att erinra angående lagutkastet och livligt tillstyrker det-samma, uttalar tillika att i och med införande vid slakt av bedövning för-medelst elektricitet, kontroll av de apparater, som äro avsedda för denna be-dövningsmetod, kan vara påkallad för att därigenom förebygga olycksfall bland dem, som begagna denna metod. Föreningen ville därför ifrågasätta, huruvida icke i samband med lagens ikraftträdande borde utfärdas före-skrift därom, att elektriska apparater avsedda att användas för bedövning vid slakt skola hava godkänts av myndighet som Kungl. Maj:t bestäm-mer.

Slutligen må anmärkas att enligt uppgift elektrisk bedövning vid svinslakt numera införts vid 28 av landets 42 exportslakterier, eller, såsom de numera benämnas, kontrollslakterier. Vid ett kontrollslakteri tillämpas annan bedövningsmetod. Av de 8 offentliga slakthusen tillämpa 2 elektrisk bedövning vid svinslakt. De övriga 6 använda sig av annan bedövningsmetod vid sådan slakt.

Skäktning.

Skäktningen, den judiska och mohammedanska slaktmetoden, användes vid slakt av nötkreatur, får, getter, fjäderfä och kaniner. Rörande metodens reli-giösa innebörd har uppgivits i ett av föreståndarna för de mosaiska försam-lingarna i Stockholm och Malmö i utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse åberopat yttrande av förstnämnda församlings överrabbin, professor *M. Ehrenpreis*, att de judiska reglerna om skäktning härleddes ur en i 5 Mose-bok 12: 21, 23 och 24 förekommande hänvisning till ett visst slaktsätt och till förbudet att njuta blod, enär 'blodet är själen'. Härjämte innehölle 3 Mosebok

11: 39 och 17: 15 med flera ställen förbud att njuta kött av ett självdött eller skadat djur. Vidare talade Talmuds äldre del, Mischna, om skäktmetoden såsom en sedan länge bestående religiös tradition, varjämte en hel traktat i Talmud ägnats åt detaljerade bestämmelser om den rituella skäktningen. Dessa bestämmelser, vilka upptagits i senare judiska ritualkodifikationer, utgjorde grundvalen för de nuvarande skäktningsföreskrifterna. När djuret måste slaktas i fullkomligt oskadat tillstånd, vore varje föregående bedövning genom skott i huvudet eller dylikt rituellt förbudet. Metoden hade dikterats av den djurskyddsvänliga anda, som av ålder präglat den judiska religionen och som framträdde i åtskilliga av dess bud. I Talmud förbjödes allt djurplågeri på det strängaste och där inskränktes att undvika allt, som orsakade djur smärtekänsla i onödan.

Av Ehrenpreis' yttrande samt av en utav veterinärhögskolans dåvarande rektor, professorn A. V. *Sahlstedt*, verkställd, med högskolestyrelsens utlåtan- de över 1925 års riksdagsskrivelse överlämnad utredning, jämförda med vissa andra yttranden, inhämtas rörande tillvägagångssättet vid skäktning följande:

Vid skäktningen kunna två på varandra följande avdelningar urskiljas. Först fångslas och nedlägges djuret såsom *förberedelse* till det s. k. *skäktsnittet*. Dessa förberedelser, som endast avse att bringa djuret i det för snittets utförande nödiga läget, höra icke till ritualen och utföras icke av den person, vilken verkställer skäktsnittet. Något rituellt hinder att med avseende å de nämnda förberedelserna använda den metod, som kan finnas ur djurskyddssynpunkt lämplig, möter sålunda icke. Åtminstone å det offentliga slakthuset i Stockholm äga dessa förberedelser rum i enlighet med vissa särskilt meddelade föreskrifter sålunda att djuret fångslas med hällor om alla fyra extremiteterna och drages omkull med hjälp av en vinsch, varvid fallet mildras genom en läderdyna. Däremot får skäktsnittet enligt ritualen verkställas allenast av en utav vederbörande rabbin särskilt auktoriserad skäktsförrättare. Denne, vilken inom den judiska församlingen intager en högre tjänstemans ställning, skall vara i religiös mening skriftkunnig, gudfruktig och i alla hänseenden oklanderlig. Han måste hava uppnått aderton års ålder, men får å andra sidan ej vara för gammal. Sedan djuret lagts omkull samt huvudet och halsen vänts så, att undersidan kommit uppåt samt kraftigt sträckts, utföres skäktsnittet sålunda, att halsen genomskäres ända till kottorna medelst en ytterst skarp, vass och glatt kniv, som skall vara minst dubbel så lång som djurets hals. Snittet, som måste utföras i ett sammanhang, lägges vinkelrätt mot halsens längdriktning några centimeter nedanför struphuvudet. För dess utförande läres enligt en uppgift åtgå ungefär en halv sekund. Djuret avlider sedan på grund av den utav halsådrornas avskärande föranledda förblödningen.

Frågan, huruvida skäktningen innebär djurplågeri, har ingående undersökts av professor *Sahlstedt*. Från ett av honom hållet föredrag i detta ämne å tredje nordiska veterinärmötet i Oslo 1928 må här återgivas följande.

Inför auditoriet vid en veterinärkongress är det icke behövt att ingå på frågan, huruvida förberedelserna till skäktningen, d. v. s. djurets fångsling och nedläggning, kunna verkställas utan sådana manipulationer som kunna medföra plågor för djuret — det veta vi alla vara möjligt utan särdeles vidlyftiga hjälpmedel. Huruvida förberedelserna medföra någon

ångestkänsla hos djuret, är en sak som givetvis är helt undandragen objektiv bedömning, och ett resonemang därom kan icke bli annat än ofruktbart.

Hur skäktsnittet omedelbart och sedan genom sina följder påverkar djuret, är däremot förtjänt att diskuteras. Det utföres som bekant med en lång, ytterst väl skärpt kniv förmedelst tre i omedelbar följd på varandra gjorda fram- och återgående rörelser med densamma, varvid i regel samtliga mjukdelar på halsens ventralsida ända intill kotpelaren raskt genomskäras. Från erfarenheter, vunna om förhållandena hos människan, vet man, att ett snitt, utfört med skarp kniv på frisk, ej inflammatoriskt förändrad vävnad i allmänhet ej är förenat med någon omedelbart inträdande smärta, eller endast obetydlig sådan. Efter en viss tid finner sig emellertid en allt efter de genomskurna vävnadernas art starkare eller svagare smärtekänsla i snittsåret. Någon omedelbart i samband med skäktsnittet uppkommande avsevärd smärta behöver man således icke räkna med hos slaktdjuret, men väl kan man tänka sig, att en starkare smärta kan utlösas en viss tid efter snittet och förnimmas av djuret, under förutsättning n. b. att detta ej dessförinnan genom hjärnanämi till följd av avblodningen fått de delar av stora hjärnan, i vilka smärteförnimmelserna bliva medvetna, bragta ur funktionsdugligt skick. Det kan här vara på sin plats att erinra om att erfarenheten från människan visar, att förmågan av smärteförnimmelse, t. ex. vid narkos, avtrubbas tidigare än andra funktioner hos hjärnan. Inträder genom den på snittet följande förblodningen medvetlöshet med bortfall av möjligheten till smärteförnimmelser så raskt, att dessförinnan inga sådana hinna utlösas från såret, kan naturligtvis från djurskyddssynpunkt ingen befogad anmärkning mot skäktningen göras. Går förblodningen däremot långsamt, så att medvetandet hos djuret kan förutsättas kvarstå sedan smärtor från snittet infunnit sig, då är man berättigad antaga, att slaktmetoden är, eller åtminstone kan vara, plågsam för djuret. I fall av långsam förblodning kan man även tänka sig, att kvävningkänsla som följd av den minskade cirkulationen för någon kortare stund skulle kunna finnas sig.

Då djurens subjektiva uppfattning av smärteförnimmelserna icke tager sig några för oss bedömbara uttryck, äro vi hänvisade till indirekta metoder för att vinna någon klarhet om möjligheten och sannolikheten för uppkomsten av medvetna sådana.

Beträffande betingelserna för medvetandets kvarstående efter skäktsnittet har man sökt draga slutsatser på olika vägar:

1. Man har diskuterat den som följd av snittet inträdande allmänna blodtryckssänkningens inverkan på blodtrycket i hjärnan och på blodcirkulationen därstädes, och av den hastighet, med vilken tryckändringen äger rum, dragit slutsatser angående den tid som förflyter innan medvetandet och därmed smärteförnimmelserna utslockna.

2. Man har av djurets beteende efter snittets utförande, dess spontanta rörelser i fångslat tillstånd eller efter avfångsling och utfallet av vissa reflexer, speciellt cornealreflexen, sökt stöd för en uppfattning om förhandenvaron eller frånvaron av medvetande.

De fysiologer, som uttalat sig om skäktningen, ha allmänt varit av den åsikten, att de stora halskärnlens avskärande måste åtföljas nästan omedelbart av så stark blodtryckssänkning i hjärnans kärl och blodtomhet i hjärnan, att mycket kort tid efter skäktsnittet fullständig medvetlöshet skulle inträda. Denna slutsats har nog i allmänhet dragits per analogiam av förhållandena hos människan och utan tanke på, att hjärnans kärllförsörjning hos idisslarna är olika människans.

Professor Sahlstedt redogjorde i fortsättningen för vissa försök och fortsatte därefter:

Sammanställer man resultaten av samtliga relaterade försök, får man den bestämda uppfattningen, att inom mycket kort tid efter skäktsnittet hjärnans blodförsörjning blivit så ringa, att den med största sannolikhet torde vara otillräcklig för medvetandets bibehållande och därmed även för smärtnimmelsers uppkomst; detta dock under förutsättning att avblodningen försiggår normalt. Den, som bevittnat ett antal skäktningar, torde emellertid haft tillfälle iakttaga, att detta icke alltid är fallet. Det händer nämligen icke så sällan, att blödningsströmmen redan på ett tidigt stadium starkt minskas genom koagulation i de mellan de avskurna ventrala halsmusklerna indragna kärlstumparna. Detta förklaras dels genom nötblodets stora koagulationsbenägenhet, dels genom att det utströmmande blodet har att passera färskasårtytor. I sådana fall bruka slaktarna framdraga kärlstumparna och avskära dem ett stycke för att åter igångsätta blödningsströmmen. Det låter sig mycket väl tänkas, att vid en fördröjd förblödning hjärnans blodtillförsel kan under en relativt lång stund hållas uppe tillräckligt för medvetandets bibehållande och även, fastän mindre sannolikt, att medvetandet, efter att ha varit utslocknat, skulle genom ökad blodtillförsel till hjärnan kunna återvakna. Detta är sålunda en komplikation, som man, trots att den hör till undantagen, måste taga med i räkningen, även om man är övertygad att vid regelrätt förlopp av skäktningen djurets medvetande slocknar mycket hastigt, och att slaktmetoden således då icke i och för sig kan anses innebära några avsevärda plågor för djuret.

Beträffande de iakttagelser på djurets rörelser efter skäktning, varpå man grundat omdömen om densamma, skall jag fatta mig kort, i det jag icke kan finna några skäl för en annan tydning av dem än den som givits av de framstående fysiologer, vilka uttalat sig i frågan (senast i 'Zur Frage der betäubenden Wirkung des Schächtschnitts, Gutachten, erteilt 1927', Berlin, med utlåtanden av bl. a. Dusser de Barenne, Krogh och Magnus). De ofta mycket våldsamma rörelser, som de skäktade djuren även vid normalt avblodningsförlopp utföra, då de ligga fångslade, äro säkerligen icke smärtyttringar, utan reflektoriska rörelser och av blödningsasfyxien utlösta kramp-rörelser och de resningsförsök, balans- och gångrörelser, djuren i större eller mindre utsträckning utföra efter avfångsling omedelbart efter snittet, kräva lika litet som foderupptagande, om man räcker djuret en höttapp, impulser från stora hjärnan för sitt utlösande och reglerande. Iakttagelser på djur, på vilka man avlägsnat storhjärnans bark, ha visat detta. Av dessa rörelser kan man alltså icke sluta sig till förhandenvaron av medvetande hos djuren. Något annorlunda ställer det sig med sådana iakttagna fall (K. Hoefnagel: 'Unfall beim Schächten'. Zeitschr. f. Fleisch- und Milchhygiene, Jhrg. XXXIV, pag. 73. 1924; andra fall beskrivna av Thurmann m. fl.), där ett djur efter skäktsnittet rest sig, gått en längre sträcka och genom uppsökande av en dörr, undvikande av hinder m. m. visat sig kunna utföra rörelsekombinationer, som åtminstone i viss utsträckning fordra storhjärnans medverkan. Om dessa fall äro riktigt iakttagna, vilket man väl måste förutsätta, lär man icke kunna frångå, att djuren varit vid medvetande och sannolikt även haft förmåga till smärtnimmelsers. Sådana fall torde man få sätta i samband med en förlängsamad förblödning, orsakad av att djuren haft tillfälle att på ett tidigt stadium av förblödningsströmmen resa sig, varvid de avskurna halskärnen blivit mer eller mindre starkt tilltäppta och blodtilloppet till hjärnan genom vertebralerna därigenom kunnat underhållas i erforderlig grad. — — — — —

Som av vad här sagts torde framgå, har jag kommit till den uppfattningen, att skäktning icke behöver innebära något djurplågeri och i regel icke heller vid utförande lege artis torde göra det. Detta medför emellertid icke nöd-

vändigtvis, att jag anser, att i en eventuell slaktlag skäktning skall utan vidare upptagas som tillåten slaktmetod. Vid bedömandet av en dylik fråga är det flera omständigheter än dem, som beröras av en diskussion av densamma ur fysiologisk synpunkt, att taga i betraktande. Det kan icke bestridas, att skäktningen gör ett obehagligare, råare intryck på åskådaren än bedövningsslakt, och en åtminstone i Sverige mycket stark och utbredd opinion kräver därför dess förbudande. Det kan ej heller förnekas, att omständigheter kunna göra sig gällande vid skäktning, som medföra, att djurens medvetande och smärtförmimmelser ibland, dock sannolikt mera sällan, få anses kvarstå längre än vad som är förenligt med kraven på en i nutida mening god slaktmetod. I mitt yttrande i veterinärhögskolans skrivelse i slaktlagsfrågan 1925 gick jag av dessa orsaker den medelvägen, att jag föreslog att, om det av religiösa eller andra skäl vore önskvärt, att judarnas slaktmetod undantoges från bestämmelsen om bedövning före blodavtappningen, det borde föreskrivas att omedelbart efter skäktsnittet en bedövningsoperation (skott eller sprintslag i pannan på djuret) skulle verkställas. Det synes mig, att man härigenom vunne tillräcklig garanti mot plågor för djuret för att även extremt djurskyddsintresserade kunde känna sig tillfreds, och att även de rituellt konservativa judarna borde kunna finna sig i anordningen, eftersom den religiöst betonade delen av deras slaktmetod avslutas med snittets läggande.

Till upplysning angående den omfattning i vilken skäktning förekommer må meddelas, att under år 1935 vid Stockholms stads slakthus skäktades 513 stycken storboskap, 850 kalvar och 100 får. En del härav exporterades till Norge. Då de organiserade slakteriarbetarna vägrat taga befattning med sådan slakt, verkställes densamma av oorganiserade arbetare.

Lärarekollegiet vid veterinärhögskolan anförde i sitt utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse i huvudsak följande:

Den allmänna uppmärksamhet, som skäktningen väckt på senare åren, syntes hava lett därtill, att så avsevärda förbättringar åstadkommits, åtminstone vad anginge de offentliga slakthusen, att inga berättigade anmärkningar för närvarande kunde göras mot kullkastningen vid den under slakthusledningens kontroll försiggående skäktningen. Likaledes hade kollegiet funnit, att skäktsnittet skedde med ett så skarpslipat instrument, att sannolikt föga nämnvärda smärtförmimmelser torde framkallas från hudsåret vid själva snittläggningen, men att därefter, under förutsättning att full medvetlöshet ännu ej inträtt i och med avblodningen, smärtor torde utlösas från de genomskurna mjukdelarna. Huru det hos nötkreaturen förhölle sig med medvetandet efter skäktsnittet, torde icke vara fullt utrett, men belystes till en viss grad av en del nyare undersökningar, bland annat av professor Sahlstedts utredning, till vilken hänvisades. Emellertid måste det erkännas, att de fenomen, som iakttogos under de närmaste minuterna efter skäktsnittet, vore sådana, att varje åskådare, som ej kände sig fullt övertygad om att snittet lett till omedelbar medvetlöshet, måste få den föreställningen, att slaktsättet innebure uppenbar grymhet, ja, vore rent av upprörande. Till försvar för skäktningen hade anförts vissa religiösa motiv. Man hade sålunda från judiskt håll gjort gällande, att skäktningen skulle vara en religiös handling, baserad på tradition och bibliska föreskrifter. I den mosaiska lagen funnes dock inga direkta föreskrifter om detta slaktsätt.

Såsom vid redogörelsen för den dansk-amerikanska svinslaktmetoden omförmälts hemställde kollegiet slutligen om lagbestämmelser av inne-

börd att vid all slakt bedövning skulle ske innan djuret stukkes och avblodades.

Vid lärarekollegiets yttrande fanns bland annat fogat ett — tidigare berört — yttrande av professor Sahlstedt angående den judiska slaktmetoden.

Styrelsen för veterinärhögskolan yttrade i sitt utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse:

Det kunde visserligen ej bestridas, att metoden kunde innebära en viss grymhet. Härutinnan hänvisades till ett av professor Sahlstedt avgivet yttrande. Å andra sidan finge dock ej förbises, att saken här komplicerades av det förhållande att den judiska slaktmetoden för judarna hade religiös helgd. Naturligtvis borde så vitt möjligt undvikas, att, då det gällde ett trossamfund, som medgivits fri religionsutövning här i landet, genom lagstiftningen ingripa hindrande i vad som för ett dylikt trossamfund utgjorde en integrerande del av dess ritus. Styrelsen ansåge sig därför böra ifrågasätta, om ej en modifikation borde göras till judarnas förmån; dock endast under förutsättning, att saken omhändertoges av de judiska församlingarna. Det kunde t. ex. till 1 § (i motionärernas lagförslag) fogas ett andra stycke av innebörd att, om av religiösa skäl en mosaisk församling önskade för sina medlemmars räkning anordna slakt utan att blodets avtappning föregingtes av bedövning, ansökning om tillstånd därtill skulle göras hos Konungen, som, därest ansökningen funnes böra beviljas, skulle äga föreskriva de närmare villkor, under vilka slakten finge ske, såsom angående plats för densamma, tillvägagångssättet därvid och uppsikt över slakten. Redan i själva lagen syntes böra intagas föreskrift därom, att vid sådan slakt alltid skulle omedelbart efter verkställandet av det för blodets avtappning avsedda snittet förelagas bedövning enligt lagens föreskrifter. De föreskrifter Konungen hade att meddela angående tillvägagångssättet vid slakten skulle alltså förnämligast komma att avse att förhindra för djuret onödigt pinsamma förberedelseåtgärder och att sörja för att snittet verkställdes på det för blodavtappingens påskyndande effektivaste sättet.

I särskilt yttrande anförde en av ledamöterna i styrelsen professor *J. E. Johansson* bland annat följande:

Den judiska slaktmetoden hade spelat en betydande roll i diskussionen om slaktförfarandet. Efter den omfattande utredning, professor Sahlstedt lämnat, torde densamma, rituellt utförd, svårligen kunna betecknas som innebärande grymhet mot djur, även om den framhävde 'dödandet av djuret'. Då detta emellertid långt ifrån att bereda den ortodoxa judiska menigheten något större obehag stode i överensstämmelse med dess världsåskådning, så bjöde den numera allmänt erkända hänsynen till en folkminoritet, att det *rituella* förfarandet undantoges från att beröras av eventuella lagstämmler på ifrågavarande område. Man torde kunna förvänta, att vid sådant hänsynstagande ingen invändning gjordes mot att slaktförfarandet i andra delar än det rituella underkastades eventuella allmänna bestämmelser, särskilt om vederhäftiga representanter för den judiska menigheten hördes före bestämmelsernas avfattande.

En annan ledamot av högskolans styrelse, godsägaren *J. A. Scharp*, yttrade, att han i likhet med lärarekollegiet ansåge, att slakt av husdjur alltid skulle ske medelst bedövning, innan djurets blod avtappades, och att något undantag från denna regel icke borde ifrågakomma.

Medicinalstyrelsen anförde i sitt utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse, under förmålan att skäktmetoden blivit demonstrerad för styrelsen, väsentligen följande:

Styrelsen kunde icke finna, vare sig att de förberedelser, djuren underkastades före slakten, behövde, om de utfördes på lämpligt sätt, innebära någon onödig grymhet mot djuren, eller att själva skäktsnittet kunde i och för sig utlösa någon svårare smärtförmåelse hos djuren, varemot det icke torde få anses helt uteslutet, att djuren under det jämförelsevis långa dödsarbetet efter skäktsnittets verkställande bibehölle ett visst mått av medvetande och således därunder kunde beredas ett onödigt lidande. Detta skulle emellertid besparas dem, om djuren omedelbart efter skäktsnittets verkställande bedövades genom skjutning eller indrivning av en sprint i hjärnan. Likaledes har den för närvarande i vissa fall tillämpade metoden att efter skäktsnittets verkställande avskära förlängda mårgen och därmed betaga djuren rörelseförmåga av styrelsen utdömts. Härefter har styrelsen anför, att enligt vad dr Ehrenpreis under hand meddelat, för närvarande i vårt land funnes omkring 10,000 judiska trosbekännare, av vilka cirka sextio procent eller 6,000 ansåges vara fullt ortodoxa. Därest skäktingen bleve förbjuden, skulle enligt Ehrenpreis' utsago dessa fullt ortodoxa judar anse sig förhindrade att förtära kött från djur, som slaktats inom landet, varför införsel från utlandet av för dem erforderligt kött skulle bliva nödvändigt. — På grund av det anförda och med hänsyn till det kränkande av den religiösa känslan hos judarna, som ett dylikt förbud skulle innebära, ansåge styrelsen synnerligen tveksamt, huruvida nog starka skäl förelåge för att genom lag förbjuda skäkting. Det syntes styrelsen därför skäligt, att undantag från den föreslagna lagens allmänna bestämmelser meddelades beträffande skäktingen, varvid dock till undvikande av onödig grymhet vid densamma verkställande borde stadgas, att skäktingen finge verkställas allenast på offentligt slakthus samt att djuret omedelbart efter skäktsnittets utförande bedövades och slakten i övrigt utfördes i enlighet med de särskilda föreskrifter, som av Konungen eller av medicinalstyrelsen meddelas.

I åtskilliga andra utlåtanden över 1925 års riksdagsskrivelse berördes särskilt skäktingsfrågan.

Länsstyrelsen i Malmöhus län fann frågan, huruvida skäktingen innebure större lidande för djuren än slakt efter bedövning, vara omtvistlig, medan *länsstyrelsen i Hallands län* ansåg sig icke böra bedöma, huruvida skäktingen borde förbjudas, men tillika uttryckte den förvisningen, att det ej torde vara omöjligt att så formulera den ifrågasatta lagen, att ett i övrigt humaniserat slaktförfarande icke av sådan anledning förhindrades. — *Länsveterinären i Uppsala län* förklarade, att mot den föreslagna bestämmelsen om bedövning före blodavtappningen icke torde kunna göras några berättigade invändningar, även om därigenom 'det förfarande vid slakt omöjliggöres, som föreskrives av ett religiöst samfund'. — *Länsveterinären i Värmlands läns norra länsveterinärdistrikt* framhöll, att då det vid skäktingen utförda halssnittet skedde snabbt och säkert av därtill särskilt väl utbildade personer och djuret genom avskärningen av halspulsådrorna och därav följande blodtomhet i hjärnan hastigt bleve känslolöst, så kunde denna slaktmetod i sig själv möjligen ej betraktas som djurplågeri. Förberedelserna vid slakten vore dock sådana, att de kunde rubriceras som onödigt lidande. Någon undantagsställning borde därför ej inrymmas åt metoden. — *Direktören vid det offentliga slakthuset i Stockholm* anförde, att den judiska slaktmetoden utgjorde exempel på, att ett slaktsätt, utan att i och

för sig vara djurplågeri, likväl kunde så anses av en okunnig allmänhet. Alla de vetenskapligt skolade fysiologers uttalanden, vilka han tagit del av, utmynnade i förklaringen att genom den nästan ögonblickligen efter hals-snittet inträdande blodut tömningen i hjärnan fullständig medvetlöshet och okänslighet måste anses inträda, och att denna varade till dess djuret dött. Med stöd av dessa verkligt sakkunniga uttalanden hade han i tjänsteuttalanden tillstyrkt år 1905 slakthusstyrelsen i Göteborg samt år 1911 slakthus- och saluhallsstyrelsen i Stockholm att medgiva dispens för sagda slaktmetod från det i nämnda slakthus' ordningsstadgar föreskrivna bedövnings-tvång. Fortfarande hyste han den åsikten, att för slakt enligt mosaisk ritus undantag borde medgivas från obligatorisk bedövning, till dess auktoritativa vetenskapsmän intygat, att djurplågeri därvid föreläge. — *Slakthus- och saluhallsstyrelsen i Stockholm* hänvisade till slakthusdirektörens yttrande och uttalade, att styrelsen förutsatte, att frågan bleve föremål för särskild inom Sverige utförd sakkunnig utredning.

De över 1925 års riksdagsskrivelse hörda *föreståndarna för mosaiska församlingar* framhöllo, att en human behandling av djuren sedan urminnes tider varit påbjuden av den judiska religionen och att ifrågavarande slaktmetod just avsåge, att slakten, vilken jämväl förlänats karaktären av en religiös akt, skulle utföras på det för djuret mest smärtfria sätt. Vidare anfördes i huvudsak följande:

Införande av föreskrift om slakten föregående bedövning skulle faktiskt förhindra utövande av den judiska slaktmetoden och sålunda ingripa i många mosaiska trosbekännares religions- och samvetsfrihet samt eventuellt tvinga dem att avstå från njutande av kött. I stor omfattning företagna, vetenskapliga undersökningar hade visat, att metoden i avseende å humanitet icke överträffades av någon annan slaktmetod samt ej innebure något som helst djurplågeri. På grund därav hemställdes, att vid eventuellt utarbetande av förslag till lag angående förfarande vid slakt måtte i förslaget inrymmas medgivande att fortfarande förrätta slakt enligt den judiska metoden utan föregående bedövning av slaktdjuret. *Föreståndarna för den mosaiska församlingen i Göteborg* uttalade särskilt, att ett imponerande antal icke judiska vetenskapsmän — fysiologer, anatomer och veterinärer med flera — både inom Sverige och från så gott som alla andra europeiska länder allttjämt hävdade, att av alla slaktmetoder den judiska vore den mest humana och för djuren minst plågsamma. Därjämte anmärktes, att, om undantag ej komme att medgivas för judarnas skäktning, så skulle detta utav en avsevärd del av de mosaiska trosbekännarna inom landet anses som ett upphävande av hittills åtnjutna rättigheter och en kränkning av deras på sekelgammal tradition grundade religiösa föreställningssätt. *Föreståndarna för församlingen i Malmö* förklarade ytterligare, att vad denna församling beträffade nästan samtliga medlemmar skulle beröras av ett skäktningsförbud samt, därest de ej avstode från förtärande av kött, tvingas att med stora svårigheter och offer skaffa sådant från utlandet.

Vid föreståndarnas för den mosaiska församlingen i Stockholm yttrande var fogad en redogörelse för åtskilliga hundratal uttalanden i en för skäktningsmetodens bibehållande gynnsam riktning.

Av dessa uttalanden torde böra återgivas ett, som den 10 januari 1923 avgivits av föreståndaren för statens veterinärbakteriologiska anstalt, professor *Sven Wall*, och vilket han genom därå den 11 september 1925 tecknad påskrift förklarar sig fortfarande godkänna.

Utlåtandet innehåller, att professor Wall förstnämnda dag på begäran av Ehrenpreis och i närvaro av direktören vid det offentliga slakthuset i Stockholm M. Sandeborg och förste besiktningsveterinären G. Hülphers å nämnda slakthus personligen övervakat slakt enligt judisk ritual av en ko och två oxar för att utröna huru länge efter halssnittet blödningen varade. Resultatet av undersökningen var, att kon blödde intill $6\frac{1}{2}$ minuter och de båda oxarna intill 5 minuter efter halssnittets utförande. Blödningen var ymnig den första minuten och avtog sedan först hastigt och härefter så småningom för att slutligen nästan omärkligt utslockna. I ett fall (vid slakt av den ena oxen) gjordes icke nacksnitt efter halssnittet. Detta syntes icke ha någon betydelse för blödningen, men iaktogs i detta fall en rytmisk och kraftig inspirationskramp, framkallad av blodbristen i förlängda mårgen. Krampen var rent automatisk. Inga rörelser, som skulle kunna misstänkas utgå från medvetna viljeimpulser, kunde iakttagas. Vid de båda andra fallen gjordes nacksnitt omedelbart efter halssnittet. Härigenom uteblev den förut omnämnda inspirationskrampen, som för många tedde sig som tecken på plågor, men som vore ett tecken på blodbrist i hjärnan med nedsatt eller upphört medvetande. Ett annat tecken på att medvetandet vore nedsatt eller upphört iaktogs på ett av djuren, då nässkiljeväggen c:a 1 minut efter halssnittets utförande genomskars, utan att djuret visade något som helst tecken till smärtförmimelse. Samtidigt övervakades vanlig slakt av två kor efter bedövning medelst skott genom huvudet. Bröststicket utfördes i båda fallen $\frac{1}{2}$ minut efter bedövningsskottet och blödningen i bröststicket varade i båda fallen intill $6\frac{1}{2}$ minuter efter bröststickets utförande. Bedövningen syntes således ej ha något märkbart inflytande på blödningen, som försiggick på samma sätt såväl utan som efter föregående bedövning. Den kramp, som regelbundet följde bedövningsslakten, återfanns även vid slakt enligt judisk ritual efter nacksnitt (förblödningsskramp). Den inspirationskramp, som förefanns vid slakt enligt judisk ritual, då nacksnitt icke utförts, saknades fullständigt vid vanlig bedövningsslakt, eftersom vid den vanliga bedövningen andcentrum i förlängda mårgen skadats och delvis eller fullständigt försatts ur funktion. Walls allmänna intryck nu som förut om slakt enligt judisk ritual vore, att efter halssnittets utförande omedelbart inträdde ett nedsatt medvetande, som snart överginge i fullkomlig medvetlöshet och i döden. Något djurplågeri torde man därför icke kunna tala om. Den judiska slaktmetoden såge mer brutal ut än den ur fysiologisk synpunkt vore.

I propositionen till 1927 års riksdag anförde departementschefen:

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att frågan om den judiska slaktmetoden såväl i vårt land som i andra länder intagit ett synnerligen framträdande rum i de meningsutbyten, som förekommit rörande lagstiftningens ställning till formerna för utövande av slakt. För de flesta torde numera såsom ett allmänt intryck kvarstå, att denna långvariga och å omse sidor med stor iver förda diskussion icke alltid hållits inom gränserna för ett objektivt och vederhäftigt bedömande. I varje fall synes det obestridligt, att även i detta avseende den nutida tekniken medfört förändrade förhållanden. Även om det obetingat må medgivas, att skäktningen, utövad utan kontroll och i saknad av de anordningar det moderna slakthusväsendet erbjuder, kan innebära ett för den allmänna känslan stötande slaktsätt, synes det knappast antagligt, att den slakt, som enligt denna metod förekommer å våra offentliga slakthus, skulle påkalla ett ovillkorligt förbud.

Med avseende å frågans principiella sida kan jag ansluta mig till det av styrelsen för veterinärhögskolan gjorda uttalandet, vilket synts mig även innefatta en lämplig anvisning för den praktiska lösningen. Något allmänt

undantag från lagens tillämpning bör alltså enligt min uppfattning icke stadfästas för den judiska slaktmetoden. På särskild prövning bör ankomma, huruvida genom betryggande kontrollföreskrifter kan förebyggas, att detta slaktsätt utövas under former, som måste antagas för djuren medföra onödigt lidande. Denna prövning läser böra tillkomma Kungl. Maj:t. Att i själva lagen införa mer eller mindre detaljerade bestämmelser till ledning för detta avgörande synes icke lämpligt eller nödigt, då en noggrann undersökning av förhandenvarande förhållanden tydligen bör läggas till grund för varje sådan dispens. Utan särskilt stadgande i lagen torde därvid beaktande komma att ägnas de synpunkter, vilka innefattas i det av veterinärhögskolans styrelse avgivna utlåtandet. Av vad nu anförts framgår vidare, att jag såsom villkor för dispens förutsätter, att slakten enligt den judiska metoden kommer att utövas å offentligt slakthus eller å annan slakteriinrättning, som står under offentlig kontroll.

För lagutskottets utlåtande i anledning av propositionen och kamrarnas skiljaktiga beslut har tidigare redogjorts.

I sitt yttrande i anledning av 1934 års riksdagsskrivelse anförde *medicinalstyrelsen*, att elektrisk bedövning numera torde mycket väl kunna användas vid slakt av större nötkreatur, kalvar och får, vilket i sin ordning torde underlätta ett genomförande av förbud mot skäktning utan föregående bedövning. Såsom i historiken meddelats utmynnade styrelsens yttrande i en hemställan, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder för att lagbestämmelser angående förfarande vid slakt måtte utfärdas i huvudsaklig överensstämmelse med vad styrelsen föreslagit i sitt utlåtande över 1925 års riksdagsskrivelse.

I den från *svenska allmänna kvinnoföreningen till djurens skydd* med inläggande av *nordiska djurskyddsföreningen* den 15 januari 1935 inkomna framställningen anfördes i skäktningsfrågan bland annat:

Med avseende å skäktens bedömande från religiös aspekt, vill föreningen först erinra därom, att de ofta åberopade gammaltestamentliga stadgandena gälla offerkulten och icke den profana slakten. Frågan är därför i verkligheten, enligt föreningens mening, icke en kultfråga utan en kulturfråga. Men även om den vore en kultfråga, borde detta icke få utgöra ett hinder för en förändring till överensstämmelse med utvecklingens krav. Många exempel finnas på att judarna under tidernas lopp frångått sådana det gamla testamentets stadganden, som kommit att stå i strid med senare tiders rättsuppfattning, varibland exempelvis nämnas stadgandet om blodsoffer, stadgandet om stånande av personer som begått vissa brott, förbudet mot att taga ränta vid lån, sabbatsföreskrifterna med flera. Meningarna om skäkten och om vikten av att fasthålla därvid äro mycket delade bland judarna och i de bildade judiska kretsarna tillmättes denna fråga ringa betydelse. Föreningen är ock förvissad om att jämväl de, som nu vilja bibehålla skäktningen, mycket snart skulle finna sig i att denna förbjudes.

I yttrande över det inom justitiedepartementet år 1935 upprättade utkastet till slaktlag, vilket, såsom förut nämnts, icke innehåller någon bestämmelse om möjlighet att undantaga skäktning från bedövningstvång, har *lärarekollegiet vid veterinärhögskolan* uttalat, att utkastet i huvudsak motsvarade de önskemål som kollegiet framfört i sitt yttrande över 1925 års riksdagsskrivelse, varför kollegiet tillstyrkte bifall till lagförslaget. En ledamot av kolle-

giet, professor *Sahlstedt*, har emellertid anmält en i viss mån avvikande mening och, med instämmande av ledamoten professor *Hülphers*, anfört:

Det föreliggande lagförslaget innehåller icke någon undantagsbestämmelse med avseende på den judiska slaktmetoden (skäktningen), vilket — åtminstone huvudsakligen — synes grunda sig på förutsättningen, att den elektriska bedövningsmetoden skulle vara fullt användbar för nötkreatur och får, och, såsom ett förfarande, vilket icke åstadkommer någon mekanisk läsion på hjärnan, skulle kunna av judarna accepteras att användas före den rituella skäktningen. I själva verket äro emellertid meningarna om den elektriska bedövningsmetodens (i dess hittills prövade utföranden) användbarhet för nötkreatur ganska delade, och man kan icke säga, att den för dessa djurs vidkommande ännu är till fullo utexperimenterad och genomprövad. Denna metod synes mig därför icke utan vidare kunna anbefallas som bedövningsoperation före skäktningen, och de vanligen nyttjade bedövningsmetoderna, skott eller sprints lag hava, såsom åstadkommande skada på hjärnan, icke godtagits av judarna till användning före skäktsnittet. Under sådana förhållanden kommer en tillämpning av slaktlagen i den föreslagna lydelsen eventuellt att innebära ett förbud att skakta enligt judisk ritual. Huruvida tillräckligt starka skäl tala för beredande alltjämt av möjligheter för de mosaiska trosbekännarna här i landet att utöva sin rituella slaktmetod, är en fråga, som jag icke är kompetent att bedöma. Skulle emellertid sådana skäl anses föreligga, synes mig saken, intill dess att en bedövningsmetod, lämplig att föregå skäktningen, utformats, kunna så ordnas, att i lagförslagets tilläggsparagraf jämväl den judiska slaktmetoden upptages, och att denna paragraf sålunda gives följande lydelse: . . . dock skall, såvitt angår den judiska slaktmetoden (skäktningen) och slakt av ren, lagen tillämpas först från den dag, Konungen bestämmer. — Den utredning rörande skäktningen ur djurskyddssynpunkt, jag före lärarekollegiets avgivande av sitt yttrande i slaktlagsfrågan 1925 verkställde, och vilkens resultat dels finnas bilagda detta yttrande, dels i utförligare form, intagna i förhandlingarna för 3. nordiska veterinärmötet i Oslo 1928, gav enligt min uppfattning vid handen, att skäktningen, korrekt utförd, icke i och för sig kan sägas innebära djurplågeri, och att, om den får efterföljas av bedövningsoperation (skott eller sprints lag i pannan), full trygghet även i sådana fall, i vilka komplikationer inträffat, härutinnan kan vinnas. Därför är jag av den åsikten, att ett uppskov med bedövningstvångets (d. v. s. bedövning före blodavtappningen) tillämpning beträffande skäktningen, intill dess att en fullt lämplig och tillförlitlig metod härför blir utarbetad, ej kan anses medföra någon allvarlig olägenhet. Då emellertid skäktningen obestridligen på åskådaren gör ett obehagligare intryck än 'bedövnings-slakt' och en så stark opinion mot densamma synes förefinnas här i landet, att den nog kan sägas höra till sådana handlingar, som väcka 'allmän förargelse', är det givetvis under alla förhållanden ett önskemål, att ett eventuellt uppskov med tillämpningen av bedövningstvånget beträffande denna slaktmetod blir så kortvarigt som möjligt.

Styrelsen för veterinärhögskolan har tillstyrkt lagutkastet under erinran likväl, att grunden till de betänkligheter styrelsen i fråga om skäktningen uttalade i sitt yttrande över 1925 års riksdagsskrivelse ej syntes till fullo undanrörd. En ledamot av styrelsen, professor *Henschen*, har helt anslutit sig till lärarekollegiets mening.

I ett utlåtande av *rabbinerna vid Stockholms, Göteborgs och Malmö mosaiska församlingar*, vilket av föreståndarna för mosaiska församlingen i

Stockholm bifogats deras yttrande över 1935 års lagutkast, hava dessa rabbiner anfört:

De hittills använda bedövningsmetoderna, bestående av skott eller sprintslag i huvudet, vilka förorsaka skada på hjärnan, kunna icke användas vid skäktning, enär denna blott kan utföras på ett fullkomligt friskt och oskadat djur. De sedan en viss tid i olika länder pågående experimenten med elektrisk (eller annan) bedövning synas, att döma av hittills föreliggande resultat, peka på en möjligen framkomlig väg. Vi avhålla oss från att här ingå på det teoretiska spørsmålet, huruvida denna bedövning är humanare än det utan bedövning utförda skäktsnittet. Å andra sidan kunna vi i detta sammanhang hänvisa på det faktum, att en omedelbart efter skäktsnittet använd bedövningsform¹ sedan årtionden praktiseras i slakthusen i Stockholm och Göteborg, och att Malmö mosaiska församling är beredd att framdeles införa densamma.

Vi tveka dock ej att här förklara följande:

Med hänsyn till regeringens avsikt med föreliggande lagförslag och för att möjligen kunna bringa ur världen detta tvistefråga i samförståndets tecken anse vi det högeligen önskvärt om man genom fortsatta experiment kunde nå fram till en bedövningsmetod, vare sig den elektriska eller annan, som garanterar att djurets organ och funktioner förbli oskadade. I så fall kan man utgå från, att en dylik genomprövad metod med stöd av en auktoritativ rabbinsk opinion i olika länder kunde godtagas såsom överensstämmande med den judiska ritualens krav.

Ingående personliga undersökningar, som undertecknad Ehrenpreis gjort under en nyligen företagen utrikesresa, giva emellertid vid handen, att experimenten med elektrisk bedövning av nötkreatur, som synbarligen äro på god väg, i detta nu ännu icke äro avslutade. Uppfattningarna om den elektriska bedövningens användbarhet på nötkreatur äro ännu delade. Vissa detaljer beträffande fysiologiska och patologiska verkningar av den elektriska strömmen äro ännu icke nöjaktigt klarlagda. — — — — —

För att så snart som möjligt skaffa klarhet i de ännu svävande punkterna är det vår avsikt att med bistånd av professorer vid härvarande veterinärhögskola och under medverkan av härvarande slakthus' inspektör företaga systematiska experiment med bedövning av nötkreatur, i anslutning till undersökningar, som de senaste åren företagits i Holland (Utrecht, Breda), i Tyskland (Offenbach, Frankfurt a/M, Berlin o. s. v.). Enligt nu föreliggande dispositioner skola bemälda undersökningar, efter anskaffning och inmontering av en för ändamålet i München tillverkad apparat för elektrisk bedövning, sättas i gång i början av december 1935. Hur lång tid dessa försök, vilka möjligen skola försiggå parallellt med liknande experiment i andra länder, komma att taga i anspråk, kan i förväg ej med full bestämdhet angivas.

Under återopande av vad sålunda anförts hava rabbinerna hemställt, att vidkommande den judiska skäktningen, såväl beträffande nötkreatur som fjäderfä, det nuvarande tillståndet måtte genom dispensbestämmelse bibehållas.

Föreståndarna för mosaiska församlingen i Stockholm hava i sitt yttrande över lagutkastet anfört:

¹ Härmed lärers åsyftas en efter skäktsnittet verkställd avskärning av förlängda mårgen. Såsom av det förut sagda framgår medför emellertid detta förfarande icke någon bedövning utan endast ett upphörande av djurets rörelseförmåga.

Av vår församling skulle det hälsas med stor tillfredsställelse, om de bedövningsmetoder, som nu utexperimenteras, visade sig uppfylla de krav, som ur judisk rituell uppfattning skulle möjliggöra deras användning vid skäktning. Dessa experiment hava emellertid ännu icke kommit till ett slutgiltigt resultat och ett auktoritativt uttalande om metodens användbarhet ur rituell synpunkt kan sålunda ännu icke göras. Dock tyda, enligt de upplysningar vi inhämtat, alla tecken på att experimenten skola leda till ett gynnsamt resultat. Innan detta uppnåtts och innan sålunda ett auktoritativt stöd åt metodens användning kunnat erhållas, skulle det för ett stort antal svenska mosaiska trosbekännare innebära ett svårt ingrepp i deras religiösa sedvänjor, om legala hinder uppställdes mot skäktning utan föregående bedövning.

Det synes oss därför vara förenligt med rättvisa och överensstämmande med religions- och samvetsfrihetens princip, om i lagförslaget hänsyn toges till ovannämnda förhållanden. Vi hemställa därför att i förslaget måtte införas en dispensbestämmelse av den innebörd, att lagens bestämmelser om bedövningstvång icke skulle komma till tillämpning beträffande den judiska slakten, förrän ovannämnda undersökningar ha lett till ett — av oss livligt åstundat — positivt resultat.

Föreståndarna för mosaiska församlingen i Göteborg ha i ett av dem särskilt avgivet yttrande över lagutkastet anfört:

Det är med stort intresse som man inom judiska kretsar tagit del av de experiment, som gjorts med den nya elektriska bedövningsmetoden. Dessa experiment synas giva vid handen, att denna nya metod icke skulle skada djuren, utan sålunda skulle kunna komma till användning även vid slaktning enligt de religiösa föreskrifterna. Om denna nya bedövningsmetod visar sig hålla vad den lovar, finnes det grundad anledning antaga att även de judiskt ortodoxa auktoriteterna skola komma att förklara densamma tillfredsställande, och att sålunda religiösa hinder icke finnas för metodens användande vid den rituella slakten.

För att säkert fastslå metodens värde komma nu omedelbart genom de judiska församlingarnas försorg experiment i större skala att igångsättas såväl i Stockholm som i utlandet. Resultaten av dessa experiment torde föreligga inom loppet av ett halvår,¹ troligen dessförinnan.

Vi äro övertygade om att ifall en slaktlag, innehållande absolut förbud för slaktning utan föregående bedövning, icke genomfördes, innan de ovan nämnda experimenten fullföljts, detta i hög grad skulle dämpa den oro, som ovedersägligen förefinnes bland de svenska medborgare av mosaiska trosbekännelsen, som hålla de religiösa föreskrifterna i fråga om slaktningen i helgd.

Vi hemställa därför, att det föreliggande förslaget till ny slaktlag icke måtte för riksdagen framläggas, förrän nyssomtalade experiment blivit slutförda, eller, om ett uppskov med framläggandet icke kan erhållas, att i förslaget måtte införas en övergångsbestämmelse, varigenom medgivande under viss tid lämnas för slaktning utan föregående bedövning.

Föreståndarna för mosaiska församlingen i Malmö, vilka i sitt yttrande över lagutkastet omnämnt att undersökningar pågå till uttrönande av huruvida elektrisk eller möjligen annan bedövningsmetod skulle kunna vara förenlig med de religiösa föreskrifterna för den rituella judiska slakten, ha anfört, att det skulle av församlingen hälsas med stor tillfredsställelse om de

¹ Yttrandet är dagtecknat den 6 november 1935.

bedövningsmetoder som utexperimenterades visade sig uppfylla de rituella kraven. Då experimenten icke kommit till slutgiltigt resultat, ehuru enligt inhämtade upplysningar många tecken tydde på att de skulle leda till gynnsamt resultat, skulle det för i det närmaste samtliga församlingsmedlemmarna innebära ett svårt ingrepp i deras religiösa livsföring om legala hinder uppställdes mot skäktning utan föregående bedövning. Församlingen hemställde därför om en dispensbestämmelse av innebörd att bedövnings tvång icke skulle komma till tillämpning beträffande den judiska slakten förrän undersökningarna lett till positivt resultat.

De svenska djurskyddsföreningarnas centralförbund har i ett yttrande, dagtecknat den 30 november 1935, bemött vad rabbinerna och föreståndarna för de mosaiska församlingarna anfört. Förbundet har även anfört, att när första lagutskottet vid 1931 års riksdag uttalat, att en slaktag med bedövnings tvång svårligen kunde komma till stånd i vårt land om den icke innebure förbud mot skäktning och svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden samt att det icke torde vara försvarligt att tillåta någon av dessa metoder, om man för andra fall läte slakt utan bedövning drabbas av straff, borde judarna omedelbart hava satt i gång med de försök som de nu åberopade för att få dispens. Då de icke använt den tid som stått till deras förfogande, syntes ingen rimlig anledning att bevilja dem särskilt anstånd. Påståendet, att vissa detaljer beträffande fysiologiska och patologiska verkningar av den elektriska strömmen ännu icke vore nöjaktigt klarlagda, vore icke riktigt i vad avser den elektriska strömmen vid dess användning såsom bedövningsmedel vid slakt. En undersökning i detta avseende verkställd genom försorg av Reichsgesundheitsamt i Berlin torde i fråga om grundlighet, auktoritativ pondus och vunna resultat icke lämna något övrigt att önska. Till upplysning rörande denna undersökning hänvisades till ett i svensk veterinärtidskrift, 1935 s. 202, infört referat.

Styrelsen för svenska allmänna kvinno föreningen till djurens skydd har i ett yttrande dagtecknat den 16 december 1935 jämväl hänvisat till den av Reichsgesundheitsamt i Berlin föranstaltade undersökningen. Ytterligare undersökningar vore enligt styrelsen fullständigt onödiga, så mycket mer som bedövning med elektricitet sedan länge vore i bruk flerstädes i Europa vid skäktning. Något auktoritativt uttalande, att metoden med elektrisk bedövning vore ur judisk rituell synpunkt oantastlig hade emellertid ej sett dagen och komme enligt sakens natur förmodligen ej heller att göra det. Styrelsen hemställde att under föreskrift om bedövningstvång vid slakt måtte inbegripas även den judiska slakten.

I skrivelse till chefen för justitiedepartementet, dagtecknad den 1 december 1936, ha *rabbinerna vid Stockholms, Göteborgs och Malmö mosaiska församlingar* lämnat en redogörelse för de av dem igångsatta undersökningarna rörande den elektriska bedövningens inverkan på nötkreatur samt därvid anfört:

Vid slakthuset i Enskede hava på vårt föranstaltande systematiska undersökningar med elektrisk bedövning av nötkreatur ägt rum alltsedan mitten

av januari månad 1936. Dessa hava genomförts av rektorn vid veterinärhögskolan, professor A. V. Sahlstedt, vilken handhaft den fysiologiska delen av undersökningarna, professorn vid samma högskola Albert Hjärre, vilken handhaft den patologisk-anatomiska delen av undersökningarna, samt professorn vid samma högskola Gustav Hülphers, vilken närmast hade uppsikt över den hygieniska sidan av frågan. Vid undersökningarna medverkade jämväl slakthusinspektoren, överveterinären doktor Brandt. Ett biträde förde protokoll över de gjorda undersökningarna. Experimenten utfördes med en för ändamålet i München tillverkad apparat för elektrisk bedövning, som arbetar med den låga spänningen av 42 volt, vilken spänning understiger den, som i allmänhet tidigare vid dylika experiment använts utomlands. Undersökningarna hava med smärre avbrott fortgått till juni månad 1936, varefter de med sommarens ingång tillsvidare avbrutits.

En officiell fullständig redogörelse för undersökningarna föreligger till denna dag icke. Det har därför hittills icke varit möjligt för oss att taga ställning till frågan. Lika litet kunde vi sätta oss i förbindelse med utländska rabbiner för att uppnå det behöfliga stödet av en auktoritativ rabbinsk opinion — vilket ej lämpligen kan ske, förrän ett definitivt resultat av undersökningarna föreligger.

Ehuru undersökningarna sålunda icke slutförts, hava professorerna Hjärre och Sahlstedt på därom gjord anhållan tillställt undertecknad Ehrenpreis provisoriska redogörelser, den förre med skrivelse av den 5 sistlidne september, den senare med skrivelse av den 29 november.

Professor Hjärre hänvisar till, att 'fullständiga protokoll och mera utförlig redogörelse för försöken komma att överlämnas senare'. Hans 'kortfattade preliminära redogörelse' avser de 'patologisk-anatomiska undersökningarna, som utförts å ett antal efter föregående elektrisk bedövning skäktade nötkreatur'. De mikroskopiska undersökningarna hava utförts å sammanlagt 29 nötkreatur, som skäktats efter föregående elektrisk bedövning. Fortsatta undersökningar på ett större antal djur torde, efter vår uppfattning, öka undersökningarnas vetenskapliga bevisvärde. Professor Hjärre avslutar sitt brev sålunda: 'Som en sammanfattning av de hittills vunna resultaten av de patologisk-anatomiska undersökningarna skulle jag slutligen vilja anföra, att morfologiska förändringar av den art, att de kunnat tänkas inverka på djurens livsduglighet icke påträffats hos något av de elektriskt bedövade nötkreaturen.'

Professor Sahlstedt å sin sida hänvisar till, att 'en tillämpning av mera exakt fysiologisk undersökningsmetodik vid försöken icke varit möjlig', delvis på grund av att 'djuren — på ett par undantag när — omedelbart skulle gå till slakt'. Hans hittills gjorda iakttagelser bestyrka den av professor Hjärre uttalade uppfattningen. Han skriver därom: 'Å efter elektrisk bedövning slaktade djurs kroppar har jag icke kunnat iakttaga några sådana förändringar, som kunna sättas i direkt samband med denna bedövning . . . Därför menar jag, att den s. k. elektriska bedövningen icke kan anses medföra sådana förändringar hos djuret, som enligt den ortodoxa judiska uppfattningen betraktas som sjukliga tillstånd.' Professor Sahlstedt avslutar sin skrivelse på följande sätt:

'Närmare kan jag för närvarande icke yttra mig i frågan. Emellertid synes det mig vara önskvärt, att försöken med den elektriska bedövningsmetoden på nötkreatur återupptagas och fullföljas, speciellt för möjliggörande av ytterligare en del observationer på efter sådan bedövning uppvaknade djur. Härför vore det enligt min mening förmånligt, om uppskov med tillämpningen av ett eventuellt av nästkommande riksdag beslutat allmänt bedövningstvång vid slakt kunde utverkas beträffande den judiska slaktmeto-

den, intill dess att en fullständigare utredning rörande den elektriska bedövningsmetoden kunde åstadkommas, än som hittills varit möjligt.'

Med hänsyn till det ovan anförda, för att få möjlighet

dels att ostört låta slutföra de under tydligen lovande omständigheter hittills genomförda försöken med elektrisk bedövning,

dels att efter avslutade undersökningar kunna uppnå ett auktoritativt rabbinskt uttalande i frågan, vilket är nödvändigt för att förläna effektivitet åt vårt ställningstagande, vilja vi värdsamt hemställa, att den judiska skäktningen tills vidare måtte dispenseras från föregående bedövningstvång.

Professor *Ehrenpreis* har i skrivelse den 26 januari 1937 upplyst att sedan viss tid vid Köpenhamns slakthus pågingo försök med bedövning av nötkreatur genom kväve. Dessa försök genomfördes under överinseende av nobelpristagaren professor Krogh, vilken i ett preliminärt utlåtande yttrat sig mycket uppmuntrande om lämpligheten av denna bedövningsart, såväl från djurskyddssynpunkt som med hänsyn till den judiska ritualens föreskrifter. Sålunda inledda experiment skulle under den närmaste tiden fortsättas.

Svenska allmänna kvinnoföreningen till djurens skydd har i skrivelse den 8 januari 1937 — under framhållande av att de här företagna experimenten givit till resultat att de judiska kraven på en av dem godtagbar bedövningsmetod fullständigt uppfylldes av den elektriska bedövningen — anhållit, att Kungl. Maj:t ville till 1937 års riksdag framlägga det inom justitiedepartementet år 1935 utarbetade förslaget till lag angående slakt av husdjur.

Renslakt.

Tillvägagångssättet vid slakt av ren har varit föremål för undersökning av framlidne professorn vid veterinärhögskolan *Hj. Dahlström* under en av honom år 1913 företagen studieresa till Övre Soppero i Jukkasjärvi socken. Av hans däröver avgivna berättelse, vilken år 1915 utgivits i svenska allmänna djurskyddsföreningens skriftserie, inhämtas bland annat:

Redogörelsen avser den närmast i försäljningssyfte bedrivna masslakten. Lapparna slakta emellertid även renar för eget behov, som för en medelstor familj uppgives utgöra 25 till 30 renar om året.

Angående det i Övre Soppero tillämpade slaktsättet har professor *Dahlström* i reseberättelsen meddelat:

Slaktrenarna drivas in i stora inhägnader eller fällor. Enstaka renar, som vägra gå in i dessa, skjutas ned. En man går därefter in i fällan samt fångar en ren med lasso. Genom ett raskt grepp kastas renen omkull, varefter en person sticker in en vanlig finnkniiv något till vänster om medellinjen mellan bröstbenets främre och bakre ändar. Med några slag med en yxhammare drives kniven in ända till skaftet samt får kvarsitta. Djuret släppes nu, varvid det vanligen springer upp. Under den första minuten springer det antingen omkring, jagat av de övriga, eller blir stående på en fläck. Blicken blir stirrande och ängslig, och djuret börjar gapa. Under den andra minuten börjar djuret gå osäkert och vacklar eller ställer sig bredbent. När två minuter gått, faller djuret vanligen omkull. Det dröjer likväl ännu en minut, innan blodförlusten blivit så stor, att djuret av matthet faller på sidan. Andnöden har ökat, men alltjämt befinner renen sig vid fullt medvetande. Då fyra och en halv minuter gått, höras vanligen rosslande ljud. Först efter sju

minuter har andningen upphört. Känsligheten på hornhinnan är då alltför jämt för handen. När åtta minuter gått, synes livet ha flytt. Huvudsyftet med metoden är, att djuret skall förblöda invärtes, så att det i buk- och brösthålorna befintliga blodet vid den följande uppslaktningen må kunna uppsamlas i våmmen. En dylik s. k. blodmage utgör ett viktigt födoämne för såväl lapparna som de bofasta. — Dahlström har ock redogjort för en annan företrädesvis av lapparna i Karesuando använd slaktmetod. Därvid verkställles före det nyss beskrivna hjärtsticket ett nackstick med därav förorsakad skada å förlängda mårgen, varigenom djuret berövas rörelseförmågan. Metoden är emellertid förkastlig, emedan nacksticket icke berör den del av hjärnan, som antages vara säte för medvetandet, men däremot inverkar hämmande på blodavrinningen. Av samma skäl utdömes jämväl den i vissa fall praktiserade metoden att före hjärtstickets verkställande tilldela djuret ett slag i nacken.

Under år 1922 har professor Dahlström på anmodan av nyss omförmälda djurskyddsförening och med bidrag av staten deltagit uti vissa i trakten av Röros delvis med bidrag av norska staten verkställda undersökningar rörande en där utförd storslakt å ren. För resultatet av dessa undersökningar har Dahlström redogjort uti en i föreningens skriftserie för år 1923 ingående broschyr.

Av denna berättelse framgår, att i huvudsak samma slaktsätt plägat här tillämpas som det av Dahlström år 1913 i Övre Soppero iakttagna. Emellertid verkställdes vid ifrågavarande tillfälle försök med bedövningsslakt genom användande av olika skjut- och slagapparater. Därjämte prövades en helt ny metod att åstadkomma bedövning. Nämnda metod kallas av professor Dahlström 'hjärnsticket' och beskrives sålunda, att en krökt kniv införes i stora hjärnan genom håligheten mellan nackbenet och hjärnskålens botten. Den sålunda åvägabragta hjärnskadan har till omedelbar följd medvetlöshet hos djuret. Slakten fortsattes därefter med hjärtstick på vanligt sätt. Dahlström redogör jämväl för vissa olägenheter, som enligt vad han vid samma undersökningar iakttagit, måste vad angår ren anses förbundna med de vanliga bedövningsmetoderna, medan han i avsende å det s. k. hjärnsticket framhåller bland annat, att metoden, som icke medför dylika olägenheter, är lätt att lära samt säkert verkande och sannolikt icke försämrar blodavtappningen. Icke heller är därmed förenad kostnad av någon betydelse. Slutligen påpekar han, att med hänsyn till lappbefolkningens kända konservativa läggning denna metod, som i viss mån framstår som en förbättring av det redan av lappar brukade nacksticket, torde vara lättare att införa bland dem, än vad fallet skulle vara med någon annan metod. Emellertid anmärker Dahlström, att, innan tvång att använda metoden låter sig genomföras, den allmänna opinionen i vårt lands nordligaste delar måste bearbetas ävensom undervisning meddelas.

I yttranden, som under åren 1936 och 1937 avgivits av länsveterinären i Norrbottens län *D. Grimfelt* och till vilka jag senare återkommer, lämnar Grimfelt följande uppgifter rörande det sätt varpå renslakten för närvarande bedrivs i Norrbottens län:

Slakten av ren inom länet tillgår f. n. på så sätt, att antingen hjärtstick göres utan varje bedövning (inom de norra delarna av lappmarken) eller ock blodavtappningen föregås av s. k. nackstick (inom de södra delarna). Nacksticket göres med kniv, som instickes i mellanrummet mellan nackbenet och första halskotan, varvid förlängda mårgen avskäres och djuret

störta omkull, till synes livlöst. Beträffande denna metod, som av lapparna anses fullt tillfredsställande ur bedövningssynpunkt, måste emellertid framhållas, att den, enligt vad framstående fysiologer konstaterat, icke kan betraktas som någon bedövningsmetod i verklig mening, alldenstund den lämnar stora hjärnan intakt och medvetandet alltså finnes kvar, fastän rörelseförmågan är borta på grund av ledningsbanornas avskärande.

Renslakten försiggår i tvenne säsonger. Den första, som är helt kort — c:a ett par veckor — äger rum i september (den s. k. barmarksslakten) och måste vara avslutad före brunsttidens inträde omkring den 29 september. Denna slakt är av jämförelsevis obetydlig omfattning, men försök göras att upparbeta densamma, då renarna vid denna tid äro vid gott hull. Vinterslakten börjar, så snart snö och kyla infunnit sig, alltså i slutet av oktober eller början av november, varvid den till att börja med är av mindre omfattning, kulminerar under december och januari samt är avslutad omkring den 1 mars.

Vid slakten drivas renarna in uti de s. k. skiljningsgårderna, vanligen uppförda av grövre eller smalare stockar, vilka tätt intill varandra neddrivits i jorden och sammanhållas på lämpligt sätt. Efter skiljningen föres den till slakt uttagna renen genom en öppning i gårdet antingen till en med detta sammanbyggt s. k. kontor eller i fria skogen, varefter avlivning och uppslaktning sker, med renen liggande i snön. Slakten verkställles därvid av uppköparna och deras biträden, vilka vanligen äro av svensk extraktion. Efter slakten borttransporteras renkropparna, vanligen med lastbil, då skiljningsplatsen oftast ligger nära landsväg.

I den s. k. lapputredningens år 1936 avgivna betänkande beräknas antalet renar i de tre nordligaste länen för år 1934 till omkring 275,000, av vilka mer än $\frac{2}{3}$ äro hemmahörande i Norrbottens län. Antalet slaktade renar uppskattas för samma år till omkring 55,000 med ett sammanlagt slaktvärde av 1,335,000 kronor.

I sitt yttrande med anledning av 1925 års riksdagsskrivelse upptog *veterinärhögskolans lärarekollegium*, i vars yttrande professor Dahlström deltog, till en början vissa anmärkningar mot det i södra Lappland använda nacksticket, varefter framhölls, att det icke från anhängarna av denna metod avhörts några allvarliga farhågor, att den nyss omförmälta nya metoden, hjärnsticket, skulle erbjuda några tekniska eller ekonomiska svårigheter av beskaffenhet att utgöra hinder för metodens tillämpning även vid masslakt av renar.

Styrelsen för veterinärhögskolan berörde i sitt yttrande över 1925 års riksdagsskrivelse icke särskilt renslakten, men en av styrelsens ledamöter, professor *J. E. Johansson*, anförde härom:

Det kunde vara tveksamt, huruvida det ifrågakomna hjärnsticket vore att anse som ett så betydande framsteg framför lapparnas av ålder tillämpade hjärtstick, att det borde legaliseras, under det att det senare belades med böter eller fängelse. Man hade anført, att hjärtsticket ej medförde ögonblicklig bedövning, men väl dödsångest. Erfarenheten från krig, olycksfall och överfall stödde icke ett sådant antagande, men gäve däremot vid handen, att en människa efter en skada å hjärtat eller större kärl kunde fortfara att röra sig flera minuter, t. o. m. timmar utan att visa särskilda tecken till smärta eller ens veta om skadan, innan hon fölle medvetslös. Toge man

dessutom hänsyn till, att även hjärnsticket kunde misslyckas, så förefölle det Johansson orimligt att straffbelägga lapparnas gamla slaktmetod.

Lappfogden i Norrbottens läns norra distrikt anförde i sitt yttrande med anledning av 1925 års riksdagsskrivelse, att propaganda för införande av humanare slaktmetoder måste bedrivas under ett flertal år, innan den ifrågasatta lagen kunde träda i kraft, och att detta särskilt gällde i fråga om slakt av ren. I yttrandet anfördes beträffande det brukliga tillvägagångssättet vid dylik slakt.

Renarna slaktas i de allra flesta fall både av lappar och nybyggare utan föregående bedövning. I vanliga fall dör renen av hjärtstick på 4 till 6 minuter, men det händer också att döden inträder först efter längre tids förlopp och ända till 15 minuter efter sticket. Huruvida hjärtsticket utan föregående bedövning innebär ett så stort djurplågeri som från djurskyddsvänligt håll framhålles, är jag ej alldeles viss om. Vid samtal, jag haft med läkare om saken, har av läkarna framhållits, att hjärtsticket, väl utfört, medför en rätt snabb och relativt smärtfri död. Läkarna, jag talat med, ha själva ofta varit närvarande vid renslakt. I ogynnsamma fall, när hjärtat icke träffas av kniven på rätt ställe, kan dock slakten på detta sätt bliva ett djurplågeri och bliva mycket obehaglig att se på. Detta kan dock vara fallet, vilken metod som än användes vid slakten. Det mesta talet om djurplågeri vid slakt av renar har nog, tror jag, uppkommit av att känsliga människor åsett slakten och funnit den grym. Härmed vill jag dock ej ha sagt att ändring i metoden icke är önskvärd eller att åtminstone för känslan mera tilltalande slaktmetoder även av renar finnas. Det hittills bästa sättet torde den krokiga knivens införande i stora hjärnan vara. I detta fall torde bedövningen bliva fullständig.

Jämväl i andra yttranden med anledning av 1925 års riksdagsskrivelse berördes renslakten särskilt.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anförde att de av professor Dahlström omnämnda särskilt för renslakt konstruerade slaktknivarna visserligen försöksvis kommit till användning, men, då det vore att förmoda, att avsevärd tid komme att förflyta innan dessa knivar kommit till allmänare användning, vore det önskligt, att beträffande renslakt övergångstiden för lagens ikraftträdande ej gjordes alltför snäv. — *Landsfiskalerna i Boteå och Anundsjö distrikt* av Västernorrlands län nämnde, i samband med att de förklarade en lag angående slakt av husdjur vara av behovet påkallad, uttryckligen slakt av ren. — Likaledes framhöll *länsveterinären i Älvsborgs län*, som under förmälan att han tidigare tjänstgjort inom Jämtlands län förordade det av motionärerna vid 1925 års riksdag framlagda lagförslaget, därvid bland annat slakt av ren.

I propositionen till 1927 års riksdag yttrade departementschefen till motivering av förslaget att lagen, såvitt anginge slakt av ren, skulle tillämpas först från den dag Kungl. Maj:t bestämde:

Av den lämnade redogörelsen torde framgå, att de vid slakt vanligen brukade bedövningsmetoderna icke äro väl lämpade för slakt av ren. Utredningen giver ock vid handen, att den av professor Dahlström förordade bedövningsmetoden ännu icke vunnit sådan användning, att den redan nu skulle kunna i lag påbjudas. Med hänsyn till de goda vitsord, som lämnats, lär dock få antagas, att härutinnan småningom en förändring skall kunna genomföras. Jag har därför i fråga om slakt av ren ansett mig böra föreslå,

att åt Kungl. Maj:t överlämnas att bestämma tiden för lagens ikraftträdande. Att härigenom tills vidare icke heller stadgandet i 2 § kommer att äga giltighet med avseende å renslakten lärers särskilt med hänsyn till vad härutinnan i vissa yttranden anförts icke vara ägnat att möta betänklighet.

I sitt yttrande över det inom justitiedepartementet år 1935 upprättade lagutkastet har *lärarekollegiet vid veterinärhögskolan* såsom önskvärt framhål- lit, att åtgärder snarast möjligt vidtoges till utarbetande av bedövnings- metoder som vore lämpliga vid renslakt.

Länsveterinären i Norrbottens län D. Grimfelt har till sitt yttrande till läns- styrelsen med anledning av nämnda lagutkast fogat en promemoria angående bedövningsmetoder vid slakt och deras användbarhet för renslakten. Grim- felt har däri företagit en jämförelse mellan de olika bedövningsmetoder som vid slakt av ren kunna ifrågakomma nämligen: 1) slag med klubba eller dy- likt, 2) indrivning av sprint i stora hjärnan, vilket kan ske medelst a) slag- sprint, b) fjädersprint, då sprinten indrives med hjälp av en kraftig fjäder, eller c) skjutsprint, 3) indrivning av en kula i hjärnan medelst skjutvapen, med eller utan användning av slaktmask, samt 4) hjärnstick. Rörande sist- nämnda metod anför Grimfelt:

Metoden uppfyller de flesta av de principiella kraven på en god bedöv- ningsmetod, dock ej alla. Den viktiga förutsättningen att metoden skall vara lätt att utföra och lära, uppfylles mycket dåligt, i det att det visat sig, att det förutsätter en betydlig övning och säkerhet hos utövaren, för att det skall lyckas. Att utföra ett nackstick med en kort rak kniv är tämligen lätt, men att göra hjärnstick med lång, krökt kniv är betydligt svårare, ja, för en person, som aldrig gjort nackstick t. o. m. mycket svårt, så att det inläres först efter många misslyckade försök. Metodens fördel är att kniven är bil- lig i anskaffning och icke kostar något i drift, vartill givetvis kommer att den är ofarlig i användningen. Kniven måste efter införandet i hjärnan vridas ett par gånger; underlåtes detta, kommer sannolikt icke någon fullständig bedövning till stånd. Hårtill kommer, att förlängda mårgen otvivelaktigt ska- das vid knivens införande genom nackhålet, även om förlängda mårgen s. a. s. endast klyves på längden i stället för att avskäras såsom vid nack- sticket. Vid detta senare ligger djuret fullständigt förlamat och reagerar ej för hjärnsticket; efter hjärnsticket åter synes en reflektorisk muskelrörelse utlösas vid insticket i hjärtat, varjämte cornealreflexen ibland finnes kvar efter hjärnstick. På lekmannen-åskådaren gör hjärnsticket alltså intrycket av att giva en mindre fullständig bedövning än nacksticket. Även om en sådan synpunkt icke får tillmätas någon större betydelse vid bedömandet av den föreliggande frågan, så måste det givetvis bliva svårt att övertyga åtmin- stone lapparna om att en metod, som liknar deras eget nackstick men enligt deras egen uppfattning ser ut att giva sämre bedövning, skall vara t. o. m. bättre ur bedövningssynpunkt än det gamla nacksticket. Även ur kontroll- synpunkt har metoden sina vanskligheter. Den dahlströmska kniven kan givetvis även användas till enbart nackstick i ett obehagligt ögonblick, för att icke tala om att en vanlig 'puukko' (som ej ger bedövning, även om den stickes in genom nackhålet) kan få komma till användning, om ej hjärn- stickkniven finnes till hands.

Grimfelt anför i promemorian vidare:

Vilken eller vilka av ovanstående bedövningsmetoder, som skall givas företräde i praktiken, är det givetvis omöjligt att avgöra utan fortsatta för-

sök. Under dessa experiment kan det hända, att nya hittills förbisedda faktorer komma att göra sig gällande och ställa sig hindrande i vägen för godkännande av en metod, som eljest kan förefalla någorlunda acceptabel. Vid de nya försöken, som även böra omfatta undersökningar angående de olika bedövningsmetodernas inverkan i praktiken på blodavtappningen, kvalitetsbedömning av det genom olika metoder erhållna, uppslaktade köttet, bör ordnas så, att till biträde kan erhållas någon med renslakt förtrogen, men ej av slentrianen bunden person, som kan utnyttja de vunna resultaten och på de olika slaktplatserna demonstrera fördelarna av en god bedövningsmetod och ett rationellt uppslaktningsförfarande.

I sitt yttrande i ärendet till länsstyrelsen har Grimfelt anført att med hänsyn till att försöken att finna en lämplig metod för renslakt ännu icke givit något definitivt resultat, en undantagsbestämmelse, sådan som den i lagutkastet med avseende å renslakt införda, torde få anses tillrådlig. Detta utslöte icke, att — därest utexperimenterandet av lämpliga bedövningsmetoder för ren skulle under loppet av 1936 leda till resultat — lagen skulle kunna tillämpas även beträffande renslakt från och med den 1 januari 1937, eventuellt med en kortare övergångstid av högst två år. I fråga om utkastets närmare utformning framhölls såsom önskvärt att tillämpningsföreskrifter utfärdades angående sätten för bedövningens verkställande så att t. ex. nacksticket uttryckligen förbjödes.

Med överlämnande av Grimfelts promemoria och yttrande har länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrkt lagutkastet och tillika meddelat, att försöken med olika bedövnings- och slaktmetoder väckt intresse såväl hos lappar som hos renuppköpare; det vore de sistnämnda som vid den vanliga upphandlingen av slaktrenar ombesörjde slakten. En både ur djurskydds- och köttbehandlingssynpunkt tillfredsställande bedövningsmetod syntes ligga inom räckhåll och det syntes länsstyrelsen angeläget, att försöken finge fortsättas.

Lappfogden i Västerbottens län H. Cederborg har i sitt yttrande meddelat, att såvitt han kände, endast två metoder för renslakt ginge fria från vissa betydelsefulla anmärkningar, ehuru väl icke heller dessa slaktmetoder fyllde kravet att bedövningsapparaten borde taga ringa utrymme i anspråk och vara lätt att bära. Av dessa två metoder torde den av professor Dahlström utarbetade s. k. hjärnsticksmetoden vara den bäst kända och lättast fullkomnade. Cederborg hade under ett par års tid i samarbete med professor Dahlström prövat metoden och funnit den tillfredsställande ur alla synpunkter utom den att kniven vore ytterst otymplig att transportera. På förslag av Cederborg hade vissa förbättringar av kniven vidtagits, men ännu återstode rätt mycket att göra innan kniven kunde rekommenderas. Den andra av Cederborg åsyftade metoden vore en i Norge konstruerad sprintapparat om vilken han emellertid saknade närmare kännedom. Någon fullt tillförlitlig metod finnes emellertid för närvarande icke, varför ytterligare utredning borde verkställas innan bedövningstvång fastställdes för renslakt.

Länsveterinären i Västerbottens län J. Modig, som förklarar sig icke äga personlig erfarenhet av renslakt, har som sin åsikt framhållit att ett ener-

giskt upplysningsarbete borde föregå införande av bedövningstvång vid renslakt. Upplysningsarbetet borde kunna verkställas under en vinter.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har i sitt yttrande anfört, att det icke borde möta något hinder att göra den föreslagna slaktlagen tillämplig å renslakt verkställd av uppköpare av slaktrenar genom av dem anställda slaktare. Dessa vore i regel icke lappar. Däremot syntes det icke lämpligt att göra lagen tillämplig å den renslakt som utfördes av lapparna, innan dessa blivit fullt förtrogna med slaktmetoder som uppfyllde lagens föreskrifter och vore praktiskt användbara med hänsyn till lapparnas förhållanden.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har förmått sig ej hava någon erinran att göra mot lagutkastet i vad det avser renslakt. *Lappfogden i länet, W. Gardham*, har i yttrande som bifogats länsstyrelsens utlåtande förklarar, att enligt hans åsikt intet i lagutkastet vore till hinder för tillämpning vid renslakt, sedan för sådan slakt praktiskt användbara bedövningsverktyg utexperimenterats och på grund av ändamålsenlighet och prisbillighet fått tillräckligt stor spridning bland lapparna.

De svenska djurskyddsföreningarnas centralförbund har i sitt yttrande framhållit att det skulle innebära en förbättring i jämförelse med lagutkastet om undantaget från bedövningstvång för renslakt icke komme att omfatta renslakt utförd av andra än lappar.

Den 24 april 1936 anbefalldes Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen att verkställa utredning av frågan om lämplig metod att vid renslakt bedöva djuret. Medicinalstyrelsen uppdrog i anledning härav åt länsveterinären Grimfelt att verkställa utredning i ärendet. Resultatet av Grimfelts utredning framlades därefter av Grimfelt i två till medicinalstyrelsen avgivna promemorior, dagtecknade den 30 juni och den 5 december 1936, varefter medicinalstyrelsen den 12 december samma år avgav yttrande i ärendet.

I den senare av dessa promemorior anför *Grimfelt* bland annat:

Under de intill senaste tiden fortsatta försöken med utfinnande av lämplig bedövningsmetod vid renslakt har det visat sig, att den utan jämförelse effektivaste, smidigaste och ofarligaste metoden är medelst *skjutsprintapparater*. Av dessa finnas ett flertal olika modeller i marknaden, de flesta av tysk tillverkning (*Schermer, Diem*) men även av engelskt fabrikat (*Cash*). Under sista året har även utexperimenterats en svensk apparat (*H.S.V.*) för skjutsprint. Vilken av dessa typer, som är den lämpligaste för renslakt, har visserligen ännu icke slutgiltigt blivit bestämt, men under alla förhållanden kan med absolut säkerhet påstås, att man med dessa apparater tekniskt kan lösa problemet om lämplig bedövning vid renslakt. Nackdelen med desamma är endast det relativt höga pris, som de ännu betinga (varierande för olika typer mellan 56 och 104 kronor). Med en viss driftkostnad måste även räknas, i det att ammunitionen betingar ett pris av $4\frac{1}{2}$ till 9 öre per skott.

Med hänsyn till de sistnämnda nackdelarna har jag även gjort försök att konstruera en *fjädersprintapparat*, där alltså den drivande kraften utgöres av en mycket kraftig fjäder, som spännes med en utväxling, varefter avlossning av sprinten sker genom en utlösare. Försök med denna apparat ha givit vid handen, att den synes bliva fullt användbar. Fortsatt arbete med desamma är dock nödvändigt för att göra den mindre och lätthanterligare. Den borde vid masstillverkning kunna göras billigare än de ovannämnda skjutsprint-apparaterna, varjämte driftkostnaderna bortfalla.

Av övriga metoder kan möjligen även tillrådas användning av *hjärnstick* med den av professor Dahlström konstruerade kniven, dock endast med en viss tvekan, då denna metod är mycket svårlärd för personer, som aldrig gjort det vanliga nacksticket på ren. Detta senare måste givetvis uttryckligen förbjudas såsom bedövningsmetod, i den följdförfattning till slaktlagen, som torde böra utgivas.

Användning av *skott* med slaktmask eller skjutvapen är givetvis effektiv men alltför farlig för att komma till en allmännare användning vid renslakt-platserna, varför särskilt tillstånd härför bör för varje fall inhämtas hos vederbörande länsstyrelse.

Övriga uti mina tidigare p. m. omnämnda metoder (slag med klubba, slag-sprint m. m.) kunna icke rekommenderas för bedövning av renar, av skäl, som i dessa p. m. framhållas.

Ett genomförande av bedövningstvång vid renslakt kommer givetvis att stöta på vissa praktiska svårigheter, dels på grund av yrkesutövarnas konservatism, dels med hänsyn till de kostnader, som vid användning av skjut-sprintapparater komma att åsamkas renslaktens utövare. För att göra övergången till bedövningsslakt så mjuk som möjligt torde det bliva nödvändigt att stadga en övergångstid av förslagsvis två år efter den allmänna slakt-lagens ikraftträdande. Under denna tid bör givetvis en intensiv upplysnings-propaganda bedrivas till förmån för bedövningsslakt, med föredrag och demonstrationer. För organiserande av denna upplysningsverksamhet kunna lämpligen lappadministrationens olika tjänstemän och befattningshavare anlitas (inom Norrbottens län två lappfogdar med biträden, 7 lapptillsyningsmän samt 29 ordningsmän för lappbyarna). Genom denna verksamhet skulle man först och främst söka påverka yrkesutövarna vid den kommersiella slakt, som ovan skildrats. I fråga om lapparnas egen hemslacht äro givetvis möjligheterna till kontroll mindre, på grund varav kan ifrågasättas antingen en mycket lång övergångstid (t. ex. 10 år) eller ock helt undantag från bedövningstvång.

På grund av de relativt höga kostnader, som äro förbundna med anskaffning av skjut-sprintapparater kan det vidare anses önskvärt, att i samband med lagens införande av statsmedel (eller från lappfonderna, vilka den ^{30/6} 1934 uppgingo till kr. 1,387,025: —) ställdes en summa av förslagsvis 10,000 kronor för inköp av lämpliga apparater av ovannämnd typ, vilka skulle ställas till förfogande för lappväsendets befattningshavare, att av dem tillhandahållas vederbörande yrkesutövare vid renslakten.

Grimfelt yttrar slutligen sammanfattningsvis att bedövningstvång vid renslakt är möjligt att genomföra enligt nu uppdragna riktlinjer, men att i samband med genomförandet av detsamma en summa av 10,000 kronor bör av statsmedel eller lappfondsmedel anslås till inköp av bedövningsapparater.

I *medicinalstyrelsens* yttrande upplyses bland annat att statsinspektören för köttkontrollen Hj. Hansson tillsammans med Grimfelt den 1 december 1936 närvarit vid en renslakt i Nattavara. Därom uppgives vidare:

Vid tillfället avprovades ett par olika av Grimfelt förut prövade skjut-sprintapparater, den ena av tyskt och den andra av engelskt fabrikat. Båda apparaterna lämnade mycket gott resultat. Såsom var att vänta visade dock befolkningen stor ovilja mot användande av dessa enligt dess mening onödiga apparater i synnerhet innan man fått klart för sig att apparaterna voro ofarliga (icke skott med lös kula utan med sprint, som icke kan lämna apparaten). I samband med besöket i Nattavara för övervarande av renslakten hade Hansson och Grimfelt tillfälle till ingående överläggningar angående olika,

hittills prövade bedövningsmetoder, varvid enighet rådde därom att tvångsbedövning av ren före slakten numera är möjlig att genomföra.

Styrelsen anför därefter vidare:

För egen del håller styrelsen före att verkställda försök givit vid handen att tiden nu kan anses vara inne att även för vårt land påbjuda tvångsbedövning av ren före slakten. Något undantag för lapparnas husbehovsslakt (= slakt av djur, vars kött är avsett att användas endast av ägaren och hans familj) torde därvid icke vara erforderligt, alldenstund hinder icke torde möta för att bedövningen vid dylik slakt verkställes medelst skott med de gevär, som lapparna ändock medföra för att skydda sig mot varg. Risk för olyckshändelse vid användandet av skott med lös kula torde man i detta fall icke behöva räkna med i samma grad som vid renslakt å de större slaktplatserna med där tillstådesvarande större mängd människor.

Att i lagen angiva de bedövningsmetoder, som skola anses tillättna, finner styrelsen icke lämpligt, utan torde eventuellt erforderliga bestämmelser här-om böra utfärdas av Kungl. Maj:t.

Såsom länsveterinär Grimfelt framhållit i sin skrivelse den 5 december 1936 kommer sannolikt ett genomförande av bedövningstvång vid renslakt att stöta på vissa svårigheter dels på grund av lappbefolkningens och yrkesutövarnas konservativa läggning och dels med hänsyn till kostnaden vid användandet av de godtagbara bedövningsmetoder, som finnas för närvarande. För att göra övergången till bedövningsslakt så mjuk som möjligt torde därför bestämmelsen om tvångsbedövning icke böra träda i kraft förr än ett eller annat år efter utfärdandet. I fråga om den icke bofasta lappbefolkningens husbehovsslakt torde övergångstiden icke böra göras kortare än tre år, vilken tid då lämpligen bör gälla även beträffande uppköparens och den bofasta befolkningens renslakt (= enahanda förfarande som i Norge).

Förutsättning för ett lyckligt genomförande av dylika bestämmelser synes styrelsen vara att under övergångstiden befolkningen genom demonstrationer av lämpliga bedövningsmetoder göres förtrogen med dessa och lär sig uppskatta värdet av desammas användande. Dylika demonstrationer torde böra förläggas till de olika slaktplatserna och där verkställas av lappväsendets befattningshavare (tillsyningsmän eller ordningsmän för lappbyarna). Enligt styrelsens mening bör därvid icke demonstreras andra metoder än sådana, om vilka man vet att de vid prov i tillräcklig omfattning visat sig vara fullt tillfredsställande och lätta att använda. Sålunda torde av skäl, som anföras i länsveterinär Grimfelts utredning, det så kallade hjärnsticket knappast böra ifrågakomma. Demonstrationerna torde tillsviðare endast böra utföras dels med slagklubba av vid de offentliga slakthusen brukad eller annan lämplig modell (denna dock icke användbar i fråga om ren med större hornkrona) och dels med en av de tvenne skjutsprintapparater, vilka avprovades bland annat vid Nattavara den 1 december 1936.

Då emellertid ifrågavarande skjutsprintapparater betinga ett ganska högt pris (65—100 kronor per styck) och även ammunitionen till desamma för närvarande ställer sig dyrbar (5—8 kronor per 100 patroner), torde ett belopp av omkring tiotusen (10,000) kronor böra ställas till förfogande för inköp av bedövningsapparater och ammunition att vid demonstrationstillfällena användas av lappväsendets befattningshavare eller av yrkesutövarna. Efter demonstrationernas avslutande (efter 3 år) torde apparaterna böra överlåtas till yrkesutövarna till billigt pris.

Under åberopande av det sålunda anförda har styrelsen slutligen föreslagit att bestämmelser utfärdas om bedövningstvång vid slakt av ren under villkor

att ikraftträdandet av bestämmelserna äger rum cirka tre år efter utfärdandet;

att ett belopp av förslagsvis 10,000 kronor ställes till förfogande för inköp av skjutsprintapparater med därtill hörande ammunition;

att genom vederbörande länsstyrelses försorg uppdrag lämnas åt befattningshavare vid lappväsendet att å renslaktplatserna demonstrera användandet av lämpliga bedövningsmetoder vid slakt av ren.

De särskilda bestämmelserna i förslaget.

I fortsättningen kommer redogörelse att lämnas för de särskilda bestämmelser som innehölls i det för år 1927 års riksdag framlagda förslaget. Redogörelsen härför synes emellertid lämpligen kunna begränsas till ett återgivande av departementschefens anförande vid förslagets remitterande till lagrådet, lagrådets yttrande över förslaget samt departementschefens yttrande i statsrådet då beslut fattades om avlåtande av proposition i ämnet. Beträffande de yttranden som tidigare avgivits över nu ifrågavarande bestämmelser får jag hänvisa till 1927 års proposition. Efter år 1927 har, såsom framgår av historiken, någon diskussion icke förekommit rörande dessa bestämmelser.

Lagens rubrik.

Beträffande lagens rubrik anförde departementschefen vid remissen till lagrådet:

Såsom framgår av den föreslagna lagens rubrik, skall lagen äga tillämpning endast i fråga om slakt av husdjur. Någon närmare bestämning av uttrycket husdjur har icke ansetts erforderlig, helst uttrycket redan tidigare brukats i vissa författningar. Att, på sätt i ett yttrande blivit ifrågasatt, från lagens tillämpning undantaga fjäderfå, har jag icke kunnat anse lämpligt, särskilt med hänsyn till det i vissa orter brukliga tillvägagångssättet vid slakt av gäss. De bestämmelser, vilka upptagits i lagförslaget, torde ej heller äga det innehåll, att ett dylikt undantag kan anses nödvändigt.

I fråga om innebörden av uttrycket slakt — vilket icke heller ansetts behöva närmare definieras — har i ett yttrande anmärkts, att då därmed torde åsyftas endast dödande av djur för köttets användande såsom födoämne och meningen icke kunde vara att förbjuda exempelvis avlivande av hundar och katter medelst lämpliga gifter eller dylikt, detta möjligen borde komma till uttryck i lagens avfattning. För min del har jag ansett det icke kunna vara tveklaktigt, att de anförda fallen ej innefattas under begreppet slakt. Med slakt i egentlig mening torde nämligen förstås allenast ett husdjurs avlivande för köttets användning till föda, varjämte uttrycket i överförd bemärkelse lär användas jämväl i fråga om vissa därmed beslätade fall, såsom när ett husdjur, vars kött under normala förhållanden användes till föda, skall avlivas, men köttet — till följd av sjukdom hos djuret eller av annan orsak — icke tillvaratagas.

I detta sammanhang må anmärkas, att till slakt av husdjur icke kan vara att hänföra det fall, att ett sådant djur, som förvildats eller av annan orsak ej kan infångas, dödas genom skjutning å avstånd eller på annat liknande sätt.

1 §.

Vid remissen av förslaget till lagrådet anförde departementschefen bland annat:

I denna paragraf har upptagits den redan angivna huvudregeln, att vid slakt av husdjur bedövning skall föregå djurets avlivande. Stadgandet har erhållit sådan avfattning, att, sedan bedövningen verkställts, blodavtappingen icke må kunna fördröjas så länge, att djuret hinner återfå medvetandet, innan till följd av densamma döden inträtt.

I enlighet med vad i åtskilliga yttranden förordats har i fråga om slakt av fjäderfä och kaniner medgivits det undantag från huvudregeln, att avlivandet må kunna ske utan föregående bedövning av djuret genom att huvudet hastigt skiljes från kroppen. Det nu å vissa håll vid slakt av fjäderfä och stundom även beträffande kaniner praktiserade förfarandet att utan föregående bedövning *avskära* djurets huvud eller att endast öppna halsådrorna blir genom nu berörda stadgande förbjudet. Likaledes må framhållas, att det nu brukliga tillvägagångssättet att avliva gäss icke medelst huvudets avhuggande utan genom blodavtapping kommer att vara tillåtet allenast om djuret förut bedövats, exempelvis genom ett tillräckligt kraftigt slag å främre delen av huvudet.

Det av motionärerna vid 1925 års riksdag framlagda förslaget upptog vissa föreskrifter angående det sätt, varpå bedövningen finge äga rum. Sålunda föreslogs, att bedövningen skulle verkställas därigenom att i stora hjärnan indreves en sprint eller skötes in en kula; dock att mindre djur kunde bedövas genom slag i pannan.

För egen del vill jag ansluta mig till vad i vissa utlåtanden anförts mot intagande i lagen av föreskrifter om ett visst förfarande vid bedövningens verkställande. Att, såsom i ett par yttranden förordats, för varje fall påbjuda användning av särskilt konstruerade bedövningsredskap, såsom skott- eller slagapparater, anser jag för närvarande icke lämpligen kunna ske. Icke heller kan jag finna riktigt att föreskriva ovillkorlig användning av de bedövningsmetoder, vilka nu med avseende å de olika djurslagen vanligen begagnas. Därigenom torde kunna förhindras den utveckling av ännu bättre bedövningsmetoder, vilken alltjämt fortgår. Jag har därför stannat vid att icke föreslå någon särskild bestämmelse i fråga om sättet för bedövningens åvägbringande. Av det tidigare återgivna yttrandet från veterinärhögskolans lärarekollegium framgår för övrigt, att med nödig färdighet hos den, som verkställer slakten, den ena bedövningsmetoden icke behöver giva sämre resultat än den andra. På den, som verkställer slakt, lärers i allt fall lagen få anses ställa den fordran att han begagnar sig av ett efter omständigheterna lämpligt tillvägagångssätt för verkställande av bedövning.

Framhållas kan, hurusom lagen icke avser att förhindra det åtminstone vid hästslakt stundom brukade, av veterinärhögskolans lärarekollegium omnämnda förfarandet att medelst gevär eller pistol giva djuret ett skott i huvudet samt därefter avtappa blodet. Visserligen lärers dylikt skott i regeln föranleda en ögonblicklig död, vadan här egentligen icke kan sägas, att djuret bedövas. Emellertid skall enligt uppgift motsvarande förhållande ofta, särskilt i fråga om svin, inträffa jämväl där s. k. skjutapparat kommer till användning. Anmärkningen träffar således även denna metod. Påpekas må för övrigt, att i den finska förordningen skott ur skjutvapen nämnts bland bedövningsmetoder vid sidan av bedövning medelst skjutapparat. Likaså i vissa av de inkomna yttrandena.

En av lagrådets ledamöter anförde beträffande nu ifrågavarande paragraf:

Då man läser första punkten i dess samband med den andra, föranledes man till den tolkning att ett avlivande utan föregående bedövning icke vore tillåtet utom i de fall andra punkten avser. Vad i remissprotokollet under 1 § yttras om skjutning av hästar med gevär eller pistol visar dock att meningen är en annan, nämligen att vid slakt av husdjur blodet ej må avtappas medan djuret lever utan så är att bedövning omedelbart förut skett. Med en avfattning som tydliggör detta torde andra punkten böra utgå.

Departementschefen anförde häremot:

Vad sålunda anmärkts har icke synts mig innefatta anledning att vidtaga ändring i den föreslagna formuleringen. Det synes nämligen uppenbart, att om ett djur utan särskilda åtgärder för bedövning avlivas genom skjutning och djuret därvid omedelbart dör, ett sådant tillvägagående icke kommer i strid med bestämmelsen i 1 §. Anmärkas må ock, att ett förbud mot att i fråga om andra djur än fjäderfä och kaniner begagna ett sådant avlivnings-sätt, som huvudets skiljande från kroppen utan föregående bedövning av djuret icke torde komma till uttryck genom den avfattning denne ledamot velat förorda.

2 §.

Vid remissen till lagrådet anförde departementschefen bland annat:

För vinnande av det med lagen avsedda syftet, att slaktdjuren må besparas onödigt lidande, finner jag det vara av vikt, att slakten till den del, den försiggår medan djuret ännu lever, verkställs endast av därtill lämpliga personer. Vilka betingelser i sådant hänseende böra uppställas, synes emellertid tveksamt. Dock torde det vara klart, att för självständigt utförande av nämnda del av slakten en viss ålder bör kunna fordras; och har jag därvid ansett den av motionärerna vid 1925 års riksdag föreslagna minimiåldern, aderton år, lämpligen kunna fastställas. Säkerligen skulle det för en stor del av landsbygdens befolkning ställa sig olägligt, om en högre ålder bleve föreskriven. Å andra sidan måste medgivas, att särskilt av hänsyn till yrkesutbildningen möjlighet bör finnas även för den, som icke fyllt aderton år, att på annans ansvar deltaga i slakt. Likaledes lära under enahanda förhållanden smådjur, såsom fjäderfä och kaniner, utan olägenhet kunna avlivas av underårig person. Jag har därför föreslagit ett stadgande av sådant innehåll, att under uppsikt av någon, som fyllt aderton år, och på dennes ansvar jämväl den, vilken icke uppnått nämnda ålder, må verkställa bedövning och blodavtappning eller eljest avliva djuret. Av stadgandets avfattning framgår, att den person, vilken sålunda har uppsikt över slakten, ensam bär ansvaret, därest för slakten gällande föreskrifter icke iakttagas.

Vidkommande fordran å viss utbildning, torde det få anses uteslutet att gå så långt som i vissa yttranden förordats, eller att kräva utbildning vid slakteri-inrättning. Med den betydande omfattning, vari å landsbygden hemslakt ännu utövas, skulle en sådan föreskrift bliva oskäligt sträng. Icke heller synes mig lämpligt att härutinnan skilja mellan yrkes- och hemslakt, helst en sådan skillnad mången gång kunde bliva vansklig att genomföra. I vissa orter torde nämligen ofta förekomma, att en och samma person, utan att sådant är hans huvudsakliga näring, i stor omfattning anlitas av än den ene än den andre djurägaren för verkställande av slakt. Beträffande slakteri-inrättningar kunde väl ett sådant villkor utan svårighet uppställas, men synes å andra sidan i detta fall vara tämligen överflödigt. Påpekas må ock, att för vissa slag av dylika inrättningar särskilda ordningsstadgar fastställts, däri även

upptagits föreskrifter i syfte att förhindra onödigt hård behandling av djuren. Vad angår den av motionärerna föreslagna mindre omfattande bestämmelsen, att den, som ville utföra slakt, skulle vara däri kunnig, finner jag riktigt vad i vissa yttranden anmärkts, eller att en sådan bestämmelse är alltför obestämd. Vid sådant förhållande har jag ansett lämpligast att icke i lagen införas någon bestämmelse av detta innehåll. På sätt i ett yttrande erinrats, ligger alltid något korrektiv däri, att det för den enskilde djurägaren icke saknar betydelse, huruvida djuret vid slakten behandlas på tillfredsställande sätt, enär motsatsen gärna inverkar ofördelaktigt å det uppslaktade köttets utseende och beskaffenhet.

I detta sammanhang må anmärkas, att stundom ifrågasatts, om icke, såsom fallet är i den finska förordningen, stadgande bör meddelas, att slakt, där sådant utan olägenhet kan ske, skall företagas utom synhåll för andra slaktdjur.

Härutinnan kan jag inskränka mig till att hänvisa till vad motionärerna vid 1925 års riksdag i denna fråga yttrat, eller att en sådan bestämmelse av praktiska skäl ej låter sig genomföra, framför allt av den orsak att de offentliga slakthusen äro så inrättade, att slakten försiggår i stora, öppna hallar. En effektiv kontroll är ej heller möjlig åstadkomma, om slakten skall ske i tillstängda mindre rum.

Tre ledamöter av lagrådet hänvisade rörande slutstadgandet i paragrafen till deras vid 5 § framställda erinran.

En av nu ifrågavarande ledamöter anförde ytterligare:

Enligt motionen i ämnet vid 1925 års riksdag skulle slakt få utföras endast av däri kunnig person, som uppnått 18 års ålder. Föredragande departementschefen har funnit en sådan bestämmelse, i vad den avser att den som vill utföra slakt skall vara däri kunnig, vara allt för obestämd. Det vill emellertid synas som om förslaget självt endast skenbart är befriat från samma obestämdhet. Då nämligen det heter att slakt skall ske under uppsikt av viss annan, lär denna fordran ej vara uppfylld redan därigenom att denne andre är tillstädes och ger sina råd vid slakten. Det bör krävas att han verkligt är i stånd att utöva en uppsikt av värde. Förhållandena kunna vara sådana att den som är under 18 år har full kompetens för slakten, medan den äldre saknar all förfarenhet däri.

För min del är jag ense med föredragande departementschefen om obehövligheten att i lagen stipulera sakkunskap för den som verkställer slakt. Men jag kan ej finna det vara mera behöfligt att genom lagbud inskräpa den naturliga regeln att den allt för unge ej bör syssla med slakt på egen hand. Jag hemställer alltså att paragrafen måtte utgå. Bibehålles den, torde frasen 'annan vilken uppnått nämnda ålder' böra, såsom vilseledande, utbytas mot 'någon äldre'; och den som fyllt 15 år borde kanske få utan annans uppsikt avliva fjäderfä och kaniner.

Rent redaktionellt må erinras att då bedövning ej är ett avlivande, någon jämkning av ordalagen synes önskelig, samt att uttrycket 'i ty fall' lär böra utgå.

Den fjärde ledamoten i lagrådet anförde:

Det kan ifrågasättas, om icke av hänsyn till förhållanden, som kunna förekomma i en del hushåll, ett undantag från förbudet i denna paragraf för minderårig att självständigt verkställa slakt borde göras i fråga om sådan slakt, som omförmäles i andra punkten av 1 §. En lägsta åldersgräns av 15 år torde för sådana fall vara lämplig.

Samme ledamot förklarade vidare att han i fråga om paragrafens redaktionella avfattning vore ense med den ledamot, vars yttrande senast återgivits. En förbättring vore även, om slutstadgandet något jämkades, så att icke ansvaret för att slakten försigginge i vederbörlig ordning så uteslutande lades på den uppsiktsutövande.

Departementschefen yttrade med anledning av vad sålunda anförts:

Beträffande 2 § har en ledamot av lagrådet hemställt, att paragrafen måtte utgå. De skäl, vilka kunnat åberopas för en lagbestämmelse av innebörd, att person under aderton år icke utan tillsyn av en äldre skall äga verkställa slakt, hava emellertid synts mig äga den betydelse, att jag icke ansett mig böra tillstyrka någon saklig avvikelse från det remitterade förslaget i denna del. Mot den något ändrade redaktion, vilken förordats av två ledamöter av lagrådet, torde icke något vara att invända.

Att, på sätt inom lagrådet blivit ifrågasatt, i lagen lämna medgivande för den, som icke uppnått aderton års ålder, att utan äldres tillsyn verkställa slakt av fjäderfä och kaniner, skulle efter min uppfattning innebära ett försvagande av en i sig riktig och naturlig regel. Då något mera avsevärt praktiskt behov näppeligen läser kunna påvisas såsom grund för en dylik eftergift, har jag ansett mig icke böra biträda denna hemställan.

Med anledning av vad inom lagrådet anförts i fråga om den i 2 § upptagna bestämmelsen om ansvar har jag ansett förslaget böra undergå ändring så till vida, att ansvaret icke lägges uteslutande å den, som vid slakten övar tillsyn. Efter omständigheterna blir alltså att bedöma, huruvida straff bör inträda både för den, som verkställt slakten och därvid åsidosatt gällande föreskrifter, och för den, vilken övat uppsikt och därvid gjort sig skyldig till någon försummelse. Att den sistnämnde är underkastad straffansvar synes utgöra en nödvändig förutsättning för att stadgandet om uppsikt skall kunna effektivt upprätthållas.

3 §.

Vid remissen till lagrådet anförde departementschefen, bland annat:

I denna paragraf meddelas bestämmelse om undantag från den allmänna regeln om bedövning för det fall, att ett djur, som angripits av sjukdom eller råkat ut för någon olycka, bör utan omgång eller uppskov nedslaktas. Motionärernas förslag avsåg i denna del, att undantaget borde gälla allenast i fråga om det föreskrivna sättet för verkställande av slakt. Undantag finge således icke ske jämväl från föreskriften om viss minimiålder för den, som verkställde slakten. I anslutning till en i två yttranden gjord erinran har jag ansett denna paragraf böra erhålla sådan avfattning, att ifrågavarande s. k. nödslakt må kunna, där omständigheterna det påkalla, verkställas utan iakttagande av bestämmelserna i vare sig 1 eller 2 §.

Lagrådet anförde:

För undvikande av omgång, som ej förorsakar tidsutdräkt, bör ett åsidosättande av bestämmelserna i 1 och 2 §§ ej vara mera tillåtet då djuret bör utan uppskov avlivas än i andra fall. Orden 'eller omgång' torde följaktligen böra utgå.

Det kan ej vara meningen, att stadgandena i 1 och 2 §§ få lämnas å sido i vidare mån än sådant är nödigt för undvikande av uppskov. Kanske borde detta uttryckas så, att slakt må ske utan iakttagande av vad i 1 eller 2 § sägs, om sjukt eller skadat djur bör avlivas utan uppskov och sådant eljes skulle vållas.

Andra stycket i paragrafen innehåller en sats, vars giltighet ingalunda bör vara begränsad till 'fall varom i första stycket sägs'. Efter lagrådets mening bör satsen antingen utgå ur förslaget eller ock sättas som dess allra första grundläggande bestämmelse. Bibehålles den på sin nuvarande plats, torde den lämpligen böra sammanslås med första stycket på det sätt att de nyss citerade orden utbytas mot 'ty fall'.

Departementschefen yttrade i anledning av lagrådets anmärkningar:

Regeln att slakt bör verkställas på det sätt, som med hänsyn till omständigheterna kan antagas för djuret medföra minsta lidande, motsvarar tydligen så nära själva syftet med denna lag, att regeln knappast torde behöva allmängiltigt angivas i lagen. Att den införts i samband med den speciella bestämmelsen om nödslakt har haft sin orsak däri, att beträffande dylik slakt ställts utom tillämpning de föreskrifter i lagen, vilka anvisa det vanliga tillvägagångendet vid slakt. Då emellertid regeln utan uttryckligt stadgande lärer äga sin giltighet även vid fall av nödslakt, har jag ansett hinder icke möta för dess uteslutande.

4 §.

Under 4 §, vilken innehöll bestämmelsen om dispens från bedövningsvånget, upptog departementschefen vid remissen till lagrådet till behandling vissa speciella spörsmål. Härom anfördes bland annat:

I det av enskilda motionärer vid 1925 års riksdag framlagda lagförslaget stadgades *dels* att det ställe, å vilket slakt ägde rum, skulle, med undantag för fall av nödslakt, vara så beläget, att slakten icke kunde åses från gata, allmän väg eller allmän plats, *dels ock* att barn under femton år ej finge närvara vid slakt.

De anmärkningar, vilka framstälts mot motionärernas förslag i nu berörda del, hava synts mig beaktansvärda och några motsvarande bestämmelser hava därför icke upptagits i det förslag jag nu framlägger.

Visserligen finner jag önskvärt, att såvitt möjligt slakt utföres endast å så beläget ställe, som motionärerna åsyftat. Ett allmänt stadgande av denna innebörd skulle emellertid säkerligen lända åtskilliga djurägare till ganska betydande olägenhet. Omöjligt vore måhända icke att giva stadgandet sådan avfattning, att det komme att gälla endast för fall, där det kunde utan större svårighet efterföljas. Värdet av en dylik bestämmelse har dock synts mig synnerligen tvivelaktigt, helst som det i allt fall torde bliva svårt att därtill anknyta någon straffbestämmelse. Med avseende å sådana orter, där ordningsstadgan för rikets städer tillämpas, lärer för övrigt viss möjlighet finnas att i den ordning 20 § i stadgan omförmåler meddela bestämmelser i nu förevarande syfte. Oavsett detta gälla i fråga om exportslakterier och andra under offentlig kontroll ställda slakteriinrättningar enligt särskilda författningar åtskilliga föreskrifter, vilka indirekt tjäna samma ändamål.

Beträffande det ifrågasatta förbudet för barn under femton år att närvara vid slakt finner jag likaledes vissa skäl tala till förmån därför. I anslutning till vad som anförts i åtskilliga yttranden har jag dock icke kunnat undgå att finna en dylik föreskrift bliva alltför starkt ingripande i de på landsbygden rådande förhållandena. I varje fall har jag funnit, att åldergränsen måste sänkas. Vid övervägande av denna fråga har jag ansett, å ena sidan, att även en gräns av fjorton år skulle kunna medföra praktiska olägenheter, samt, å andra sidan, att en bestämmelse, som fastställde en lägre åldersgräns — i ett yttrande har t. o. m. uttalats, att man icke kunde sträcka sig utöver

tioårsåldern —, skulle vara av föga verklig betydelse. Jag har fördenskull stannat vid att icke föreslå någon föreskrift i detta hänseende.

5 §.

Denna paragraf motsvarar 4 § i det förslag som nu framlägges.

Vid remissen till lagrådet anförde departementschefen bland annat:

I förenämnda motionärers förslag var upptaget ett stadgande av innehåll, att för överträdelse av bland annat de bestämmelser, vilka motsvara 1 och 2 §§ i det förslag jag nu framlägger — däremot icke bestämmelserna rörande nödslakt — skulle ansvara, förutom den eller de personer, som utfört slakten, vid hemslakt djurets ägare samt vid yrkesslakt slakteriets innehavare och dess föreståndare. Stadgandet motiverades med att lagen därigenom skulle vinna i effektivitet. Emellertid har förslaget givit anledning till åtskilliga erinringar. Sålunda har *styrelsen för veterinärhögskolan* anført, att ett så vidsträckt ansvar för andras handlingar i allmänhet syntes föga tilltalande och bleve det ännu mindre i detta fall, där överträdelsen skulle kunna komma att medföra till och med fängelsestraff. En djurägare t. ex. som reste bort, men före sin avresa givit order om slakt, skulle ju under sin bortovaro genom dens förvällande, som verkställde slakten, kunna komma att se sig ställd inför ett allvarligt straffhot, och saken bleve ännu mer komplicerad därigenom, att vissa överträdelser av lagen torde komma att innebära straffbart djurplågeri. Det torde nämligen vara otvivelaktigt, att, om vissa tillvägagångssätt vid slakt just för de moment av onödigt lidande de innebure för djuren förbjödes av lagstiftningen, det efter lagens ikraftträdande bleve att straffa även som djurplågeri, om dylika slaktsätt mot lagens förbud komme till tillämpning. Härmed vore emellertid ej sagt, att alla bestämmelser uti ifrågavarande riktning borde saknas. Det torde blott böra tillses, att ansvar endast kunde ifrågakomma, då någon skuld låge vederbörande till last. Så t. ex. vore det ju ej annat än rimligt att, om slakt skulle verkställas för annans räkning än dens, som utförde själva slakten, den, för vars räkning slakten skulle utföras, eller hans representant gjordes ansvarig för att ej obehörig person finge utföra slakten. Ej heller torde det vara annat än lämpligt, att det i lagen stadgades skyldighet för den, för vars räkning slakt skulle verkställas, eller hans representant att, i den mån omständigheterna sådant medgäve, söka förekomma, att vid slakten bestämmelserna i 1—4 och 6 §§ (dessa §§ innehålla bl. a. bestämmelser, motsvarande dem, som i departementsförslaget upptagits under 1 och 3 §§) bleve åsidosatta, och att försumelse därutinnan belades med ansvar. Men därutöver syntes något ansvar, som hänförde sig till andras gärningar, icke böra stadgas i lagen.

Ifrågavarande paragraf har jag ansett böra avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med vad styrelsen för veterinärhögskolan tillstyrkt, och får jag alltså i fråga om grunderna för detta stadgande hänvisa till styrelsens uttalande.

Tre ledamöter av lagrådet yttrade:

Paragrafens avfattning lägger den tolkning nära att djurägare eller förvaltare, som låtit föra husdjur till slakthus eller yrkesslaktare att för ägarens räkning slaktas, bleve jämte slaktens verkställare ansvarig för att lagens föreskrifter iakttagas. Meningen lär emellertid blott vara att göra husbonde eller annan arbetsgivare — eller hans ställföreträdare — ansvarig för huru slakt verkställas av underordnad i hans tjänst eller på hans tillfälliga uppdrag.

Även om denna stadgandets innebörd bleve mera tillfredsställande uttryckt, möta dock starka betänkligheter mot en lagreglering i denna punkt. Att en viss tillsynsplikt åligger arbetsgivaren är utan vidare klart, och ett lagstadgande härom är ägnat att ingiva den föreställningen att det avsetts att åt denna plikt i förevarande fall giva ett annat innehåll än som följer av ställningen som arbetsgivare och arbetsledare. Denna ställning kan å andra sidan enligt sakens natur i vissa fall böra föranleda att ansvaret för åsidosättande av lagens föreskrifter ligger å arbetsgivaren ensam, icke den som efter hans anvisningar verkställer slakten. Under vilka omständigheter ansvar bör drabba den ene eller den andre eller båda är ett spörsmål, som bör överlämnas åt rättstillämpningen att bedöma. Alldeles samma spörsmål uppstår ju i talrika jämförliga fall, bland dem ett så närstående som i fråga om ansvar för djurplågeri enligt allmänna strafflagen; men lagstiftaren har — såsom det synes på goda grunder — icke ansett det vara sin uppgift att giva regler för dess lösning. Det lär icke vara lämpligt att för detta speciella fall frångå denna ståndpunkt.

Får, enligt vad alltså hemställes, paragrafen utgå ur förslaget, lär redan av denna anledning en jämkning böra företagas i slutstadgandet i 2 §, så att däri icke direkt angives vem ansvaret drabbas för de av minderårig under annans uppsikt verkställda åtgärderna. Därmed kunde även vinnas den fördel att det icke under alla omständigheter bleve uteslutet att ansvar drabbade den minderårige för vad han, låt vara i äldres närvaro, låtit komma sig till last.

Den fjärde ledamoten i lagrådet anförde:

Vad som avses med stadgandet i förevarande paragraf, nämligen att utan åsidosättande av billighetens fordringar inskräpa en även utöver den vanliga aktsamhetsplikten sig sträckande uppsiktsskyldighet, torde komma till klarare uttryck, om paragrafen finge utsäga, att den, för vars räkning slakt verkställs av annan, eller, om han ej är tillstädes på platsen, den, som där företräder honom, skall noga tillse, att de med avseende å slakten gällande föreskrifterna bliva iakttagna.

Departementschefen yttrade:

För lagens effektivitet är det påtagligen av icke ringa betydelse, att den, för vars räkning slakt verkställs av annan, icke är frikallad från allt ansvar med avseende å sättet för slaktens utförande. Även om det icke är uteslutet, att under vissa omständigheter sådant ansvar kan inträda oberoende av ett stadgande i denna lag, synas dock de allmänna rättsgrundsatser, vilka härvid skulle vinna tillämpning, knappast tillräckligt vägledande för att det särskilda syftet med den föreslagna bestämmelsen kan antagas bliva tillgodosatt. Då en speciell tillsynsplikt i enlighet med vad här föreslagits icke saknar motstycke i andra författningar, kan jag icke finna hinder för att ett sådant stadgande upptages även i denna lag. Med avseende å dess avfattning kan jag i det väsentliga ansluta mig till det förslag, som framställts i särskilt yttrande av en ledamot av lagrådet. Till förebyggande av de ej åsyftade konsekvenser, vilka antytts i de inom lagrådet avgivna yttrandena, har tillagts en bestämmelse av innebörd, att skyldigheten att öva tillsyn icke gäller för det fall, att skäligen anledning föreligger till antagande, att sådan tillsyn icke är erforderlig. Därmed lär vara uteslutet, att ansvar träffas den, som för slakt låtit föra husdjur till slakthus eller sådan yrkesslaktare, till vars skicklighet att utföra uppdraget han kan sätta förtroende. För övriga fall synes icke genom den föreslagna tillsynsplikten ställas något oskäligt anspråk på djurägaren.

Frågan om införande av en särskild lagstiftning angående slakt av husdjur har, såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen, länge varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. De förslag till slaktlag, som förelagts riksdagen av Kungl. Maj:t och av enskilda motionärer, ha icke innehållit någon fullständig reglering av förfarandet vid slakt utan desamma ha i huvudsak åsyftat att införa skyldighet att vid slakt av husdjur bedöva djuret före blodets avtappande. 1934 års riksdagsskrivelse i frågan avser ock ett återupptagande av utredningen rörande behovet av och möjligheterna för ett införande i vårt land av ett sådant bedövningstvång. Denna begränsning av den ifrågasatta slaktlagstiftningens innehåll synes även mig lämplig. Härvidlag kan jag hänvisa till vad som av chefen för justitiedepartementet i denna fråga anfördes i propositionen till 1927 års riksdag.

Att lagstiftning av innebörd att vid slakt bedövning skall föregå djurets avlivande icke redan blivit genomförd har, såsom av den tidigare redogörelsen framgår, sin grund däri att man på skilda håll ansett att vissa intressen bland annat av ekonomisk eller ideell natur talade mot att en sådan bestämmelse bleve tillämplig å *alla* former av slakt. Under åberopande av dylika intressen har sålunda gjorts gällande att undantag från bedövningstvånget borde stadgas såväl vid svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden som ock vid skäktning. I propositionen till 1927 års riksdag föreslogs också en undantagsbestämmelse av innehåll att, då särskilda omständigheter därtill föranledde, slakt finge med Kungl. Maj:ts tillstånd och enligt de föreskrifter Kungl. Maj:t meddelade verkställas vid viss slakteriinrättning utan föregående bedövning. Såsom framgår av propositionen var denna dispensmöjlighet införd i lagförslaget för att lagen icke skulle omöjliggöra svinslakt i export-slakterierna enligt den dansk-amerikanska metoden eller den judiska skäktningen. Beträffande renslakt gjordes i lagförslaget ett undantag från bedövningstvånget på det sättet, att lagen i vad anginge sådan slakt förklarades skola tillämpas först från den dag Kungl. Maj:t bestämde. De undantag från bedövningstvånget, som sålunda innehölls i 1927 års lagförslag, föranledde, att förslaget föll i andra kammaren. Då frågan vid 1928 års riksdag ånyo var före, uttalade första lagutskottet att en slaktlag icke borde komma till stånd såframt icke bedövningstvånget kunde göras undantagslöst — frånsett fjäderfä och kaniner samt renslakten beträffande vilken särskilda förhållanden rådde. Denna åsikt har första lagutskottet vidblivit vid de senare tillfällen — 1931 och 1934 — då utskottet behandlat slaktlagsfrågan.

Av det sagda framgår att svaret på spørgsmålet rörande 'behovet av och möjligheten för ett införande i vårt land av bedövningstvång vid slakt av husdjur' i hög grad är beroende av vilken ställning man intar till frågorna huruvida svinslakt enligt den dansk-amerikanska metoden samt skäktning böra tillåtas. Dessa två frågor skola nu var för sig upptagas till närmare granskning.

Frågan om förbud att slakta svin utan bedövning före blodavtappningen har på senare tid kommit i ett annat läge än då statsmakterna tidigare haft att taga ställning till frågan. Det har vid dessa tidigare tillfällen hänvisats —

förutom till att skyldighet att vid slakten verkställa bedövning skulle öka slaktkostnaden — till det förhållandet att enligt en spridd uppfattning bedövning före avtappandet av blodet skulle göra blodavtappningen mindre fullständig och därigenom menligt påverka fläskets kvalitet, vilket skulle lända till förfång för den svenska fläskexporten till England. Vidare har framhållits att även om denna uppfattning skulle vara ogrundad, man i allt fall måste taga hänsyn till att de engelska importörerna fäste avseende vid om djuret varit bedövat före slakten eller icke.

Den numera föreliggande utredningen torde visa att farhågorna för menliga verkningar av bedövningstvång vid svinslakt icke längre kunna anses grundade. Sedan någon tid tillbaka tillämpas vid ungefär två tredjedelar av våra kontrollslakterier en metod, enligt vilken svinet omedelbart före det dödande bröststicket bedövas med elektrisk ström. Det har från flera håll vitsordats, att svinslakt med bedövning enligt denna metod medför lika fullständig blodavtappning som slakt utan bedövning, och metoden har även ur andra synpunkter befunnits tillfredsställande. Anmärkningar från England mot fläsk efter djur, som slaktats med användande av denna metod, ha icke försports. I nämnda land har för övrigt genom en år 1933 antagen slaktlag införts förbud mot att yrkesmässigt slakta svin utan föregående bedövning. Undantag har stadgats endast för det fall att elektrisk energi icke står att erhålla för skäligen kostnad. Hänsynen till den svenska svineexporten lär alltså icke längre utgöra hinder för genomförande av ett allmänt bedövningstvång.

Då det gäller att avgöra om skäktning utan föregående bedövning bör vara tillåten har man uppenbarligen i första hand att taga ställning till frågan vilken grad av lidande som vid denna slaktmetod tillfogas djuret. Såsom av det förut anförda framgår kunna vid skäktning särskiljas tre olika moment: förberedelsen till skäktningen, d. v. s. djurets fångslande och kullkastande, skäktsnittets utförande samt förblödningen. Vad förberedelsen beträffar synes man kunna utgå ifrån, att densamma med de resurser, som stå till buds vid slakthusen, i varje fall *kan* utföras utan att djuret tillfogas något lidande, om ock möjligheten kvarstår att djuret därunder erfar ångestkänslor. Vad därefter angår de ögonblickliga verkningarna av själva skäktsnittet, vilket utföres med en lång ytterst väl skärpt kniv, torde enighet råda om att man icke behöver räkna med någon omedelbart i samband med snittet uppkommande avsevärd smärta. Däremot synes frågan om det lidande som djuret kan erfara under förblödningen, vilken vid skäktning av nötkreatur uppgives räkna under en tidrymd av 5 å 7 eller högst 8 minuter, vara mera oviss. Svaret härpå synes vara beroende av hur lång tid efter skäktsnittet som de delar av stora hjärnan, i vilka smärtförmörmelserna äro lokaliserade, genom avblodningen bringas ur funktion. Beträffande denna fråga har från sakkunnigt håll anförts att inom mycket kort tid efter skäktsnittet hjärnans blodförsörjning bleve så ringa att den med största sannolikhet torde vara otillräcklig för medvetandets bibehållande och därmed även för smärtförmörmelsers uppkomst; detta dock under förutsättning att avblodningen försigginge normalt. Detta vore emellertid icke alltid fallet. Det hände nämligen icke så sällan

att blödningen på ett tidigt stadium starkt minskades. Ginge förblödningen långsamt, så att medvetandet hos djuret kunde förutsättas kvarstå sedan smärtor från snittet infunnit sig, då vore man berättigad antaga, att slaktmetoden vore, eller åtminstone kunde vara, plågsam för djuret. I fall av långsam förblödning kunde man även tänka sig, att kvävningsskänsla som följd av den minskade cirkulationen för någon kortare stund infunne sig. En fördröjd förblödning vore således en komplikation, som man, trots att den hörde till undantagen, måste taga med i räkningen, även om man vore övertygad att vid regelrätt förlopp av skäktningen djurets medvetande slocknade mycket hastigt, och att slaktmetoden således då icke i och för sig kunde anses innebära några avsevärda plågor för djuret. Av det nu anförda synes framgå att vid en jämförelse mellan den vanliga bedövningsslakten och skäktningsförfarandet i dess olika moment bedövningsslakten i varje fall framstår som en humanare slaktmetod

Oavsett hur det förhåller sig med graden av det lidande som vid skäktning tillfogas djuret, föreligga även andra omständigheter som tala för ett skäktningsförbud. Man kan således icke bortse ifrån att skäktningen gör ett mera motbudande och ett råare intryck på åskådaren än bedövningsslakten. Symptomatiskt härför är att de flesta slakteriarbetare vägra taga befattning med sådan slakt. Vidare måste beaktas, att det otvivelaktigt för stora delar av vårt folk framstår såsom stötande, att en sådan slaktmetod är lagligen tillåten, och att en kraftig opinion kräver att skäktningen förbjudes.

Av det sålunda anförda lär framgå att enligt min mening vägende skäl av olika natur kunna åberopas till stöd för att ett förbud mot skäktning utan föregående bedövning införes. Emellertid måste man uppenbarligen mot dessa skäl väga de intressen som tala mot införandet av ett sådant förbud.

Av dessa intressen torde man kunna bortse från de ekonomiska verkningarna av ett skäktningsförbud. Ett sådant förbud skulle visserligen medföra att någon export av skäktat kött icke längre kunde påräknas till Norge, där skäktning är förbjuden. Vidare är det möjligt att i stället en viss import av sådant kött skulle komma att äga rum — att redan nu överväga ett förbud mot sådan import torde nämligen icke vara påkallat — även om en sådan konsekvens, av skäl som av det följande kommer att framgå, knappast synes trolig. De ekonomiska verkningarna torde emellertid i vart fall icke vara av den betydelse att de böra få spela någon avgörande roll.

Större vikt måste däremot tillerkännas den invändning, som framställts från judiskt håll, nämligen att reglerna om skäktning för de mosaiska trosbekännarna hade religiös karaktär och att föreskrifter som omöjliggjorde denna slaktform därför skulle utgöra ett ingrepp i den religions- och samvetsfrihet som råder i Sverige. Enligt min mening bör man — hur främmande det än må vara för det allmänna föreställningssättet i vårt land att tillmäta religiös betydelse åt ett förfaringsätt vid slakt — i möjligaste mån taga hänsyn till att utav de mosaiska trosbekännarna här i landet, vilkas antal kan beräknas till 8 å 9,000, en betydande del faktiskt hysa nyssnämnda uppfattning. Å andra sidan är det enligt min mening uppenbart att intresset av att

någon störning icke äger rum i ett numerärt ringa antal medborgares religiösa sedvänjor av dylikt innehåll icke får väga över det etiska intresse, som uppbäres av en mycket betydande del av befolkningen och som kräver att djuren skyddas mot onödigt lidande, samt intresset av att undanröja förekomsten av en slaktmetod som i vida kretsar framstår såsom stötande eller förgargelseväckande.

Emellertid synes frågan om förbud mot skäktning utan föregående bedövning på sista tiden ha kommit i nytt läge på grund av de resultat som vunnits i avseende på den elektriska bedövningsmetoden. De hittills använda bedövningsmetoderna, bestående av skott eller sprints slag i huvudet, varigenom hjärnan skadas, ha såsom av det föregående framgår icke godtagits av judarna, enär skäktningen ritualenligt endast får utföras på ett fullkomligt friskt och oskadat djur. Därest emellertid den elektriska bedövningsmetoden icke förorsakar någon skada å djurets organ eller funktioner, skulle densamma användande icke strida mot den judiska ritualens krav. Man skulle alltså kunna samtidigt tillgodose såväl djurskyddsintresset som de mosaiska trosbekännarnas önskemål. Medicinalstyrelsen uttalade redan i september 1934 i sitt yttrande i anledning av 1934 års riksdagsskrivelse att elektrisk bedövning numera mycket väl torde kunna användas vid slakt av större nötkreatur, kalvar och får, vilket enligt styrelsens mening i sin ordning torde underlätta ett genomförande av förbud mot skäktning utan föregående bedövning. I januari 1936 igångsattes i Stockholm på föranstaltande av överrabbinen vid mosaiska församlingen därstädes, professor M. Ehrenpreis undersökningar med elektrisk bedövning å nötkreatur. Försöken ledas av professorerna vid veterinärhögskolan A. V. Sahlstedt, G. Hülphers samt A. Hjärre. Vid undersökningarna medverkar jämväl överveterinären vid Stockholms stads offentliga slakthus J. O. Brandt. Dessa undersökningar ha visserligen ännu icke slutförts, men vid de hittills företagna undersökningarna synes intet hava framkommit som ger något stöd för ett antagande att bedövningen skulle medföra sådana förändringar hos djuret att densamma skulle strida mot den judiska ritualen. De experiment som företagits utomlands synas peka i samma riktning. Emellertid ha rabbinerna vid de mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, för att få möjlighet dels att ostört låta slutföra försöken med elektrisk bedövning dels ock att efter avslutade undersökningar kunna uppnå ett auktoritativt rabbinskt uttalande i frågan, vilket vore nödvändigt för att förläna effektivitet åt de svenska rabbinernas ställningstagande, hemställt att skäktningen tillsvidare måtte dispensereras från föregående bedövningstvång. För min del kan jag icke förorda en sådan undantagsbestämmelse, enär skäktningen i dess nuvarande form därigenom skulle komma att äga rum under obestämd tid framåt. Däremot synes det skäligt att de judiska önskemålen på det sätt tillgodoses att lagens ikraftträdande framskjutes något år. Då ett sådant uppskov synes motiverat även med hänsyn till önskemålet att bereda de kontrollslakterier, vilka ännu icke låtit installera elektriska bedövningsapparater nödigt rådrum härtill, synes med ikraftträdandet av den föreslagna lagstiftningen i dess helhet böra anstå.

Jag hemställer alltså att den föreslagna lagen — med visst undantag vartill jag strax återkommer — skall träda i kraft den 1 juli 1938.

Jag har förvissat mig om att statens elektriska inspektion har sin uppmärksamhet fäst vid det av Föreningen svenska städers offentliga slakthus i dess yttrande anmärkta behovet av kontroll över apparater för elektrisk bedövning av slaktdjur.

Beträffande slakt av ren hade, såsom nyss omförmälts, i propositionen till 1927 års riksdag föreslagits att lagen, såvitt anginge sådan slakt, först skulle träda i kraft den dag Kungl. Maj:t bestämde. Denna undantagsbestämmelse föranleddes av att vid nämnda tidpunkt någon lämplig bedövningsmetod för sådan slakt ej förelåg. Av den tidigare lämnade redogörelsen framgår att under den tid som förflutit, sedan nämnda lagförslag framlades, förhållandena härutinnan i viss mån ändrats. De experiment som företagits beträffande en lämplig bedövningsmetod vid renslakt ha numera hunnit så långt att man är på det klara med att det finnes för sådan slakt lämpliga bedövningsmetoder, även om ytterligare experiment erfordras för klarläggande av vilka apparattyper som äro mest ändamålsenliga.

Medicinalstyrelsen, som haft i uppdrag att verkställa utredning rörande frågan om lämplig bedövningsmetod vid renslakt, har i sitt med anledning därav avgivna yttrande uttalat att verkställda försök givit vid handen att tiden nu kunde anses vara inne att även för vårt land — såsom nyligen skett i Norge och Finland — påbjuda tvångsbedövning av ren före slakten. Emellertid har styrelsen under åberopande av att ett genomförande av sådant bedövningstvång skulle stöta på vissa svårigheter dels på grund av lappbefolkningens och yrkesutövarnas konservativa läggning och dels med hänsyn till kostnaden vid användandet av de godtagbara bedövningsmetoder som för närvarande finnas, hemställt att ikraftträdandet av bestämmelserna om bedövningstvång vid slakt av ren först skulle äga rum omkring tre år efter slaktlagens utfärdande. Styrelsen har vidare för att underlätta övergången till bedövningsslakt hemställt dels att ett belopp av förslagsvis tiotusen kronor skulle ställas till förfogande för inköp av skjutsprintapparater med därtill hörande ammunition och dels att genom vederbörande länsstyrelses försorg uppdrag skulle lämnas åt befattningshavare vid lappväsendet att å renslaktplatserna demonstrera användandet av lämpliga bedövningsmetoder.

I likhet med medicinalstyrelsen finner jag att förbudet mot slakt utan föregående bedövning bör gälla även vid renslakt och detta även då fråga är om den slakt som av lapparna företages för att tillgodose deras eget behov av renkött. Likaledes finner jag att lagens bestämmelser, då fråga är om sådan slakt, icke böra träda i kraft förrän efter en viss övergångstid, så att såväl yrkesslaktarna som lappbefolkningen genom demonstrationer av lämpliga bedövningsmetoder hinna att bliva förtrogna med sådan bedövning. Full klarhet synes ännu icke föreligga beträffande vilka apparater som äro mest ändamålsenliga. Härtill kommer att nu godtagbara apparater äro relativt dyrbara i användningen. Det lär icke nu kunna över-

blickas hur lång övergångstiden bör vara, och försiktigheten synes bjuda att tidpunkten för lagens ikraftträdande lägges i Kungl. Maj:ts hand såvitt angår slakt varom nu är fråga. Enär det vid renslakt torde vara erforderligt att giva föreskrifter om vilka bedövningsmetoder som skola få ifrågakomma, synas bestämmelser härom böra meddelas i administrativ ordning då lagen i nu ifrågavarande avseende träder i kraft. Frågan om meddelande av anslag för inköp av lämpliga apparater lär komma att i annat sammanhang upptagas.

Den väsentliga bestämmelsen i förevarande lagförslag, nämligen att vid slakt bedövning skall föregå djurets avlivande har upptagits i förslagets 1 §. Förslaget innehåller därjämte åtskilliga bestämmelser av mera speciell natur. Sålunda göres i 1 § ett undantag från huvudregeln då fråga är om slakt av fjäderfä eller kaniner. 2 § innehåller bestämmelse om viss ålder för utförande av slakt. I 3 § uppställs ett undantag från den allmänna regeln om bedövning och om viss ålder hos den som utför slakten vid s. k. nödslakt, 4 § reglerar frågan om vem som har att svara för slakts lagenliga utförande, då slakt verkställs för annans räkning. 5 § innehåller straffbestämmelse samt 6 och 7 §§ stadganden rörande åtal m. m. Nu angivna särskilda bestämmelser överensstämmer i allo med stadgandena i den år 1927 framlagda propositionen med det undantag att straffbestämmelsen i 5 § jämkats med hänsyn till 1931 års lagstiftning om dagsböter samt att vissa redaktionella jämkningar företagits i 2, 4, 6 och 7 §§. Beträffande de särskilda bestämmelserna kan jag alltså hänvisa till vad om desamma förekommer i berörda proposition.»

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande förslag till *lag angående slakt av husdjur*, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar,¹ måtte i vad det skiljer sig från det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 85 vid 1927 års riksdag fogade förslaget i ämnet, för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:
Sigrid Linders.

¹ Förslaget, som frånsett en obetydlig redaktionell jämkning i 2 § är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Bilaga A.

Förslag till lag angående slakt av husdjur,

remitterat till lagrådet den 11 januari 1927.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid slakt av husdjur skall omedelbart före blodets avtappande djuret bedövas. Utan föregående bedövning må dock fjäderfä och kaniner avlivas därigenom att huvudet hastigt skiljes från kroppen.

2 §.

Ej må vid slakt någon, som icke fyllt aderton år, verkställa bedövning eller blodavtappning, ej heller eljest avliva djuret, med mindre det sker under uppsikt av annan, vilken uppnått nämnda ålder; och ligge i ty fall å denne ansvaret för att de med avseende å slakten gällande föreskrifter bliva iakttagna.

3 §.

Bör till följd av sjukdom eller olycksfall djur utan uppskov eller omgång nedslaktas, må slakten äga rum utan iakttagande av vad i 1 och 2 §§ är stadgat.

I fall, varom i första stycket sägs, skall slakten verkställas på det sätt, som med hänsyn till omständigheterna kan antagas för djuret medföra minsta lidande.

4 §.

När särskilda omständigheter därtill föranleda, må i de fall Konungen bestämmer vid viss slakteriinrättning slakt kunna verkställas utan iakttagande av vad i 1 § första punkten är stadgat. Med avseende å dylik slakt gälle de föreskrifter Konungen meddelar.

5 §.

Verkställes slakt för annans räkning, åligger likväl den, för vars räkning slakten utföres, eller, där han ej själv vidtagit åtgärd för dess verkställande, den som handlar å hans vägnar, tillse att de med avseende å slakten gällande föreskrifter bliva iakttagna.

6 §.

Överträdelse av bestämmelse i denna lag eller med stöd av 4 § utfärdad föreskrift straffes med böter, högst femhundra kronor, där ej å förseelsen följer straff enligt allmänna strafflagen.

7 §.

Allmän åklagare åligger att åtala förseelse, som i 6 § sägs.

8 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1928, dock skall, såvitt angår slakt av ren, lagen tillämpas först från den dag Konungen bestämmer.

Förslag till lag angående slakt av husdjur,
förelagt 1927 års riksdag.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid slakt av husdjur skall omedelbart före blodets avtappande djuret bedövas. Utan föregående bedövning må dock fjäderfä och kaniner avlivas därigenom att huvudet hastigt skiljes från kroppen.

2 §.

Ej må vid slakt någon, som icke fyllt aderton år, verkställa bedövning, ej heller avtappa blodet eller eljest avliva djuret, med mindre det sker under uppsikt av någon äldre; och åligger denne tillse att de med avseende å slakten gällande föreskrifter bliva iakttagna.

3 §.

Bör till följd av sjukdom eller olycksfall djur utan uppskov nedslaktas, må slakten äga rum utan iakttagande av vad i 1 eller 2 § sägs.

4 §.

När särskilda omständigheter därtill föranleda, må med Konungens tillstånd och enligt de föreskrifter Konungen meddelar vid viss slakteriinrättning slakt verkställas utan iakttagande av vad i 1 § är stadgat.

5 §.

Verkställes slakt för annans räkning, åligger den, för vars räkning slakten utföres, eller, där han ej är tillstädes, den, som därvid företräder honom, tillse att de med avseende å slakten gällande föreskrifter bliva iakttagna. Är skäl原因 antaga att sådan tillsyn icke erfordras, äger vad nu sagts dock ej tillämpning.

6 §.

Överträdelse av bestämmelse i denna lag eller av föreskrift, som utfärdats jämlikt 4 §, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor, där ej å förseelsen följer straff enligt allmänna strafflagen.

7 §.

Allmän åklagare åligger att åtala förseelse, som i 6 § sägs.

8 §.

Böter, som å dömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmänna strafflagen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1928, dock skall, såvitt angår slakt av ren, lagen tillämpas först från den dag Konungen bestämmer.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 5 mars 1937.

N ä r v a r a n d e:

justitierådet AFZELIUS,
regeringsrådet ASCHAN,
justitieråden FORSBERG,
SANDSTRÖM.

Enligt lagrådet den 2 mars 1937 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 19 februari 1937, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående slakt av husdjur*, i vad det skiljer sig från det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 85 vid 1927 års riksdag fogade förslaget i ämnet.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av t. f. byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet hovrättsassessorn M. Heüman.

Justitieråden Afzelius och Sandström yttrade:

Judarnas rituella slaktsätt, skäktningen, har hittills fått obehindrat användas på grund av den rätt till fri religionsövning, vilken här i landet länge varit dem tillerkänd. Då det lär vara berättigat att utgå från att skäktning numera icke äger rum under andra betingelser än som i Kungl. Maj:ts proposition till 1927 års riksdag angåvos såsom förutsättningar för dispens från det föreslagna bedövningstvånget vid slakt, föreligga enligt vår uppfattning icke sådana förhållanden som skulle innefatta giltig anledning till ovillkorligt förbud emot detta av judarna fortfarande upprätthållna religionsbruk. Enligt vad i remissprotokollet upplyses finnes för närvarande utsikt till att skäktningen medelst nya men ännu icke till fullo prövade tekniska metoder skall kunna så anordnas, att den icke kommer i strid med bedövningstvånget. Med hänsyn härtill har departementschefen, för att så långt det syns honom möjligt tillgodose de judiska önskemålen, föreslagit att lagens ikraftträdande skall uppskjutas till den 1 juli 1938. Då emellertid säkerhet ej kan föreligga för att de åsyftade försöken inom denna tid lett till sådant resultat att en lösning får anses vunnit på denna väg, måste vi tydligen, med den här uttalade uppfattningen i huvudfrågan, i stället förorda, att i lagens slutstad-

gande intages föreskrift att såvitt angår det rituella judiska slaktsättet lagen skall tillämpas först från den dag Konungen bestämmer.

Regeringsrådet Aschan och justitierådet Forsberg lämnade förslaget i förevarande del utan anmärkning.

Ur protokollet:

Ragnar Kihlgren.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 5 mars 1937.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, ENGBERG, SKÖLD, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler lagrådets samma dag avgivna utlåtande över det den 19 februari 1937 till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående slakt av husdjur*.

Under förmälan att förslaget lämnats utan erinran av två utav lagrådets ledamöter, medan två ledamöter förordat att i lagens slutstadgande föreskrift intoges att såvitt anginge det rituella judiska slaktsättet lagen skulle tillämpas först från den dag Konungen bestämde, anför föredraganden, att vad sålunda inom lagrådet uttalats icke föranlett honom att frånträda sin härutinnan tidigare intagna ståndpunkt; och hemställer föredraganden att förslaget, efter viss jämkning av redaktionell natur, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Tage Evers.